

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
BİLGİSAYAR VE ÖĞRETİM TEKNOLOJİLERİ EĞİTİMİ
ANABİLİM DALI

ORTAÖĞRETİM ÖĞRENCİLERİNİN GÖRSEL İLETİŞİM
ARAÇLARINI KULLANIM BİÇİMİNİN ÖFKE VE İLETİŞİM
BECERİLERİ ÜZERİNE ETKİSİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

FATİH SAĞAY

BALIKESİR, MAYIS- 2013

**T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
BİLGİSAYAR VE ÖĞRETİM TEKNOLOJİLERİ EĞİTİMİ
ANABİLİM DALI**

**ORTAÖĞRETİM ÖĞRENCİLERİNİN GÖRSEL İLETİŞİM
ARAÇLARINI KULLANIM BİÇİMİNİN ÖFKE VE İLETİŞİM
BECERİLERİ ÜZERİNE ETKİSİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

FATİH SAĞAY

BALIKESİR, MAYIS- 2013

KABUL VE ONAY SAYFASI

Fatih SAĞAY tarafından hazırlanan "ORTAÖĞRETİM ÖĞRENCİLERİNİN GÖRSEL İLETİŞİM ARAÇLARINI KULLANIM BİÇİMİNİN ÖFKE VE İLETİŞİM BECERİLERİ ÜZERİNE ETKİSİ" adlı tez çalışmasının savunma sınavı 16.05.2013 tarihinde yapılmış olup aşağıda verilen jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile Balıkesir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

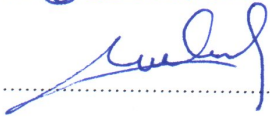
Jüri Üyeleri

İmza

Danışman
Yrd.Doç.Dr. Fahri SEZER

Üye
Doç.Dr. Erdoğan TEZCİ

Üye
Yrd.Doç.Dr. Serkan PERKMEN

.....

.....

.....

Jüri üyeleri tarafından kabul edilmiş olan bu tez BAÜ Fen Bilimleri Enstitüsü Yönetim Kurulunca onanmıştır.

Fen Bilimleri Enstitüsü Müdürü

Prof. Dr. Hilmi NAMLI

.....

ÖZET

ORTAÖĞRETİM ÖĞRENCİLERİNİN GÖRSEL İLETİŞİM ARAÇLARINI KULLANIM BİÇİMİNİN ÖFKE VE İLETİŞİM BECERİLERİ ÜZERİNE ETKİSİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

FATİH SAĞAY

BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
BİLGİSAYAR VE ÖĞRETİM TEKNOLOJİLERİ EĞİTİMİ ANABİLİM
DALI

(TEZ DANIŞMANI: YRD. DOÇ. DR. FAHRİ SEZER)

BALIKESİR, MAYIS - 2013

Bu çalışma ortaöğretim öğrencilerinin görsel iletişim araçlarını kullanım biçiminin, öğrencilerin öfke ve iletişim becerileri üzerine etkisinin belirlemek amacıyla yapılmıştır.

Araştırmanın çalışma evrenini 2012–2013 eğitim-öğretim yılında Balıkesir ili merkez ilçede bulunan ortaöğretim kurumlarında 9, 10,11 ve 12. sınıflarda okuyan 318'si erkek, 413'ü kız toplam 731 öğrenci oluşturmaktadır. Öğrencilerin öfke düzeyini saptamak amacıyla Spielberg (1983) tarafından geliştirilen ve Özer (1994) tarafından Türkçe'ye uyarlanan Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı Ölçeği (SÖÖTÖ), iletişim becerileri düzeyini saptamak için Ersanlı ve Balcı (1998) tarafından geliştirilen İletişim Becerileri Envanteri veri toplama aracı olarak kullanılmıştır. Ayrıca anketin birinci bölümünde kişisel bilgi formu öğrencilerin demografik bilgilerinin toplanması amacıyla oluşturulmuştur.

Araştırmada öğrencilerin Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı Ölçeği ve İletişim becerileri envanterinden aldıkları puanlar ile cinsiyet, evinde internete sahip olup olmaması, cep telefonundan internet erişimine sahip olup olmaması, evlerindeki odalarında TV olup olmaması, internet kullanım süresi, elektronik ortamda oynadıkları oyun türü, internette vakit geçirme yöntemi, TV izleme süresi ve TV'de izledikleri program türü değişkenleri ile arasındaki ilişki belirlemek amaçlanmıştır. Verilerin analizinde t-testi, tek yönlü varyans analizi ve Tukey HSD kullanılmıştır

Araştırma sonuçlarına göre; ortaöğretim öğrencilerinin cinsiyet, evinde internete sahip olup olmaması, cep telefonundan internet erişimine sahip olup olmaması, internet kullanım süresi, internette vakit geçirme yöntemi, TV de izledikleri program türü ile öfke durumlarının ve iletişim becerilerinin üzerinde anlamlı bir etkisinin olduğu saptanmıştır. Ayrıca öğrencilerin evinde internete sahip olup olmamasının, elektronik ortamda oynadıkları oyun türünün ve TV izleme süresinin, onların öfke durumlarının ve iletişim becerilerinin üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığı saptanmıştır.

ANAHTAR KELİMELER: görsel iletişim araçları, öfke, iletişim, internet, tv, cep telefonu

ABSTRACT

**HIGH SCHOOL STUDENTS' USE OF VISUAL MEANS OF
COMMUNICATION AND ITS EFFECTS UPON THEIR
COMMUNICATION SKILLS AND ANGER LEVELS
MSC THESIS
FATİH SAĞAY
BALIKESİR UNIVERSITY INSTITUTE OF SCIENCE
COMPUTER EDUCATION AND INSTRUCTIONAL TECHNOLOGY
(SUPERVISOR: ASSIST.PROF.DR. FAHRİ SEZER)**

BALIKESİR, MAY 2013

This study has been conducted to find out how the high school students use the visual means of communication and how these affect the students' communication skills and anger.

The study group students at 9th,10th, 11th and 12th classes are from the central province of Balıkesir and the group consists of total of 731 students: 318 male, 413 female. The State - Trait Anger Scale (STAS) which was developed by Spielberger (1983) and adapted to Turkish by Özer (1994) was used to measure the anger levels of students and "Communication Skills Scale" which was developed by Ersanlı and Balcı (1998) was used to measure the communication skills level of students as data gathering instruments. At the first part of the survey, a personal information form was also formed to gather demographic information about the students.

In the study, it is aimed to determine the relationship between the students they got from "permanent anger and anger expression way scale" and "communication skills scale" were compared with their sex, having an internet connection at home, internet connection via mobile phone, having TV at their own room, time spent on the net, game type they play on internet, time-spending ways on internet, time spent watching TV, TV programmes they watch result of the data t-test, one-way variation analysis and Tukey HSD were used.

According to the result of the analysis, it is determined that there is a significant correlation between students' genders, having internet connection at home or not, having internet connection via mobile phone or not, time spent on internet, the way they spend time on internet, the types of programmes they watch on TV, and the anger level and communication skills of the students. However, it is also found out that there is no significant correlation between having a TV set in their own room, the time they spent watching TV and the type digital games they play on Internet, and the anger level and communication skills of the students.

KEYWORDS: visual means of communication, anger, communication, internet, tv, mobile phone

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	ii
İÇİNDEKİLER.....	iii
ŞEKİL LİSTESİ	v
TABLO LİSTESİ	vi
KISALTMA LİSTESİ	vii
ÖNSÖZ.....	viii
1. GİRİŞ.....	1
1.1 Araştırmanın Amacı.....	7
1.2 Araştırmanın Alt Problemler	7
1.3 Araştırmanın Önemi.....	8
1.4 Sayıtlar.....	9
1.5 Sınırlılıklar.....	10
2. LİTERATÜR.....	11
2.1 Öfke İle İlgili Yayınlar ve Araştırmalar	11
2.1.1 Öfke: Kavramlar ve Tanımlar	11
2.1.2 Öfkenin Nedenleri	12
2.1.3 Öfkenin Boyutları.....	13
2.1.3.1 Fizyolojik Boyut.....	13
2.1.3.2 Bilişsel ve Duygusal Boyut	14
2.1.3.3 Davranışsal ve Tepki Boyutu	15
2.1.4 Öfke Duygusu İle İlgili Kuramsal Görüşler	16
2.1.4.1 Psikoanalitik Kuram.....	16
2.1.4.2 Bilişsel-Davranışçı Kuram.....	16
2.1.4.3 Sosyal Öğrenme Kuramı.....	17
2.1.4.4 Varoluşçu Yaklaşım.....	17
2.1.5 Öfke Duygusu Konusunda Yapılmış Araştırmalar	18
2.1.5.1 Öfke Duygusu Konusunda Yurt Dışında Yapılan Bazı Araştırmalar.....	18
2.1.5.2 Öfke Duygusu Konusunda Yurt İçinde Yapılan Bazı Araştırmalar.....	21
2.2 İletişim Becerileri İle İlgili Yayınlar ve Araştırmalar	31
2.2.1 İletişim Nedir?	31
2.2.2 İletişim Süreci ve Öğeleri	31
2.2.2.1 Kaynak:.....	32
2.2.2.2 Mesaj:.....	32
2.2.2.3 Kanal:.....	33
2.2.2.4 Kodlama:.....	33
2.2.2.5 Alıcı:.....	33
2.2.2.6 Geribildirim:	34
2.2.3 İletişim Türleri.....	34
2.2.3.1 Sözel İletişim	34
2.2.3.2 Sözel Olmayan İletişim.....	35
2.2.3.3 Tek Yönlü İletişim	36
2.2.3.4 Çift Yönlü İletişim	36

2.2.4	İletişim Engelleri:	37
2.2.5	İletişim Becerileri Konusunda Yapılmış Araştırmalar	38
2.2.5.1	İletişim Becerileri Konusunda Yurt Dışında Yapılan Bazı Araştırmalar	38
2.2.5.2	İletişim Becerileri Konusunda Yurt İçinde Yapılan Bazı Araştırmalar	39
2.3	Görsel İletişim Araçlarının Ortaya Çıkardığı Farklı Durumlara İlişkin Yapılan Çalışmalar	43
2.3.1	Problemlili İnternet Kullanımının Psikolojik Etkilerine Yönelik Çalışmalar	44
2.3.2	Diğer İletişim Araçlarının Kötüye Kullanımının Ortaya Çıkardığı Problemlere Yönelik Çalışmalar	50
3.	YÖNTEM.....	55
3.1	Araştırma Modeli	55
3.2	Araştırmanın Evreni ve Örneklemi	55
3.3	Veri Toplama Araçları	56
3.3.1	Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı Ölçeği	56
3.3.2	İletişim Becerileri Envanteri	58
3.4	Verilerin Toplanması	59
3.5	Verilerin Analizi	59
4.	BULGULAR VE YORUM.....	61
4.1	Ortaöğretim Öğrencilerinin Cinsiyete Göre Öfke ve İletişim Durumu ...	61
4.2	Ortaöğretim Öğrencilerinin Evinde İnternet Erişimine Sahip Olup-Olmamasına Göre Öfke ve İletişim Durumu	62
4.3	Ortaöğretim Öğrencilerinin Cep Telefonundan İnternet Erişimine Sahip Olup-Olmamasına Göre Öfke ve İletişim Durumu	64
4.4	Öğrencilerin İnternette Vakit Geçirme Sürelerinin Öfke Durumları ve İletişim Becerilerine Etkisi	65
4.5	Öğrencilerin Oynadıkları Oyun Türlerinin Öfke Durumları ve İletişim Becerilerine Etkisi	68
4.6	Öğrencilerin İnternette Vakit Geçirme Yöntemlerinin Öfke Durumları ve İletişim Becerilerine Etkisi	70
4.7	Öğrencilerin Evlerindeki Odalarında TV Olup-Olmamasına Göre Öfke ve İletişim Durumu	74
4.8	Öğrencilerin Televizyon İzleme Süresinin Öfke Durumları ve İletişim Becerilerine Etkisi	75
4.9	Öğrencilerin Televizyonda İzledikleri Program Türünün Öfke Durumları ve İletişim Becerilerine Etkisi	77
5.	SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER.....	82
5.1	Sonuçlar	82
5.2	Tartışma	84
5.3	Öneriler	87
6.	KAYNAKLAR	89
7.	EKLER.....	111

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa

Şekil 2.1:İletişim Sürecinde Yer Alan Temel Öğeler	32
--	----

TABLO LİSTESİ

Sayfa

Tablo 2.1: Tek Yönlü İletişim İle Çift Yönlü İletişim Arasındaki Farklar	37
Tablo 3.1: Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Cinsiyet ve Sınıf Düzeyine Göre Dağılımı	55
Tablo 3.2: Sürekli Öfke ve Öfke Tarz Ölçeği Cronbach Alfa Değerleri	58
Tablo 4.1: Cinsiyetin Öfke ve İletişim Durumuna Etkisi	61
Tablo 4.2: Evde İnternet Olup-Olmamasının Öfke ve İletişim Durumuna Etkisi	63
Tablo 4.3: Cep Telefonundan İnternet Erişimine Sahip Olup-Olmamasının Öfke ve İletişim Durumuna Etkisi	64
Tablo 4.4: Öğrencilerin İnternette Vakit Geçirme Sürelerinin Dağılımı	66
Tablo 4.5: İnternet Kullanım Süresinin Öfke ve İletişim Durumuna Etkisi	66
Tablo 4.6: Öğrencilerin Oynadıkları Oyun Türlerinin Dağılımı	68
Tablo 4.7: Oynanan Oyun Türünün Öfke ve İletişim Durumuna Etkisi	69
Tablo 4.8: Öğrencilerin İnternette Vakit Geçirme Şeklinin Dağılımı	71
Tablo 4.9: İnternette Vakit Geçirme Yönteminin Öfke ve İletişim Durumuna Etkisi	72
Tablo 4.10: Öğrencilerin Evlerindeki Odalarında TV Olup-Olmamasının Öfke ve İletişim Durumuna Etkisi	74
Tablo 4.11: Öğrencilerin Televizyon İzleme Sürelerinin Dağılımı	76
Tablo 4.12: Televizyon İzleme Süresinin Öfke ve İletişim Durumuna Etkisi	76
Tablo 4.13: Öğrencilerin Televizyonda İzledikleri Program Türünün Dağılımı ..	78
Tablo 4.14: Televizyonda İzledikleri Program Türünün Öfke ve İletişim Üzerine Etkisi	79

KISALTMA LİSTESİ

DPT	:Devlet Planlama Teşkilatı
TÜİK	:Türkiye İstatistik Kurumu
ASAGEM	:Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü
UBİK	:Ulaştırma Bakanlığı İnternet Kurulu
SÖÖTÖ	:Sürekli Öfke-Öfke Tarz Ölçeği
İBDBÖ	:İletişim Becerileri Düzeyini Belirleme Ölçeği

ÖNSÖZ

Yüksek Lisans eğitimim ve tez çalışmam boyunca değerli görüşlerini aldığım, çalışmamın her aşamasında bana destek olup yönlendirmeler yapan değerli tez danışmanım Yrd. Doç. Dr. Fahri SEZER'e sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Değerli destekleri için bölüm başkanımız Prof. Dr. Aydın OKÇU' ya, değerli görüşlerini ve katkılarını esirgemeyen Doç. Dr. Erdoğan TEZCİ'ye ve Yrd. Doç. Dr. Serkan PERKMEN'e, lisans ve yüksek lisans eğitimim boyunca akademik anlamda gelişmemi sağlayan ve bu günlere gelmemde önemli rolü olan değerli hocalarım Yrd. Doç. Dr. Ayşen KARAMETE ve Öğrt. Gör. Dr. M. Emin KORKUSUZ' a teşekkür ederim.

Tezim boyunca manevi desteklerini benden esirgemeyen her durumda yanımda olan iş arkadaşlarıma ve sevgi ve sabırla bana destek olan sevgili anneme, babama ve kardeşime sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

1. GİRİŞ

Teknoloji konusu son yüz yılda dünyada birçok bilim alanının ilgi odağı olmuş ve teknolojiadaki bu gelişim ve değişim ile birlikte bilim, sanayi, tıp, askeri ve eğitim gibi alanlarda, teknolojik araç ve gereçler aktif bir şekilde kullanılmaya başlanmıştır. Teknolojinin ilerlemesi ile birlikte iletişim ve iletişim teknolojileri de bu gelişimden etkilenmiştir. Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler ve özellikle internet; bilginin üretilmesi, depolanması, işlenmesi, iletilmesi, bütünleştirilmesi ve kullanılmasında yeni olanaklar sağlamıştır. Televizyon ve radyo ise bu bilgilerin görsel ve işitsel olarak anında paylaşılması olanağını vermiştir. Teknolojik gelişmelerin bu şekilde hızlı bir değişim geçirmesi ile birlikte insan hayatına da teknolojinin girmesi ve onu kullanması kaçınılmaz olmuştur.

Teknolojik gelişmelerdeki bu gelişmelerin bir sonucu olarak eğitimde, haberleşmede, ulaşımda, sanayide, askeri alanda ve sağlıkta farklı yönelimler içerisine girilmiş, farklı yöntem ve teknikler insanlar için kullanılmaya başlanmıştır. Bu değişimler ülkelerin sosyal, ekonomik, kültürel ve değer yargılarını bile etkiler hâle gelmiştir (Aksüt, Batur ve Avşar, 2006). Teknolojik gelişmelerin insanlar için bu olumlu yönlerini saymakla bitiremeyiz ancak, bu olumlu yönlerinin yanı sıra teknolojik gelişmelerin yaşattığı olumsuz yönlerin de olduğu bir gerçektir. Bu olumsuzluklardan en önemlisi de insanların bu teknolojik değişimlere yönelik uyum problemleri yaşamaları ve buna bağlı olarak psikolojik sorunlarla baş başa kalmalarıdır.

Özellikle internetin son yıllarda yaygın olarak kullanılmasının insanların sosyal ortamlardan uzaklaşmalarına sebep olduğuna ilişkin bulgular gözlenmektedir. Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü'nün (2008a) yaptığı bir araştırmaya göre, aile bireylerinin internet kullanım süreleri arttıkça, yaşadıkları psikosoyal sorunların çoğaldığı, saptanmıştır. Bu çalışmayı destekler nitelikte Karaca (2007) yapmış olduğu çalışmada, gençlerin %11,8'inin internet ile tanıştıktan sonra sosyal ilişkilerinde, bir azalmanın yaşandığını saptanmıştır. Özellikle internetin kötüye kullanımı sonucunda insanların ciddi problemlerle karşılaştığına dair birçok

bulgunun elde edilmiş olması da bu verileri desteklemektedir (Young, 1996; Whang, Lee ve Chang, 2003; Tsai ve Lin 2003; Engelberg ve Sjoberg, 2004; Widyanto ve Mcmurrin 2004; Özcan, 2004; Yang ve Tung 2007; Kelleci, Güler, Sezer ve Gölbaşı, 2008)

İnternet kullanım sıklığının yaşattığı problemlerin kaynağı çoğunlukla internette bireyin vaktini ne ile geçirdiği ile ilgilidir. İnternet kullanımı sırasında tehdit yaratabilecek virüs taşıyan e-postalar, reklam amaçlı mesajlar ve istem dışı açılan reklam siteleri (pop-up), zararlı yazılımlar, ağ üzerinden ya da bireysel olarak oynanan şiddet içerikli oyunlar, içeriği ahlaka uygun olmayan siteler, yasa dışı örgüt materyalleri ya da yanlış bilgiler internetin bilinçli kullanılmaması gibi birçok faktör bu problemlerin yaşanmasına kaynak teşkil etmektedir. Ailelerin bu tehdit unsurlarına karşı bilinçlendirilmesi oldukça önemlidir (Kuzu, Odabaşı, Erişti, Kabakçı, Kurt, Akbulut ve ark., 2008). Bilgisayar başında uzun süreler geçirip sohbet eden, program, müzik ve film indiren insanlar, fiziki çevresindeki insanlara (çocuğu, eşi, anne babası, arkadaşları gibi) daha az zaman ayırmaktadırlar ki, gerçek sorun burada yatmaktadır. İnternet'te sohbet ettiği kişinin kim olduğunu bilmeden saatler harcayan birisi sonuçta o ilişkiden hiçbir şey edinemezken, aynı zamanda çevresindeki gerçek bireylerden de yoksun kalmakta ve sağlıklı ilişkiler yürütmekte zorluk çekebilmektedir (Yalçın, 2003).

Özellikle okul çağındaki gençlerde oldukça sık görülen, psikolojik ve bedensel gelişimlerini, sosyal ilişkilerini olumsuz yönde etkileyerek akademik başarılarını da düşüren internet bilgisayarın aşırı kullanımı, bireyin hem akademik hem de kişisel gelişimini negatif yönde etkilemekte, kişiyi bağımlı hale getirmektedir (Cengizhan, 2005). Bununla birlikte haftalık internet kullanım süresinin artmasının, ilköğretim öğrencilerinin psiko-sosyal gelişimlerini olumsuz yönde etkilediğine (Yükselgen, 2008; Esgin, Torun, Şakar, Doğan ve Yardım, 2012) ve yoğun olarak internet kullanan öğrencilerin psikolojik ve sosyal sorunlar yaşadığına (Yang ve Tung, 2007; Makas, 2008; Kelleci, Güler, Sezer ve Gölbaşı, 2008) ilişkin yapılan çalışmalardan da anlaşılacağı gibi teknolojik gelişmelerin bir sonucu olarak ortaya çıkan internetin kullanımının denetimi insanların psikolojik sağlığı için önem kazanmaktadır.

Ülkemizde ve dünyada internet kullanımına ilişkin yapılan istatistiksel verilere bakıldığında, hanelerin %42,9'u internet erişim imkânına sahip olduğu, internet kullanan bireyler interneti en çok %72,7 ile çevrimiçi haber, gazete ya da dergi okuma, haber indirme için kullandığı, web siteleri aracılığıyla (Blog siteleri, facebook, twitter) toplumsal ve siyasal konular ile ilgili görüşleri okuma veya paylaşma (%50,8) ve mal ve hizmetler hakkında bilgi aramak (%46,6) için kullandıkları görülmüştür (TÜİK, 2012). Dünya genelinde ise Socialbakers (Dünya genelinde istatistiksel olarak verileri analiz eden site) adlı sitenin verilerine göre Türkiye'den Facebook adlı sosyal paylaşım sitesine 31.112.380 kişi üye ve dünya genelinde ülkemizin 6. sırada bulunduğu saptanmıştır. Bu oran içinde üyelerin yaş dağılımlarına baktığımızda ise 18-24 arası üye sayısı toplamda % 40 olduğu görülmüştür (Socialbakers, 2012). Bunu destekler nitelikte Ulaştırma Bakanlığı İnternet Kurulu (2011) tarafından 9-16 yaş grubu çocukların sosyal paylaşım sitelerini kullanım alışkanlıklarını belirlemeye yönelik yapılan çalışmada araştırmaya katılan çocukların hepsi Facebook kullanıcısı olduklarını, %99'u da en sık kullandıkları sosyal paylaşım sitesinin Facebook olduğunu belirtmişlerdir (UBİK, 2011). Bu verilerden de anlaşılacağı üzere özellikle ülkemizde internet kullanımına ilişkin hem resmi makamların hem de ailelerin internetin kullanımına ilişkin olarak gençleri denetlemesinin faydalı olacağı bir gerçektir.

Gençlerin bu riskli durumlarla karşı karşıya kalmasına neden olan faktörlerden bir diğeri de elektronik ortamda (internetteki çevrimiçi oyunlar) oynadıkları oyunlardır. Özellikle gençlerin interneti çoğunlukla oyun oynamak ve müzik sitelerini ziyaret etmek için kullandıkları göz önüne alındığında internet ortamında oynanan birçok oyunun gençlerin psikososyal gelişimini olumsuz etkileyebileceği söylenebilir (Makas, 2008; Kelleci, Güler, Sezer ve Gölbaşı, 2008; Gürcan, 2010; Döner, 2011). Yükselgen (2008) elektronik ortamda sürekli oyun sitelerini tercih eden çocukların diğer çocuklara oranla daha saldırgan olduklarını tespit etmiştir. Buda internet ortamındaki oyunların çoğunun şiddet içerikli olmasıyla ilgili olabilir. Bu olumsuzlukların yanında aşırı internet kullanımının bağımlılığa neden olduğu tespit edilmiştir. Son yıllarda karşılaştığımız internet bağımlılığı kavramına ilişkin yapılan çalışmalara bakıldığında gençler arasında bağımlılık durumunun ciddi düzeyde olduğu anlaşılmaktadır. Özellikle internet bağımlısı

bireylerin psikolojik ve sosyal anlamda birçok sorunla baş başa kaldıklarına ilişkin birçok bulguya ulaşılmıştır (Batıgün ve Kılıç, 2011; Özgün, 2011; Döner, 2011).

Hem dünya genelinde hem de ülkemizde de internet ve ona bağlı teknolojiyi kullanım oranların yüksek olması bireylerin yukarıda bahsedilen tehlikeli unsurlarla karşılaşma riskini arttırmaktadır. Bilgisayarlar aracılığı ile internet kullanımındaki bu olumsuzlukların yanı sıra günümüzde teknolojik gelişmelerin bir sonucu olarak gelişme gösteren cep telefonlarından da gençlerin internete girmesi bu olumsuzluklardan daha fazla etkilenme riskini arttırmıştır. Yeni iletişim teknolojileri içinde hızla büyüyen bir paya sahip olan cep telefonlarının kullanımının Türkiye'nin nüfus artışı ile orantısız bir şekilde arttığı görülmüştür (Uslu, 2007). Türk Sosyal Bilimler Derneği (2005) tarafından lise öğrencileri arasında yapılan araştırmaya göre gençlerin % 77,7 cep telefonu sahibi olduğu saptanmıştır. Bu oran TÜİK (2012) yılı verilerine göre %93,2 oranına ulaşmıştır. Bu verilerden de anlaşılacağı üzere gençler teknolojiyi ve teknolojik iletişim araçlarını yoğun bir oranda tercih etmiş ve onları hayatlarının bir parçası haline getirmişlerdir. İnternetin, sosyal ağların ve cep telefonlarının aktif olarak hayatın bir parçasına haline gelmesi ile birlikte gençlerin yaşam tarzlarında ve buna bağlı sosyal ilişkilerinde de değişimlerin olması kaçınılmaz olmuştur. Buna birey ve ailesi arasındaki çatışmalarda eklenince daha ciddi sorunların ortaya çıkması kaçınılmaz hal almıştır. DPT'nin (2006) dokuzuncu kalkınma planındaki raporuna göre kitle iletişim araçlarının çeşitlenmesi, aile içi iletişim de geleneksel yöntemlerin dışına çıkılamaması ve eğitim sisteminin aşılamayan sorunları, gençlerin aileden kopmasına, toplumsal sorunlara duyarsızlaşmasına, ümitsizlik ve özgüvensizlik gibi sorunları yaşamalarına ve bunun sonucunda şiddet eğilimlerinin artmasına neden olduğu tespit edilmiştir.

İletişim teknolojilerindeki bu değişimlerin oluşturduğu olumsuz faktörlerden biride “Siber Zorbalık” olarak adlandırılmaktadır. Siber zorbalık, e-posta, cep telefonu ve yazılı mesaj gönderme gibi bilgi ve iletişim teknolojilerini içeren, kişisel web sitesi çökertme ve bilgilere zarar verme gibi eğilimleri gerektiren zorba davranış türü olarak tanımlamıştır (Li, 2007). Yaşları 10 ila 17 arasında değişen düzenli internet kullanıcıları üzerinde yapılan bir çalışmada, son bir yıl içinde katılımcıların % 19'unun online olarak saldırganlık ve öfke davranışlarına maruz kaldıkları, bunlardan % 84'ünün kendisinin siber zorba davranışa maruz kaldığı, % 31'i ise

karşı tarafa böyle bir davranışta bulunduğu belirlenmiştir (Ybarra ve Mitchell, 2004). Elektronik zorbalık deneyimi yaşamış bireyler üzerinde yapılan bir çalışmada, online olarak zorba davranışlara maruz kalan bireylerin büyük çoğunluğunun bu davranıştan sonra “öfke ve hayal kırıklığı duyguları” yaşadıkları ifade edilmiştir (Agatston, Kowalski ve Limber, 2007). Diğer bir çalışmada ise maruz kalınan siber zorba davranışların sonucunda ortaya çıkan öfke duygusunun kızlar ve erkekler arasında ortak olarak yaşanan duygu olduğu saptanmıştır (Şahin, Sarı, Özer ve Er, 2010). Genel olarak değerlendirildiğinde bu tip zorba davranışlara maruz kalan öğrencilerin çeşitli türde psikolojik sorunlar yaşadıkları saptanmıştır (Menesini, Modena ve Tani, 2009).

Bu olumsuzluklara yol açan teknolojinin tek başına bunlara neden olduğunu söylemek doğru değildir. Özellikle elektronik ortamda gençlerin geçirdikleri sürenin uzunluğu ve katıldıkları etkinliklere bağlı olarak bu psikolojik sorunlar ortaya çıkmaktadır. Yaşanan bu psikolojik durumlara bağlı olarak en fazla ortaya çıkan duygu ise öfkedir. Öfke durumunun yaygın bir şekilde yaşanmasının bir sonucu olarak ortaya çıkan davranış ise saldırganlık olarak tanımlanmaktadır. Günümüzde gençler arasında sıkça tercih edilen bilgisayar oyunlarının içeriğine bakıldığında saldırganlığın artmasına neden olabilecek birçok unsur bulunmaktadır. Problemlerli internet kullanımı ile öğrencilerin öfke durumları arasında pozitif yönde bir ilişkinin olması da (Ata, Akpınar, ve Kelleci, 2011) bu durumu desteklemektedir. Bilgisayar oyunlarının sadece öfke duygusunun uygunsuz bir şekilde ortaya çıkmasına değil aynı zamanda çocuk ve gençlerin günlük yaşamlarını, okul başarılarını ve ruh sağlıklarını önemli ölçüde etkilediği görülmüştür (Erbay, 2011). Bugün internette, her geçen gün yenileri eklenen sayısız çeşitte oyun bulunmaktadır. Bunların bir kısmı boş zamanları değerlendirmek, yorgunluk ve stres atmak için faydalı işlev görse de, içerdiği şiddet öğeleri ile genç ve çocuklar için zararlı etkilere de sahip olmaktadır (Karaca, 2007). Yaygın internet kullanan ve bilgisayar oyunları ile zamanını geçiren çocukların sosyal gelişimlerinin önemli ölçüde gerilediği, bu çocukların öz güvenlerinin düşük, sosyal kaygı düzeylerinin ve saldırganlık davranışlarının yüksek olduğu (Holman, Hansen, Cochian ve Lindsey, 2005) ve gençlerin % 12’lik bir bölümünde internet oyunları oynadıktan sonra şiddet eğiliminde bir artış olduğunun (Karaca, 2007) görülmesi de bulguları destekler niteliktedir.

Her geçen gün gençler arasında şiddet eğiliminin giderek artmasının, çocuklarda bir takım davranış bozukluklarının görülme sıklığının yoğunlaşmasının ve bunların eğitim başarısında olumsuz sonuçlara neden olmasının internet, bilgisayar ve televizyon gibi medya araçlarındaki olumsuz yayınlarla ilişkisini tespit etmek amacıyla günümüzde yapılan çalışmalar çoğalmaktadır (Kıran, 2011). Özellikle şiddet içerikli televizyon programlarının da gençlerde bu yöndeki eğilimlerin artmasına neden olabilmektedir. Çocukların şiddet içerikli davranışları ile televizyondaki şiddet programları arasında bir ilişki olduğuna dair çalışmalardan da (Singer ve Singer 1981; Eron, Heusmann, Lefkowitz ve Walder 1985) bu durumun ciddiyeti anlaşılabilir. Pedagoglar, şiddet içeren bilgisayar oyunlarını özümseyen çocuğun gerçek hayatta da bunu devam ettirdiğini, sanal dünyada sorunlarını tek tuşla çözen çocuk, gerçek hayatta sorunlarını çözememekte buda çocuğu saldırganlaştırıp, şiddete yönlendirmekte olduğunu belirtmektedirler (ASAGEM, 2008b).

Teknolojinin yol açtığı öfke ve bunun sonucunda ortaya çıkardığı psikolojik duygu ve davranışların yanı sıra bireylerin iletişim becerilerini sergilemelerinde de problemler yaşamalarına neden olmaktadır. Bir araya gelme, yüz yüze konuşma hatta tanıma zahmetine bile katlanmadan birbiriyle iletişime geçenlere internet, bu yolla bir şekilde istedikleri kişiliği, rolü, karakteri oynama şansını sağlamaktadır (ASAGEM, 2008b). Küreselleşen ve gittikçe küçülen dünyayı bir tuşla önümüze getiren internet, aynı yerde bulunanların bile iletişim için seçtikleri bir yol olarak aslında insanı içe dönüklüğe, yalnızlığa ve izolasyona zorlamaktadır (ASAGEM, 2008a). Özellikle sanal dünyada kurduğu ilişkiler ile gerçek dünyadaki yaşamını karıştıran birey çoğu zaman bu durumun yaşadığı sorunların üstesinden gelmede zorluk yaşamaktadır. Ortaya çıkan muhtemel sorunlarla ilgili yapılmış çalışmalarda; internet bağımlısı olan bireylerin yalnızlık ve depresyon hali içinde oldukları (Whang, Lee ve Chang, 2003), sosyal-kişisel işlevlerini aksattıkları (Tsai ve Lin, 2003), bireyi yalnızlığa ittiği, sosyal ilişki ve hislerini olumsuz etkilediği (Engelberg ve Sjoberg, 2004), boş zamanlarını internet başında geçirmelerinin bir sonucu olarak sosyal beceri düzeylerinde azalmanın olduğu (Yükselgen, 2008) ve sosyal desteği az olan öğrencilerin interneti daha çok kullandıklarına (Ersun, Köze, Muslu, Beytut, Başbakkal ve Conk, 2012) dair bulgulara ulaşılmıştır.

Diğer yandan, tüm bu olumsuzluklarının yanında teknoloji ve onun sağladığı imkânlar, zaman ve mekan sınırlamasını ortadan kaldırmamıza, birbirinden uzak kişileri elektronik yolla birbirine bağlama imkanı bulmamıza, bilgiye ve merak ettiklerimizin cevaplarına hemen ulaşmamıza yarayacak birçok olanak sağlamaktadır. Tüm bu bilgilerin ışığında ülkemizde gençlerin teknoloji kullanım şekli ve sıklığının onların yaşamlarına ne şekilde etki ettiği, yaşanabilecek olumsuzluklara karşı nelerin yapılabileceği önem kazanmaktadır. Bu çerçevede gençlerin internet, telefon, televizyon vb. teknolojik araçları kullanmalarının onların öfke ve iletişim becerileri üzerine ne şekilde etki ettiği, bu olumsuz etkilerin nasıl ortadan kaldırılabilmesine dair bilgilerin sunulması bu çalışmada cevap aranan sorulardandır.

1.1 Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, Balıkesir il Milli Eğitim Müdürlüğüne bağlı özel ve resmi Ortaöğretim kurumlarında öğrenim gören öğrencilerin, görsel-işitsel iletişim ve teknoloji araçlarını kullanım biçimlerinin ve sıklığının, onlardaki öfke ve iletişim becerileri üzerine ne düzeyde etki ettiğini saptamaktır. Bu genel amaç doğrultusunda belirlenen bulgulara ulaşabilmek için aşağıdaki sorulara cevaplar aranmıştır.

1.2 Araştırmanın Alt Problemler

1. Orta öğretim öğrencilerinin öfke durumları;
  - 1.1. Cinsiyete göre farklılık göstermekte midir?
  - 1.2. Evlerinde internet olup olmasına göre farklılık göstermekte midir?
  - 1.3. Cep telefonundan internet erişiminin olup olmasına göre farklılık göstermekte midir?
  - 1.4. Evlerindeki odalarında televizyon olup olmasına göre farklılık göstermekte midir?
2. Orta öğretim öğrencilerinin öfke durumları üzerine;
  - 2.1. İnternette / bilgisayarda oynadıkları oyun türlerinin etkisi var mıdır?
  - 2.2. İnternet başında geçirdikleri sürenin etkisi var mıdır?

- 2.3. İnternette vakit geçirme yönteminin etkisi var mıdır?
- 2.4. Televizyonda izledikleri program türlerinin etkisi var mıdır?
- 2.5. Televizyon başında geçirdikleri sürenin etkisi var mıdır?
3. Orta öğretim öğrencilerinin iletişim becerileri;
  - 3.1. Cinsiyete göre farklılık göstermekte midir?
  - 3.2. Evlerinde internet olup olmamasına göre farklılık göstermekte midir?
  - 3.3. Cep telefonundan internet erişiminin olup olmamasına göre farklılık göstermekte midir?
  - 3.4. Evlerindeki odalarında televizyon olup olmamasına göre farklılık göstermekte midir?
4. Orta öğretim öğrencilerinin iletişim becerileri üzerine;
  - 4.1. İnternette / bilgisayarda oynadıkları oyun türlerinin etkisi var mıdır?
  - 4.2. İnternet başında geçirdikleri sürenin etkisi var mıdır?
  - 4.3. İnternette vakit geçirme yönteminin etkisi var mıdır?
  - 4.4. Televizyonda izledikleri program türlerinin etkisi var mıdır?
  - 4.5. Televizyon başında geçirdikleri sürenin etkisi var mıdır?

1.3 Araştırmanın Önemi

Teknolojinin hızlı bir gelişim göstermesi ile birlikte hayatın birçok alanında teknolojik araçlar kullanılmaya başlanmıştır. İnsanların teknolojik araç ve gereçleri kullanımı ile birlikte yaşamı kolaylaştırmış ve yaşamı kolaylaştıran bu teknolojiye olan bağımlılığı da artmıştır. Teknolojik gelişmelerin bir sonucu olarak ortaya çıkan bilgi iletişim araçlarını insanlar temelde var olan bilgileri kendi aralarında paylaşma, yayma ve saklama amacı ile geliştirmiş ve bunlar vasıtasıyla sınırsız bir bilgi paylaşımı içerisine girmişlerdir. Bugün insanlar, kıtalar arası saniyeler ve saliseler arasında geçen süreler içerisinde bu bilgileri makineler vasıtası ile birbirine iletmektedir. Bu teknolojik gelişmeler dünyanın bir uçundaki insanın diğeri ile çok yönlü iletişime girmesine olanak tanıyacak birçok olumlu fırsatlar sunmaktadır.

Ancak teknolojinin bu gelişim seyri sürecinde insan yaşamına sağladığı bu faydaların yanı sıra insan yaşantısına getirdiği birçok olumsuzlukta kendisini göstermeye başlamıştır. Televizyon, bilgisayar, cep telefonu ve internet gibi

teknolojinin nimetlerini doğru bir şekilde kullanamayan bireylerin çoğu onun esiri olabilmektedir. Özellikle son yıllarda internet bağımlılığı gibi bir kavramın hayatımıza girmesi ile birlikte bu teknolojik gelişmelerin yaşattığı olumsuzlukları daha net görme imkânı olmuştur. İnternet bağımlılığı gibi tanımlanmış psikolojik problemlerin yanı sıra bu teknolojik gelişmelerin sonucu ortaya çıkan aletlerin kötüye kullanımının da ortaya çıkaracağı problemlerin araştırılması gerekmektedir.

Bu konu hakkında yapılmış bazı çalışmalarda önemli bulgular elde edilmiştir. Bunlardan bazılarında bilgisayar oyunlarının çocuk ve gençlerin günlük yaşamlarını, okul başarılarını ve ruh sağlıklarını önemli ölçüde etkilediğine (Karaca, 2007; Erbay, 2011), internetin insanı içe dönüklüğe, yalnızlığa ve izolasyona zorladığına (ASAGEM, 2008a), internet bağımlısı olan bireylerin yalnızlık ve depresyon hali içinde olduklarına (Whang, Lee ve Chang, 2003), internetin sosyal-kişisel işlevlerini aksattığına (Tsai ve Lin, 2003) ve bireyi yalnızlığa ittiğine, sosyal ilişki ve hislerini olumsuz etkilediğine (Engelberg ve Sjoberg, 2004) ilişkin bulgular elde edilmiştir.

Bu çalışmalardan da anlaşılacağı gibi teknolojik iletişim araçlarının ve internetin insanlar üzerinde önemli etkisinin olduğu bir gerçektir. Bu çalışmada da teknolojik iletişim araçları ve internetin olumsuzluklarından en fazla etkilenme risk grubunda olan ortaöğretim öğrencilerinin görsel iletişim araçlarını kullanım biçimlerinin onların öfke ve iletişim becerileri üzerine etkisini ortaya çıkarmak amaçlanmıştır. Bu çalışma sonucunda elde edilecek bulgular ile gençlerin bu riskli durumdan nasıl etkilendiği ve bu olumsuzlukların nasıl önlenebileceğine dair bilgilerin literatüre kazandırılması amaçlanmaktadır.

1.4 Sayıtlar

1. Öğrencilerin ölçeklere verdikleri cevaplar ve görüşme formu aracılığıyla aktardıkları düşüncelerin gerçek düşüncelerini yansıttıkları varsayılmıştır.
2. Araştırmada kullanılan İletişim Becerileri Envanteri ve Sürekli Öfke-Öfke Tarz Ölçeği (SÖ-ÖTÖ) Ölçeği çalışmanın amacına uygun olarak veri toplayan bir araç olduğu varsayılmıştır.

1.5 Sınırlılıklar

1. 2012-2013 eğitim-öğretim yılında Balıkesir Milli Eğitim Müdürlüğüne bağlı özel/resmi Ortaöğretim kurumlarında okuyan öğrencilerle sınırlıdır.
2. Katılımcıların görsel iletişim araçlarını kullanım biçiminin, öfke iletişim becerilerine olan etkisi; İletişim Becerileri Envanteri ve Sürekli Öfke-Öfke Tarz Ölçeği (SÖ-ÖTÖ) Ölçeği ile sınırlıdır.
3. Bu çalışma, öğrenciler tarafından belli bir zaman diliminde verilen cevapları içermektedir. Zaman içerisinde ortaya çıkabilecek değişimleri belirleme olanağına sahip değildir.

2. LİTERATÜR

2.1 Öfke İle İlgili Yayınlar ve Araştırmalar

2.1.1 Öfke: Kavramlar ve Tanımlar

Öfke kavramını, insanın günlük yaşamı sırasında bir durum veya bir olay karşısında göstermiş olduğu bir duygu olarak tanımlamak mümkündür. Türk Dil Kurumu'nun güncel sözlüğünde (2012) öfke, “engellenme, incinme veya gözdağı karşısında gösterilen saldırganlık tepkisi, kızgınlık, hışım, hiddet, gazap” olarak tanımlanmaktadır.

Öfke, incindiğimizi, haksızlığa uğradığımızı, istek ve ihtiyaçlarımızın giderilmediğini ya da basitçe bazı şeylerin yolunda gitmediğini bize gösteren bir mesajdır; dolayısıyla da yapmakta olduğumuzdan daha fazlasını yapmamızı veya dikkatimizi belli bir alana daha fazla yoğunlaştırmamız gerektiğini haber veren bir sinyaldir (Lerner, 1989).

Budak (2000) öfkeyi, engellenme, saldırıya uğrama, tehdit edilme, yoksun bırakılma, kısıtlanma vb. gibi durumlarda hissedilen ve genellikle neden olan şeye veya kişiye yönelik şu veya bu şekilde saldırgan davranışlarla sonuçlanabilen oldukça yoğun, negatif bir duygu olarak tanımlanmıştır.

Spielberger (1988) ise öfke duygusunu “Hafif bir rahatsızlıktan şiddetli bir kızgınlık ve hiddete kadar değişen bir duygudur” şeklinde tanımlamıştır. Genel itibarıyla öfke ile ilgili yapılan araştırmalar incelendiğinde öfkenin doğal bir süreç olduğu ve bu süreç ile birlikte bir tepki bir mesaj olduğu görülmektedir (Lerner, 1989; Budak, 2000; TDK, 2012).

2.1.2 Öfkenin Nedenleri

İnsanlar günlük yaşamlarında çoğunlukla yeni yaşantılar geçirmekte ve bu yaşantıların bazıları onlarda; neşe, hayret, mutluluk gibi farklı duyguların ortaya çıkmasına neden olabilmektedir. İnsanların günlük yaşantısında karşılaştığı çeşitli nedenlerden dolayı ortaya çıkan duygulardan birisi de öfke olup, bu duygunun oluşmasının altında ise tek bir neden bulunmamaktadır. Öfke duygusunun ortaya çıkmasına neden olarak gösterilebilecek faktörlerden en önemlisinin engellenme olduğu bilinmektedir (Averill, 1983). Cüceloğlu (1992)'na göre engellenme, bireyin elde etmek istediği bir nesneye, ulaşmak istediği belirli bir amaca ulaşmasında veya ihtiyaçlarının giderilmediği zaman ortaya çıkan olumsuz duygu olarak tanımlanmaktadır. Bireyin fizyolojik ihtiyaçlarının giderilmemesi ve özerkliğine müdahale edilmesi gibi engelleme durumlarının yanında, ilgi görememesi, ergenlik ve yetişkinlikte bedensel acılar yaşaması, benliğine ve özsaygısına yönelik tehditlerin olması gibi durumlarda, öfke duygusunun yaşanmasına kaynaklık etmektedir (Ortony, Clore ve Collins, 1988).

Bununla birlikte başka birisi tarafından incitilen bireyin, bu kişinin davranışlarının arkasında bir kasıt olabileceğini düşünmesi (Özmen, 2006), bireyin bir gerilim durumu ile baş başa kalması, kişinin beklentisine ulaşmakta başarısız olması (Stearns, 1972), hoş olmayan, rahatsız edici uyaranlara maruz kalması, model alması, hoşnutsuzluk yaşaması, kişisel haklarına ve benliğine saygı gösterilmemesi, kabul edilen sosyal normların ihlal edilmesi ve kötülük içeren davranışlar (Kısaç, 1997) öfkeye neden olan etmenler arasında gösterilebilir.

Özer (1994) öfke duygusunun temelinde “başkalarının gözündeki kişilik değerinin düşmemesi için hata yapmamalıyım” gibi bir düşünce biçiminin bulunduğu vurgu yapmıştır. Ayrıca, kişinin kendisini kanıtlamaya çalışması, mutluluğunun birileri tarafından engellendiğine inanması ve ilişkilerinin planlandığı gibi yürümediğine ilişkin düşünce biçimlerinin olması da, öfke kaynaklı durumlar arasında gösterilebilir (Gülveren, 2008).

Özmen (2006) yapmış olduğu çalışmasında öfkenin nedenlerinin yaşa göre değişmekte olduğunu tespit etmiştir. Bebeklerde ihtiyaçların karşılanmaması öfkeye neden olurken, çocuklarda ise yalnız bırakılmak, beklentilerin yaşına göre fazla

olması ve başarısızlık öfkeye neden olur. Büyük çocuklarda ve yetişkinlerde öfke nedenleri, sosyal engellenmeler ve düş kırıklıklarını da kapsayarak artar. İğneleyici sözler, büyüklük taslanması, hor görülme, sosyal hırsların önüne geçilmesi, kıskançlık ve haksızlığa uğramak sık rastlanan öfke nedenleri arasında gösterilebilir. Genel itibariyle öfkenin kaynağında engelleme ve incitme olduğu (Averill,1983; Ortony ve Ark., 1988; Gülveren, 2008) ve öfkenin nedenlerinin yaşa göre değişmekte olduğu görülmüştür (Özmen, 2006).

2.1.3 Öfkenin Boyutları

İnsanın doğası gereği yaşanan duygulardan biri olan öfke, farklı şekil ve boyutlarda görülebilmektedir. En etkisizmiş gibi görünen uyaranların bile insanda değişik derecelerde bilinçli ya da bilinç dışı duygusal tepkilere neden olduğu bilinmektedir (Öztürk, 1992). Doğal bir duygu olan öfkenin yaşanmasında ve ifade edilmesinde üç temel boyuttan söz edilmektedir:

- a) Fizyolojik boyut,
- b) Bilişsel ve duygusal boyut,
- c) Davranışsal ve tepki boyut (Öz, 2008).

2.1.3.1 Fizyolojik Boyut

Birey, herhangi bir engellenme veya öfke uyandıran bir durum ile karşılaştığında, bedeninde fizyolojik ve fiziksel değişiklikler olması kaçınılmazdır (Sala, 1997). Solunum hızlanması, kalp atışının artması, hormon salgılayan bezlerin ve birçok duygusal tepkileri kontrol eden hipotalamusun işleyişindeki değişiklikler bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Adrenalin hormonları sempatik sinir sisteminin etkisindeki bütün organları harekete geçirir, kalbi uyarır, kalp damarlarını genişletir, midedeki kan damarlarını daraltır ve sindirimi yavaşlatır (Kısaç, 1997). Kısaç (1997); Martin Luther King'in "Öfkelendiğimde bütün mizacım canlanır... anlayışım keskinleşir" sözüne değinerek insan vücudundaki adrenalinin öfke ile yükseldiğini vurgulamıştır.

Sala (1997) yapmış olduğu çalışmasında öfke duygusunun yol açtığı fizyolojik değışiklikleri; kas geriliminin artması, kaşların çatılması, dişlerin gıcırdatılması, ters ters bakma, yumrukları sıkma, yüzün kızarması, titreme hissi, uyuşma hissi, tıkanma hissi, vücudun değışik bölgelerinde seğirmeler olması, terleme, kontrol kaybı, sıcaklık hissi, burundan soluma, dudakları ısırma, beynin zonklaması, baş ağrısı, hareketlerin hızlanması olarak tespit etmiştir.

Başka bir çalışmada öfkeli bireyin kendisinin de fark edebileceği belirtiler; kalp atışlarının hızlanması, nabız atımının artması, kasların gerilmesi, midenin kasılması, ağız kuruması, boğaz düğümlemesi, nefes daralması, boğulacakmış gibi olma, uyuşma ve karıncalanma hisleri, sıcak basması, odaklaşma güçlüğü olarak tespit edilmiştir. Dışarıdan da gözlenebilen belirtiler ise; bakışların dikleşmesi, kasların çatılması, dudakların büzülmesi, yüzün kızarması, dişlerin gıcırdaması, yüzün solgunlaşması, yumrukların sıkılması, bacak ve kollarda gerginlik sonucu duruş değışikliği, titreme, ürperme, bazı organlarda seğirme, ses tonunda titreme ve ağlamaklı olma gibi durumlardır (Öz, 2008).

2.1.3.2 Bilişsel ve Duygusal Boyut

Öfkenin bilişsel ve duygusal boyutları, diğer duygularda olduğu gibi, bireyin öfkeyi algılayış ve yorumlayış tarzını ortaya koyar. Duygular genellikle davranışı etkileyen, fizyolojik ve bilişsel etkiler içeren yaşantılardır. Bazı psikologlara göre bilişsel ve duyuşsal tepkiler ayrı sistemlerce yönlendirirler. Bu görüşe göre duyuşsal tepki, bilişsel tepkiden baskındır ve onun önüne geçer (Öz, 2008). Bir diğer görüş ise bir durum hakkında önce bilişsel anlayış geliştirip, sonra duygusal tepki verdiğimiz yönündedir. Buna göre duygusal düzeyde tepki vermeden önce, bir durum ya da uyaran hakkında ilk önce düşünmek ve bu durumu anlamak, hâlihazırda bildiklerimizle ilişki kurmak gerekir (Feldman, 1996'dan Akt. Öz, 2008). Ellis akılcı duygusal davranışçı yaklaşım kuramında, duyguların ve tepkilerin oluşumunu ABC modeli ile açıklar. Ellis'e göre öfke, kişinin bilişsel yapısının temelinde yer alan ve benimsemiş olduğu akılcı olmayan düşünce yapısının etkisiyle ortaya çıkar (Corey,1996'dan Akt. Öz, 2008).

Spielberger ve öğrencileri 1980-1988 yılları arasında yaptıkları araştırmalarda, öfkenin bilişsel alt yapısında, bireyin çevresel etkiler nedeniyle haksızlığa uğradığını düşünmesinin etkili olduğunu gözlemişlerdir. Özer (1994), kendi çalışmasında öfkenin bilişsel alt yapısında hatalara ilişkin aşırı duyarlılık, “ceza” düşüncesine dayalı bir doğruluk-yanlılık ve haklılık-haksızlık kutuplaşmasının bulunduğunu vurgular. Aynı çalışmalarda, öfke düzeyi yüksek kişilerde üç temel düşünce yapısının varlığından söz edilmektedir.

1. Hata yapma ile ilgili duyarlılık, tahammülsüzlük,
2. Başkalarının gözünde edinildiği varsayılan kişilik değerinin korunması çabası,
3. Olaylara katı bir bakış açısı taşıyan olumsuz kişilik değerlerinden uzak durmak için öznel bir doğrunun savunulması gerektiği inancı.

Özer (1994), öfkesini denetleyebilen ve yapıcı biçimde ifade edebilen bireylerde bulunan önemli bir bilişsel alt yapıdan söz eder. Bu kişilerde kişiliği değerli kılma ve yüceltme yönünde, çevrelerindekiyle ilişkilerde temkinli, sabırlı ve kontrollü davranmak gerektiğine inanmayı bilişsel bir beceri olarak tanımlamıştır.

2.1.3.3 Davranışsal ve Tepki Boyutu

Bireyler öfke yaşantıları sırasında, yaşadıkları öfkenin yoğunluğuna, kendi davranış alışkanlıklarına göre çeşitli davranışlar sergilerler (Miçooğulları, 2007). Öfke sırasında yaygın olarak kullanılan tepki biçimleri bastırma, kaçınma, öfkeyi uygun zamanda ve biçimde kaynağına ifade etme ve öfke kaynağına yönelik olumsuz yaklaşımlar sergilemek olarak gözlenir (Alberti ve Emmons, 1998’den Akt. Miçooğulları, 2007). Günümüzde, toplumumuzda ve dünyada, insanların öfkelerini kontrol edememelerinin yaygınlaşması üzerine, dikkatler bu kavram üzerinde yoğunlaşmıştır (Özmen, 2004). Öfkenin hangi durumlarda ortaya çıktığı, nelere sebep olduğu ve öfke ile ilgisi olduğu düşünülen tüm etkenler değerlendirilmektedir. Bu etkenlerden biri olan sosyal desteğin de öfke düzeyinde, öfkenin ifade edilmiş biçimlerinde etkili olduğu savunulmaktadır (Özmen, 2004). Bu nedenle çeşitli sosyal destek kaynakları saptanmış ve algılanan sosyal destek düzeylerini ölçmek amacıyla farklı ölçekler geliştirilmiştir (Eker ve Arkar, 1995).

2.1.4 Öfke Duygusu İle İlgili Kuramsal Görüşler

2.1.4.1 Psikoanalitik Kuram

Psikoanalitik kurama göre öfke içgüdüsel olarak açıklanmaktadır (Diril, 2011). Freud insanın iki temel içgüdüyle doğduğunu ve bunların yaşam içgüdüğü ve ölüm içgüdüğü olduğunu belirtmiştir. Yapılan çalışmalar sonucunda saldırganlık ve öfkenin ölüm içgüdüğü olarak tanımlanan bir temele dayandığı ifade edilmiştir (Geçtan, 1996).

Freud saldırganlığın bireyin engellenme durumundaki kendini savunma ve uyum işlevi üzerinde değil, yıkıcı ve şiddet içeren bir durum olması üzerinde durur. Psikoanalitik kurama göre bireyin bilinç dışında, doğuştan getirdiği saldırganlık ve öfke güdüğü yer almaktadır. Psikoanalitik yaklaşıma göre, öfke duygusu boşaltılmazsa, psikolojik ve psikosomatik hastalıkların oluşumuna neden olur (Diril, 2011). Yine bu kurama göre, eğer bireyler öfkelerinin altında yatan nedenleri anlarsa, o zaman bireylerin öfkeyi çözebilecekleri ifade edilmiştir (Thomas, 1993).

2.1.4.2 Bilişsel-Davranışçı Kuram

Bilişsel-davranışçı kuram, öfkenin kaynağını 3 şekilde ele alır; kişinin değer verdiği bir amaca ulaşırken engellendiğinde ortaya çıkan öfke, kibarca, sebepli, doğrulukla ve saygılı davranılma gibi kişisel kuralların yıkılmasıyla ortaya çıkan öfke, kişinin öz saygısına başka insanlar veya kurumlar tarafından tehdit edildiğinde ortaya çıkan öfke olarak tanımlanmıştır (Özer, 2001).

Bilişsel-davranışçı yaklaşıma göre öfke, insan yaşantısının doğal bir parçasıdır. Bununla beraber öfke birbirini etkileyen bazı bileşenlerden oluşur. Bunlar;

- a) Bir ya da daha fazla tetikleyici olay,
- b) Kişinin anlık durumdan oluşan öfke öncesi durumu ve sürekli bilişsel yorumlama süreçleri,

- c) Tetikleyici olaylar ve başa çıkma kaynaklarının değerlendirmesi (Diril, 2011).

Farklı bir çalışmada öfke; duygusal, psikolojik ve bilişsel bileşenlerin oluşturduğu ve bunların hızlıca birbirini etkileyerek harekete geçtiği bir iç deneyim süreci olarak tanımlanmıştır. Öfke duygusu bilişsel ve duygusal iç uyaranlar tarafından tetiklenir, bu nedenle öfkeyi daha iyi anlamak için öfke öncesi duyguları ve bilişleri anlamak önemlidir (Deffenbacher, 2010'dan Akt. Diril, 2011).

2.1.4.3 Sosyal Öğrenme Kuramı

Sosyal öğrenme kuramcıları öfke tepkisinin, kişinin yaşadığı sosyal çevresinin ve ailesinin etkisi ile birlikte oluştuğunu söylemektedirler. Bandura (1973), insanlardaki saldırgan davranışların geçmiş yaşantılardan, gözlem yoluyla ya da taklit yoluyla öğrenildiklerini belirtmiştir.

Duygusal yaşantılarda kalıtsal ve biyolojik etkenleri tamamen yok sayan sosyal yapısalcı görüş, dört temel varsayım üzerinde duyguların oluşumunu açıklar:

- a) Duygular insana özgü tepkilerdir; fizyolojik tepkilerle insan davranışları sınırlandırılmaz,
- b) Duygular karmaşık ve çok boyutlu yapılardır,
- c) Duygusal yapıları düzenleyen işleyiş düzeni, sosyal temellerden oluşur,
- d) Duyguların sosyal yapı içinde, diğer duygularla da ilişkili olarak işlevleri vardır (Averill, 1983'den Akt. Öz, 2008).

2.1.4.4 Varoluşçu Yaklaşım

Corey (2005)'e göre Varoluşçu yaklaşım, öfkeyi insanın yok oluşa, işlenmemiş gizil güçlere ve yaşamın anlamsızlığına karşı tepkide bulunması olarak açıklamaktadır. Bu yaklaşıma göre öfke kaçınılmazdır ve insana özgüdür ve bununla birlikte öfke her insanda farklı biçimde yaşanır ve diğer öfke ile ilişkili duyguların da merkezinde olduğu tespit edilmiştir (Gülveren, 2008). Varoluşçular, geçmiş

yaşantılara ilişkin olumsuz duyguların, bireyin değişimi için engel oluşturduğunu savunurlar (Çelik, 2005).

İnsancıl yaklaşımın temsilcilerinden biri olan Gestalt terapisinin kurucusu Perls ise bireylerin bitirilmemiş işlerin olumsuz etkilerinden kurtulmaları için öfkeleri serbestçe ifade etmeleri gerektiğini vurgular (Schuerger, 1979). Bireyin davranışlarında önemli etkileri olan bitirilmemiş işler, ifade edilmemiş olan gücenme, kızgınlık, öfke, hiddet, acı ve yas gibi duyguların geçmişten bu güne taşınması ile ilgilidir. Bunlar bilinçli bir farkındalıkla tam olarak yaşanmadığı için bireyin şu andaki yaşamına taşınır ve kendisiyle ve başkalarıyla etkili bir ilişki kurmasına engel olurlar (Corey, 1996'dan Akt. Öz, 2008).

2.1.5 Öfke Duygusu Konusunda Yapılmış Araştırmalar

2.1.5.1 Öfke Duygusu Konusunda Yurt Dışında Yapılan Bazı Araştırmalar

Anastasia ve arkadaşlarının öfkenin nedenlerini anlamaya yönelik yaptıkları çalışmaya 131 kişi katılmıştır. Deneklerin %52'sinin, planlarının engellenmesine öfkelenedikleri bulunmuştur. %89'u kaza, şans, çalışmayan nesnelere, %22'si uyku, hastalık gibi organik etkenlere, %21'i aşağılanma yaratan ve prestij kaybına neden olan durumlara, %12'si ders çalışmaya, %10'u ailede yaşanan güçlüklerle, %4,5'i dedikodu ve sabırsızlığa öfkelenediklerini belirtmişlerdir (Akt. Stearns, 1972).

Schlichter ve Horen (1981) 13-18 yaş arasındaki öfke düzeyi yüksek ve suçlu ergenlerle deney ve kontrol gruplu bir çalışma yürütmüştür. Çalışmada ergenlere kendilerini eğitmeyi ve tahrik içeren strese karşı bağımsızlık geliştirme eğitimi ile yalnızca strese karşı bağımsızlık geliştirme eğitimi deney ve kontrol gruplarına ayrı ayrı uygulanmıştır. Sonuçta, bilişsel-davranışsal yaklaşımın uygulandığı ilk deney grubunun diğer gruplara kıyasla olumlu yönde gelişmeler gösterdiği saptanmıştır (Akt. Bilge, 1996).

Feindler ve arkadaşları (1986), 13-21 yaşlarındaki, okullarında yoğun saldırgan ve öfkeli davranış sergileyen 110 erkek öğrenci ile öfke denetimi programı uygulamışlardır. Bilişsel-davranışsal yaklaşımla yürütülen program sonucunda, öğrencilerin öfke denetimi becerilerinin arttığı gözlenmiştir.

Deffenbacher ve arkadaşları (1986), öfke ile baş edebilme konusunda yardım almak için başvuran 14 kız, 15 erkek olmak üzere toplam 29 psikoloji lisans 1. Sınıf öğrencisinden elde ettikleri verilerden şu bulgulara ulaşılmıştır; genel ve durumsal öfkenin gerginlikle, günlük öfkenin ise genel kaygı sıklığı ve yoğunluğu ile yüksek ilişkisi olduğu bulunmuştur. Ayrıca öfke düzeyleri yüksek olan öğrencilerin tümünde sözel ve fiziksel saldırganlığa eğilim, kışkırtılma durumunda düşük bir yapıcı baş etme stratejisi belirgin olarak gözlenmiştir.

Stoner ve Spencer (1987), yaşları 21 ile 83 arasında değişen 150 gönüllü kişiye Öfke İfade Ölçeğini uygulamışlardır. Öfkeyi içte tutma, dışa vurma ve toplam öfke düzeyinin puanlandırıldığı ölçekte genç ve orta yaşlı deneklerin yaşlı deneklerden daha yüksek öfke düzeyine sahip olduğu görülmüştür. (Akt: Kısaç, 1997).

Lamb ve Pusker'in (1991) ergenlerdeki depresyon ve intihar eğilimi ve öfkenin ilişkisini inceledikleri araştırma sonuçları ise intihar eğilimi olan ergenlerin öfke düzeylerinin yüksek ve yetersiz öfke denetimi becerilerine sahip olduklarını göstermiştir.

Hains (1992), ergenlerde bilişsel yeniden yapılandırma, kaygıyı denetleme ve problem çözme becerilerini kapsayan bir eğitim programını lise öğrencilerine uygulamıştır. Uygulamalar sonucunda, öğrencilerin büyük bir çoğunluğunun sürekli ve durumluk kaygıları ile, sürekli öfkelerinin düştüğü görülmüştür (Akt. Kısaç, 1997).

Lopez ve Thurman (1993), üniversite öğrencileri üzerinde yaptıkları çalışmada, sürekli öfke düzeyi ile aile ortamları arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Buna göre sürekli öfke düzeyi yüksek olan üniversite öğrencilerinin ailelerinde duyguların ifadesine fazla yer verilmediği, aile içi bağların güçsüz ve ailelerin düzensiz olduğu ve aile içi çatışmaların daha fazla yaşandığı görülmüştür.

Tangney ve arkadaşları (1994), iki ayrı çalışma ile toplam 495 üniversite öğrencisi üzerinde yaptıkları araştırmada, sürekli öfke düzeyi ile aile ortamları arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırma bulgularına göre, utanç duygusu anlamlı bir oranda öfke, düşmanlık, gücenme, şüphencilik, sinirlilik ve paranoid kişilikle ilişkili bulunmuştur.

Smith ve arkadaşları (1998), Çok Boyutlu Öfke Envanteri geliştirme çalışmasında, 6-12. sınıf öğrencilerinin okula ilişkin bilişsel, duygusal ve davranışsal öfke boyutlarını ölçmüşlerdir. 202 erkek öğrencide öfke yaşantısı, düşmanca tutumlar ve öfkesini ifade boyutları, yıkıcı ifade etme biçimleri ve olumlu baş etme ile bağlantılı olarak ortaya çıkmıştır.

Musante ve Treiber (2000), 13-20 yaş arasındaki 411 ergenle yaptıkları çalışmada ergenlerde öfke ile baş etme becerileri ile yaşam becerileri arasındaki ilişkileri araştırmışlardır. Öfke ifade Ölçeği ve Kişisel Bilgi Envanteri ile deneklerin öfke ifade ediş alışkanlıklarını, son iki hafta içerisindeki alkol, madde ve kafein alışı miktarlarını, fiziksel etkinlik ve spor etkinliklerini ile karşılaştırmışlardır. Bulgular son iki hafta içerisinde alkol alan ergenlerin %50'sinde öfkesini bastırma oranının yüksek olduğu yönündedir. Ayrıca kız öğrencilerin ve siyah öğrencilerin öfkelerini daha çok bastırdıkları, yaş yükseldikçe öfkenin daha az ifade edilip daha çok bastırıldığı, öfkesini bastıran ergenlerin daha az fiziksel etkinlikte buldukları ve giderek daha sık ve arttırarak alkol aldıkları belirlenmiştir. Ayrıca öfkesini ifade etme eğilimi yüksek olan denekler düzenli fiziksel etkinlikte bulduklarını ve fazla miktarda soda ve kahve tükettiklerini belirtmişlerdir.

Boman (2003), lise 1. sınıf düzeyindeki 55 erkek ve 47 kız öğrenciye uyguladıkları Çok Yönlü Okul Öfke Ölçeği ile öğrencilerin öfkelerinin duygusal, bilişsel, davranışsal boyutlarını, olumlu baş etme becerilerini yıkıcı ifade tarzlarını ölçmüştür. Bulgular, erkek ve kız okul çağı ergenlerinin duygusal boyutları arasında fark olmadığını, kızların öfkelerini daha olumlu biçimde ifade ettiklerini ve erkeklerin okula yönelik düşmanlık duygularının kız öğrencilerden daha fazla olduğunu göstermiştir. Ayrıca kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre okuldaki yetişkinlere daha fazla güven duydukları, daha yapıcı baş etme yollarını kullandıkları, erkek öğrencilerin öfkeyle başa çıkmada yıkıcı yolları kullanma eğiliminde oldukları saptanmıştır.

Thomas ve arkadaşları (2004), ortalama yaşları 15,3 olan toplam 282 ergenin, okula bağlılıkları, kişiler arası ilişkileri ve öfke davranışları arasındaki ilişkileri incelemişlerdir. Saldırgan gençlerin büyük çoğunluğunun, sınıf arkadaşları tarafından sevilmediklerini ve yalnızlık yaşadıklarını saptamışlardır. Saldırgan gençlerin sınıf arkadaşları tarafından seilmeme durumuna göre % 80'inin okuldan nefret ettikleri görülmüştür. Okulların sosyal havasını değiştirmenin ve gençlerin daha iyi öfke yönetimi ve sosyal becerileri sergilemelerinde, temel rol oynayabileceğini belirtmişlerdir.

Peled ve Moretti (2007) tarafından 121 ergen üzerinde yapılan bir araştırmada, öfke ve üzgünlük yoğunluğu yaşayan ve bu durumu uzun uzadıya düşünen, klinik başvuruda bulunmuş ergenlerin, öfke ve üzgünlük yoğunluğunun yordayıcıları bulunmak amacıyla faktör analizi yapılmış ve 2 ana faktör belirlenmiştir. Öfke ve öfke yoğunluğunun saldırganlığın yordayıcılarıyla bağlantılı olduğu, öfke ve öfke yoğunluğunun hem öfkenin boyutları hem de bilişsel süreçler tarafından etkilendiği bulgulanmıştır.

Nugent, Champling ve Wiinimaki (2007), yaptıkları araştırmada, suçlu davranışları yüzünden bir evde vesayet altına alınmış ergenlerle çalışmışlardır. Bireyler, deney ve kontrol gruplarına yansız olarak atanmıştır. Her iki grup kıyaslandığında öfke kontrol eğitiminin deney grubu lehine etkili olduğu ve anti sosyal davranışlarda azalmaya sağladığı saptanmıştır. 61 hafta süren çalışmada, davranış değişiklikleriyle ilgili veriler, zaman dizileri kullanılarak haftadan haftaya kayıt altına alınmış ve elde edilen verilere göre, deney grubunda programın başından itibaren anti sosyal davranışlarda azalma olduğu saptanmıştır. Ayrıca yıkıcı davranışlarında da azalma olduğu görülmüştür (Akt. Gebeş, 2011).

2.1.5.2 Öfke Duygusu Konusunda Yurt İçinde Yapılan Bazı Araştırmalar

Ülkemizde öfke ile ilgili pek çok araştırma yapan Özer (1994), öfke, kaygı ve depresyon eğilimlerinin bilişsel alt yapılarını araştırmıştır. 225 kişiden oluşan araştırma örneğine nevrotik bireyler, lise ve üniversite öğrencileri ve yönetici grupları alınmıştır. Öfke, kaygı ve depresif eğilimlerin altında yatan ortak düşünce yapısının “başka insanların bireyin mutluluğunu engellediği” ve “ilişkilerin

planladığı gibi yürümesi gerektiği” inançları olduğu görülmüştür. Ayrıca öfke duygusunun temelinde yer alan dikkat çekici düşünce, “bireyin başkalarının gözündeki kişilik değerinin düşmemesi için, hata yapmaması gerektiğidir”. Araştırmanın bir diğer önemli bulgusu ise, lise ve üniversite öğrencilerinin öfke denetimini içeren düşünce biçimini diğer gruplara göre daha fazla benimseme eğiliminde olduklarıdır.

Bilge ve Sayın (1994), 297 üniversite öğrencisi ile yaptıkları araştırmada, sosyal ve genel uyum düzeyleri yüksek ve düşük olan öğrencilerin kızgınlık düzeylerini cinsiyet ve yaş bakımından ilişki olup olmadığını araştırmışlardır. Araştırma sonuçlarında, öğrencilerin sosyal uyum düzeylerinin sürekli, içe yönelik ve dışa yönelik kızgınlık düzeylerini etkilediği görülmüştür. Ayrıca cinsiyetin sürekli kızgınlık düzeyini etkilediği, yaş farklarının kızgınlığı etkilemediği saptanmıştır.

Kısaç (1997), yaptığı çalışmada, Gazi Üniversitesinden rastgele seçilen 712 öğrencinin öfke ve öfke ifade tarzlarını etkileyen değişkenleri araştırmıştır. Araştırma sonucunda elde edilen bulgular, üniversite öğrencilerinin cinsiyetleri ile öfkelerini kontrol etmeleri arasında anlamlı bir ilişki olduğunu göstermiştir. Ayrıca öğrencilerin yaşamlarının çoğunu geçirdiği yerleşim merkezi ile sürekli öfke ve öfkeyi içte tutma düzeyleri arasında da anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Ayrıca, algılanan anne tutumları ile Sürekli öfke, Öfkeyi İçte Tutma ve Öfkeyi Kontrol Etme düzeyleri arasında ve algılanan baba tutumları ile Sürekli öfke ve öfke ifade düzeyleri arasında da anlamlı bir ilişkinin olmadığı bulunmuştur.

Aytek (1999) çalışmasında, grup rehberliği programı ile ortaöğretim basamağındaki öğrencilerin öfke düzeylerini kontrol etmeleri ve uygun başa çıkma stratejilerine, etki edip edilemeyeceğinin incelemeyi amaçlamıştır. Yapılan değerlendirme sonucunda; öfke kontrolünü artırmaya yönelik eğitim programının, Durumluk-Sürekli Öfke ölçeğinden elde edilen toplam puanlar, Kontrol Altına Alınmış Öfke ve İçe- Yönelik Öfke üzerinde olumlu yönde etkisinin olduğu bulunmuştur. Ancak programın, Sürekli Öfke ve Dışa Vurulmuş Öfke üzerinde etkisinin olmadığı görülmüştür.

Olmuş (2001) yılında yapmış olduğu araştırmasında, lise öğrenimi gören ergenlerin, sürekli öfke düzeyi ve öfke ifade davranışlarının aile içi psikolojik

örüntülere göre farklılaştığını ortaya koymuştur. Aile ortamlarında birlik ve beraberliğin yoğun olarak yaşandığı ergenlerin daha az öfkeye kapıldıklarını; duygularını daha sağlıklı bir biçimde ifade edebildiklerinden öfkelerini bastırıp içe yönlendirmedikleri ve dışarıya karşı da saldırgan ve öfkeli davrandıkları ve öfkelerini uygun bir biçimde kontrol etmeyi başararak, dengeli yaşadıkları sonucuna varmıştır. Aile ortamları denetleyici ve kontrol edici olan ergenlerin ise öfke duygusuna daha fazla kapıldıkları, yaşadıkları baskı ve denetim ortamı içinde duygularını rahatlıkla ifade edemediklerinden yaşadıkları bu duyguyu kontrol etme gereksinimi duydukları ve öfkelerini daha çok kendilerine yönelttikleri görülmüştür.

Balkaya ve Şahin (2003), 14-50 yaş arasındaki 756 kişilik örneklem ile “Çok Boyutlu Öfke Ölçeği” geliştirme çalışması yapmışlardır. Ortaya çıkan ölçek boyutlarından bazılarının verdikleri bilgiler, öfke ile ilişkili değişkenler ve duygular hakkında ipuçları vermektedir. Bu duruma göre, öfke belirtileri boyutunda, cinsiyete göre fark olmadığı öfke ile ilgili davranışlar boyutunda, erkeklerin saldırganlık düzeylerinin kadınlara göre yüksek olduğu anlaşılmıştır. Öfke ile ilgili düşünceler boyutunda, öfkenin, kaygı, depresyon, düşmanlık, olumsuz benlik, somatizasyon ve intihar eğilimiyle yüksek ilişki gösterdiği görülmüştür. Ayrıca “Ciddiye Alınmama” alt ölçeği hariç, diğer tüm boyutlarda yaş değişkeninin öfkeyi belirleyici olduğu ve yaş ilerledikçe öfkede düşme gözlenmiştir. Yine 14-19 yaş arasındaki ergenlerin tüm gruplara göre daha fazla öfke yaşadıkları ve öfkeye yol açan durumlardan daha fazla intikam tepkileri puanı aldıkları da belirlenmiştir. Ancak bu yaşananları davranışa dökme konusunda lise mezunlarının daha rahat olduğu da bulunmuştur.

Cenkseven (2003) tarafından yapılan deneysel çalışmada, bilişsel davranışsal yaklaşım temelli hazırlanan öfke yönetimi becerileri programının ergenler üzerindeki etkisini incelemek amaçlanmıştır. Öfke düzeyi yüksek olan ergenler üzerinde yapılan araştırmanın deney ve kontrol grupları 13'er kişiden oluşmaktadır. Ergenlerin öfke ve saldırganlık düzeylerini belirlemek için “Sürekli Öfke, Öfke İfade Tarz Ölçeği” ve “Saldırganlık Envanteri” ön ölçüm, son ölçüm ve izleme ölçümünde kullanılmıştır. Araştırma sonucunda deney ve kontrol gruplarının ön ölçüm ve son ölçüm, içe yönelik öfke dışında sürekli öfke, dışa yönelik öfke, öfke kontrol ve saldırganlık puanları arasında deney grubu lehine anlamlı farklar belirlenmiştir. Deney grubuna

dört ay sonra uygulanan izleme ölçümü sonucunda son ölçüm ve izleme ölçümü puanları arasında anlamlı fark olmadığı saptanmıştır.

Özmen (2004), seçim kuramına ve gerçeklik terapisine dayalı öfkeyle başa çıkma eğitim programının ve etkileşim grubu uygulamasının üniversite öğrencilerinde öfkeyle başa çıkma beceri üzerindeki etkilerini araştırmıştır. Araştırmanın sonucunda, araştırmacı tarafından seçim kuramı ve gerçeklik terapisine dayalı olarak geliştirilmiş olan 11 oturumluk öfkeyle başa çıkma eğitim programının, öğrencilerin, sürekli öfke düzeylerini ve içe yönelik öfke düzeylerini anlamlı düzeyde azalttığı, öfke kontrol düzeylerini anlamlı düzeyde yükselttiği ortaya konulmuştur. Programın dışa yönelik öfke üzerinde ise anlamlı bir etkisinin olmadığı görülmüştür. Araştırma kapsamında oluşturulmuş olan ikinci bir deney grubu ise etkileşim grubu uygulamalarının yapıldığı gruptur. Bu grupta yapılan uygulamaların, öğrencilerin sürekli öfke düzeylerinin anlamlı düzeyde azalmasına ve öfke kontrol düzeylerinin anlamlı düzeyde yükselmesine yol açtığı saptanmıştır. Etkileşim grubu uygulamasının, öğrencilerin, içe yönelik öfke düzeyleri ve dışa yönelik öfke düzeyleri üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığı görülmüştür.

Danışık (2005), araştırmada ergenlerin sürekli öfke- öfke ifade tarzları ile problem çözme becerileri arasındaki ilişki irdelenmiştir. 555 ergen ile yaptığı araştırmada, ergenlerin sürekli öfke-öfke ifade tarzları ile problem çözme becerileri arasındaki ilişkiyi irdelenmiştir. Araştırma sonucuna göre problem çözme ile toplumsal cinsiyet, psikolojik semptom ve sosyal paylaşım değişkenleri arasındaki ilişki anlamlı bulunmuştur; bu değişkenlerin etkisi kontrol edildikten sonra problem çözme ile öfke kontrolü arasında anlamlı sonuçlar elde edilmiştir.

Kısaç (2005) tarafından yapılan araştırmanın amacı üniversite ve lise öğrencilerinin öfkelerini daha çok kimlere ifade ettiklerini ortaya koymak ve bu durumu cinsiyet ve eğitim düzeylerine göre incelemektir. Araştırma grubunu 2000-2001 öğretim yılında Gazi Üniversitesi Mesleki Eğitim Fakültesi'ne ve Aksaray Anadolu Otelcilik Turizm Meslek Lisesi'ne devam eden öğrencilerden rastgele seçilen 309 öğrenci oluşturmaktadır. Veri toplamak üzere araştırmacı tarafından kişisel bilgileri de içeren, öfkenin özelliklerini belirleyen bir anket hazırlanmıştır. Bulgular, öğrencilerin öfkelerini daha çok arkadaşlarına, annelerine ve küçük

kardeşlerine ifade ettiklerini; yöneticilere, öğretmenlere, babalara ve ağabeylere ifade etmekten kaçındıklarını göstermiştir.

Duran ve Eldeleklioğlu (2005) araştırmasında Bilişsel-Davranışçı yaklaşımın ilkelerine dayanan Öfke Kontrol Programının 15-18 yaş arası ergenler üzerindeki etkililiğini araştırmıştır. Bu amaçla toplam 148 öğrenciye Spielberger tarafından geliştirilen ve Özer tarafından Türkçe 'ye uyarlanan "Durumluk Sürekli Öfke Ölçeği" uygulanmıştır. Durumluk Sürekli Öfke Ölçeği uygulaması sonucunda öfke düzeyi en yüksek 20 öğrenci, random yolla deney ve kontrol grubuna seçilmişlerdir. Daha sonra deney grubuna seçilen öğrencilere, on hafta süreli 90'ar dakikalık Öfke Kontrol Programı uygulanmıştır. Araştırma bulgularına göre, deney ve kontrol gruplarının ön ölçüm ve son ölçüm sürekli öfke, dışa yönelik öfke, öfke içe ve öfke kontrol puanları arasında deney grubu lehine anlamlı farklar belirlenmiştir.

Avcı (2006) tarafından yapılan çalışmada, şiddet davranışı gösteren ve göstermeyen ergenlerin ailelerinin aile işlevlerini, öfke ve öfke ifade tarzları açısından incelemiş ve ailelerde psikolojik probleme sahip olma, alkol kullanımı ve suça yönelik davranışların görülme sıklığını karşılaştırmıştır. Araştırmanın örneklemini 14-18 yaşları arasında şiddet davranışı gösteren ergenlerin aileleriyle (n=54), bu tip olaylara karışmamış ergenlerin ailelerinden (n=54) oluşturmuştur. Araştırma sonuçları, öfke düzeyleri açısından incelendiğinde, şiddet davranışı gösteren ergenlerin ailelerinin karşılaştırma grubunda yaralan ergenlerin ailelerine göre "sürekli öfke", "içe-yönelik öfke" ve "dışa yönelik öfke" düzeylerinin anlamlı bir şekilde daha yüksek olduğu saptanmıştır. Şiddet davranışı göstermeyen ergenlerin ailelerinin öfkelerini daha iyi kontrol ettikleri görülmüştür. Ayrıca şiddet davranışı gösteren ergenlerin aile üyelerinin daha fazla psikolojik probleme sahip oldukları, alkol kullandıkları ve suç işleme davranışında buldukları saptanmıştır.

Özmen (2006) tarafından yapılan araştırmada, üniversite öğrencilerinin içe yönelik öfke düzeyleri üzerinde, seçim kuramı-gerçeklik terapisine dayalı öfkeyle baş etme eğitim programı ile etkileşim grubu yaşantısının etkilerinin karşılaştırılması yapılmıştır. 60 öğrenci ile yürütülen çalışmada veri toplama aracı olarak Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı Ölçeği kullanılmıştır. Araştırmanın sonucunda, araştırmacı tarafından, seçim kuramı ve gerçeklik terapisine dayalı olarak geliştirilmiş olan öfkeyle başa çıkma eğitim programının, öğrencilerin, içe yönelik öfke düzeylerini

anlamli düzeyde azaltdığı, ikinci bir deney grubu olan “etkileşim grubu” uygulamalarında ise, içe yönelik öfke düzeyinin anlamli düzeyde azalmadığı saptanmıştır.

Yazgan (2007) tarafından yapılan çalışmada, üniversite öğrencilerinin öfke ifade tarzları ve tolerans düzeyleri arasında anlamli düzeyde bir ilişki olup olmadığı incelenmiştir. Bu amaçla, üniversitede öğrenim gören toplam 332 öğrenciye, Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı Envanteri ve Tolerans Envanteri uygulanmıştır. Araştırma sonuçları, Öfke içe alt ölçeği dışında tüm alt ölçeklerinin Tolerans Envanteri puanlarıyla anlamli olarak ilişkili olduğunu ortaya koymuştur.

Genç (2007) tarafından yapılan çalışmada, öfke denetimi eğitiminin, dokuzuncu sınıf öğrencilerinin sürekli öfke düzeylerine etkisinin incelenmesi amaçlanmıştır. Resmi bir ortaöğretim okulunda 9. sınıfta okumakta olan 452 öğrenciye “Sürekli Öfke-Öfke Tarz Ölçeği” uygulanmıştır. Öfkeli olarak belirlenen ve gönüllü olarak çalışmaya katılmak isteyen öğrenciler 14 kişilik deney ve 14 kişilik kontrol grubunda yer almaktadır. Araştırmada deney grubuna, haftada bir kez olmak üzere on hafta süre ile “Öfke denetimi eğitimi programı” uygulanmıştır. Araştırma sonucunda; öfke denetimi eğitimi ile deney grubundaki öğrencilerin sürekli öfke, öfke içte, öfke dışta düzeylerinde anlamli bir azalma olduğu, öfkelerini kontrol düzeylerinde de anlamli bir artma olduğu gözlenmiştir.

Kesen ve Arkadaşları (2007), yetiştirme yurdunda yaşayan ergenlerin, saldırganlık ve öfke düzeyleri arasındaki ilişkiyi belirlemek için ergenlerin yaş ve yurttan kalma süreleri ile öfke ve saldırganlık düzeyi arasında ilişki olup olmadığını incelenmişlerdir. Araştırma örneğine toplam 201 ergen dâhil edilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre; ergenlerin sürekli öfke ve öfke tarzı alt boyutları ile saldırganlık alt boyutları arasında anlamli ilişkiler bulunmuştur. Yetiştirme yurdunda yaşayan ergenlerin yaşları ile “genel saldırganlık” ve alt boyutlarından, atak, dolaylı, sınırlı ve negatif saldırganlıklar arasında pozitif yönlü anlamli bir ilişki bulunmuştur. Ergenlerin yaşları ile sürekli öfke düzeyleri ve öfke dışı alt boyutları arasında da anlamli düzeyde ilişki bulunmuştur. Araştırmadan elde edilen diğer bir sonuç ise, ergenlerin yurttan kalma süreleri arttıkça saldırganlık ve öfke düzeyleri de artmıştır.

Fiyakalı (2008) tarafından yapılan araştırmada, anne-babası boşanmış ve anne-babası birlikte yaşayan lise öğrencilerinin sürekli öfke düzeyleri ve öfke ifade tarzlarının cinsiyet, sınıf düzeyi, anne-baba eğitim düzeyi ve algılanan anne-baba tutumlarına göre farklılaşıp farklılaşmadığını incelemiştir. Çalışmanın örneklemini, Denizli ilindeki 836 lise öğrencisi oluşturmuştur. Sonuç olarak, anne-baba boşanma durumu ve anne tutum düzeyi ortak etkisinin öğrencilerin sürekli öfke ve öfke kontrol tarzlarında; anne-baba boşanma durumu ve baba tutum düzeyi ortak etkisinin ise, öğrencilerin sürekli öfke, öfke dışta ve öfke kontrol tarzlarında anlamlı bir fark yarattığı görölmüştür.

Gölveren (2008) yaptığı çalışmada, lise son sınıf öğrencilerinde, iç-dış kontrol odağı, sürekli öfke ve öfke ifade tarzı ile zekâ arasındaki ilişkiyi Ankara ve İstanbul'dan 200 öğrenci üzerinde araştırmıştır. Araştırmada annesi lise mezunu olan öğrencilerin sürekli öfke puanlarının yüksek olduğu görölmüştür. İsteddiği bölümü kazanan öğrencilerin öfkelerini kontrol altına aldıkları saptanmıştır. Öğrencilerin iç-dış kontrol odağı ve sürekli öfke öfke ifade tarzı puanlarında cinsiyet ve okul türüne bağlı olarak herhangi bir farklılık görölmemiştir. Genel iç kontrol inancı ile kontrol altına alınmış öfke alt ölçeği arasında negatif, dış kontrol odağı ile sürekli öfke, dışa yönelik öfke ve içe yönelik öfke arasında pozitif bir ilişki bulunmuştur. Şansa inanma ile içe yönelik öfke; çabalamanın anlamsızlığı ile sürekli öfke ve içe yönelik öfke arasında pozitif ilişki saptanmıştır. Kadercilik alt ölçeği ile sürekli öfke ve dışa yönelik öfke; adil olmayan dünya inancı ile sürekli öfke, dışa yönelik öfke ve içe yönelik öfke arasında pozitif ilişki bulunmuştur.

Akmaz (2009)'ın, eğitim yöneticilerinin bağlanma stilleri ile sürekli öfke ve öfke ifade tarzları arasındaki ilişkiyi incelediği araştırmasına İstanbul ili Kadıköy ilçesinde görev yapan 108 eğitim yöneticisi katılmıştır. Araştırma sonucunda, eğitim yöneticilerinin bağlanma stilleri ile öfke ve öfke ifade tarzları arasında ilişkinin olduğu bulunmuştur. Elde edilen bulgulara göre, korkulu bağlanma, kayıtsız bağlanma, saplantılı bağlanma stiline sahip yöneticilerin sürekli öfke düzeyleri arasında doğrusal ve anlamlı bir ilişki görölmüştür. Güvenli olmayan bağlanma stili (korkulu, saplantılı ve kayıtsız) ile öfke içe, korkulu ve saplantılı bağlanma ile öfke dışa arasında da doğrusal, anlamlı bir ilişki elde edilmiştir. Öfke kontrol ile güvenli bağlanma arasında doğrusal ve anlamlı bir ilişkiye rastlanırken, korkulu bağlanma ile

öfke kontrol arasında ters yönlü ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Araştırmada eğitim yöneticilerinin sürekli öfke ve öfke ifade tarzları, yaş ve cinsiyet değişkenine göre farklılık oluşturmamaktadır. Ancak yöneticilerin Sürekli Öfke – Öfke ifade Tarzları ünvan değişkenine göre fark göstermektedir. Bu sonuçlara göre, okul müdürlerinin müdür yardımcılara göre öfkelerini daha fazla dışa vurdukları bulunmuştur.

Kuruoğlu (2009), üniversite öğrencilerinin sürekli öfke düzeyleri ve öfke ifade tarzları ile obsesif kompulsif semptomları arasındaki ilişkiyi incelediği çalışmada, 122 kadın ve 92 erkek olmak üzere toplam 214 üniversite öğrencisine Maudsley Obsesif Kompulsif Soru Listesi ile Sürekli Öfke ve Öfke ifade Tarzı ölçeği uygulamıştır. Sürekli öfke ve öfke ifade tarzı ile obsesif kompulsif semptomlar arasındaki anlamlı ilişkinin yanında; öfke ifade tarzlarının cinsiyet, yaş ve annelerinin eğitim düzeyi değişkenlerine göre anlamlı düzeyde farklılaştığı görülmüştür. Baba eğitim düzeyi ve aile gelir düzeyi değişkenlerinin ise sürekli öfke düzeyi ve öfke ifade tarzı açısından anlamlı değişkenler olmadığı saptanmıştır.

Albayrak ve Kutlu (2009) yaptıkları çalışmada, 16-18 yaş arası ergenlerin öfke ifade tarzı ve ergenin bireysel/ailesel özellikleri ile öfke ifade tarzı arasındaki ilişkiyi belirlemeyi amaçlamışlardır. Araştırmanın örneklemini yaşları 16-18 arasında olan 158'i kız, 118'i erkek toplam 276 lise son sınıf öğrencisi oluşturmuştur. Çalışmanın verilerini toplamak için, Demografik Bilgi Formu ve Sürekli Öfke/Öfke İfade Tarzı Ölçeği (SÖÖTÖ) kullanılmıştır. Ayrıca ergenlerin Beden Kitle İndekslerini belirlemek için ölçülen kilo ve boy ölçümleri bilgi formuna kaydedilmiştir. Öğrencilerin sağlık sorunlarından etkilenmeleri ve Beden Kitle İndeksleri arttıkça öfke içe vurumunun arttığı belirlenmiştir. Çalışmada sürekli öfke düzeyi arttıkça, öğrencilerin öfke içe vurumu ve öfke dışa vurumu artmakta; öfke kontrolü ise azalmaktadır. Öfke dışa vurum düzeyi arttıkça ise öğrencilerin öfke kontrolü azalmaktadır. Öfke dışa vurumu ve öfke içe vurumu ifade tarzları ile öfke kontrolü ifade tarzı arasında ise negatif anlamlı ilişki bulunmuştur. Öfke dışa vurum ve içe vurum düzeyi arttıkça öğrencilerin öfke kontrolü azalmaktadır.

Gündoğdu (2009) tarafından yapılan araştırmada, yaratıcı drama temelli çatışma çözme programının (YDTÇÇP) ergenlerde öfke, saldırganlık ve çatışma çözme becerisine etkileri incelenmiştir. Deney grubu 13, plasebo grubu 14 ve kontrol

grubu 16 olmak üzere toplam 43 öğrenci ile çalışmalar yürütülmüştür. Öfke tarz ölçeğinde; sürekli öfke, öfke içte, öfke dışı ve öfke kontrol düzeyleri bakımından anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Çatışma Çözme davranış belirleme ve saldırganlık ölçeğinin, saldırganlık alt ölçeğinde ise deney grubu ile kontrol grubu arasında deney grubu lehine anlamlı bir farklılık bulunmuştur.

Karataş (2009) tarafından yapılan araştırmada bilişsel davranışçı teknikler kullanılarak yapılan öfke yönetimi programının ergenlerin saldırganlık düzeyine etkisinin olup olmadığı amaçlanmıştır. Çalışmaya lise öğrenimi gören, 15 (8 kız, 7 erkek) deney, 15 kontrol (8 kız, 7 erkek) grubuna toplam 30 saldırganlık puanı yüksek öğrenci alınmıştır. Ölçümler için Saldırganlık Ölçeği kullanılmıştır. Öfke yönetimi programı deney grubuna haftada bir, 90 dakika ve 10 hafta süreyle uygulanmıştır. Kontrol grubu ile herhangi bir çalışma yapılmamıştır. Analizler, deney grubundaki öğrencilerin saldırganlık puanlarının kontrol grubuna göre önemli düzeyde azaldığını ve bu azalmanın 12 hafta süresince devam ettiğini göstermiştir.

Bozkurt ve Çam (2010) tarafından yapılan çalışmada çalışan ergenlerin ruhsallığının korunması ve geliştirilmesi amacıyla, ruh sağlığını yormamakta öfkenin önemli bir faktör olduğu düşünülerek, çalışan ergenlerde öfke bileşenleri ile ruhsal belirtiler arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırma 249 öğrenci ile yürütümlü ve veriler, Sürekli Öfke ve Öfke Tarz Ölçeği (SÖÖTÖ), Çok Boyutlu Öfke Ölçeği (ÇBÖÖ) ve Kısa Semptom Envanteri (KSE) kullanılarak toplanmıştır. Çalışmada, öfke ile ruhsal belirtiler arasında pozitif ve anlamlı ilişki olduğu saptanmıştır. Yaş, ergenlere karşı reddedici ve incitici toplumsal tutumların etkisi, ergenlerin eğlenmeye dinlenmeye vakit ayırma durumu, işinden memnun olma durumu çalışan ergenlerde öfke düzeyi ve öfke tepkilerini belirlemede önemli bulunmuştur.

Bedel (2011) tarafından yapılan çalışmada kişiler arası sorun çözme beceri eğitiminin ergenlerin kişiler arası problem çözme becerilerine, sürekli öfke ve öfke ifade tarzlarına etkisini incelenmiştir. Çalışma Konya ilinde ailelerinin yanında kalan ve yetiştirme yurdunda kalan aynı zamanda ortaöğretim kurumuna devam eden öğrencilerle gerçekleştirilmiştir. Deney ve kontrol grubu vasıtasıyla yapılan çalışma ile kişiler arası sorun çözme beceri eğitiminin sürekli öfke, öfke içte, öfke dışı

puanlarının azalmasında, öfke kontrol puanlarının artmasında anlamlı düzeyde etkisinin olduğu ve bu etkinin on hafta sonra da devam ettiği sonucu saptanmıştır.

Gebeş (2011) tarafından yapılan akran eğitimi ile desteklenen öfke kontrol beceri eğitim programının lise öğrencilerinin öfke kontrol becerilerine etkisini incelemektir. Bu amaçla lise öğrenimi gören öğrencilerden, 10'ncu sınıfa devam eden 346 öğrenciye Sürekli Öfke İfade Tarzı Ölçeği uygulanmış, ölçeğe iki ve daha fazla maddeye yanıt vermeyenler elenerek uygulama yapılan öğrenci sayısı 311 düşürülmüştür. Uygulanan programın öğrencilerin sürekli öfkelerinin azaltılmasında ve öfke kontrolü sağlamalarında etkili olduğu, özellikle akran eğitimi ile desteklenen deney grubunda sonuçların sürekli öfkenin azaltılması ve öfke kontrolü sağlanmasında etkili olduğu saptanmıştır.

Diril (2011) tarafından yapılan çalışmada bilişsel esneklik düzeyi ile öfke düzeyi ve öfke ifade tarzları arasındaki ilişki ve bilişsel esneklik puanlarının cinsiyet, sınıf düzeyi, anne-baba eğitim düzeyi ve sosyo-ekonomik düzey gibi sosyo-demografik değişkenlere göre değişip değişmediği incelenmiştir. Araştırmanın örneklemini lise 9, 10, 11 ve 12. sınıflara devam eden 447 erkek, 553 kız olmak üzere toplam 1000 öğrenci oluşturmuştur. Araştırmada, tüm grupta bilişsel esneklik puanları ile SÖÖİTÖ alt ölçeklerinden sürekli öfke, öfke içte ve öfke dışta arasında negatif yönde anlamlı ilişkiler bulunurken, öfke kontrolü alt ölçeği arasında pozitif yönde anlamlı ilişkiler bulunmuştur.

Öztürk (2012) yılında ilköğretim okullarında görev yapan öğretmenlerin, öfke nedenlerine ilişkin görüşlerini, öfkelerini ifade etme biçimlerini ve öfke yönetimi stratejilerini saptamak amacıyla yapmış olduğu çalışmaya Elazığ ilinde bulunan 702 öğretmen katılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre öğretmenlerin öfke nedenleri ve ifade biçimlerine ilişkin görüşleri arasında kıdem değişkenine göre anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Anlamlı farklılığın cinsiyet, branş ve mezun olunan okul değişkenlerinde olduğu tespit edilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre öfkenin eğitimde de sürekli karşımıza çıktığı, öğretmenlerin öfkelerinin farkında oldukları ve öfke yönetimi açısından kıdem ile paralel doğrultuda bir ilişki olduğu görülmüştür.

2.2 İletişim Becerileri İle İlgili Yayınlar ve Araştırmalar

2.2.1 İletişim Nedir?

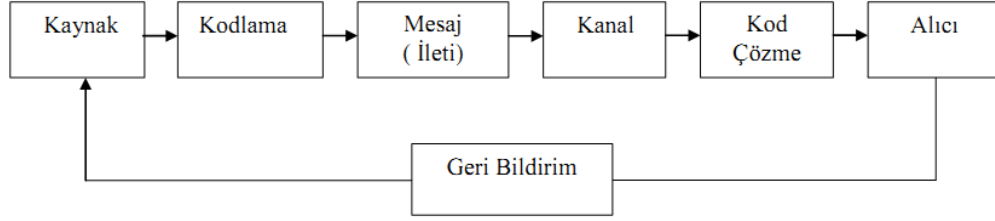
İnsanlar hayatları boyunca etrafları ile doğrudan veya dolaylı bir şekilde etkileşmekte, çevresel faktörlerin etkisi altında yaşamını sürdürmektedir. İnsanların diğer insanlarla birlikte olma ve onlarla ilişki kurma ihtiyacı doğumları ile başlayıp yaşamları boyunca devam etmektedir (Cüceloğlu, 1992). Bu etkileşim ile birlikte insanın kendini ifade etme zorunluğu ortaya çıkmış ve iletişim adını verdiğimiz süreç kaçınılmaz olmuştur. Türk Dil Kurumu (2012) sözlüğünde iletişim, “Duygu, düşünce veya bilgilerin akla gelebilecek her türlü yolla başkalarına aktarılması, bildirişim, haberleşme, iletişim” olarak tanımlanmaktadır.

Zıllıoğlu (1998) na göre iletişim kavramı: Konuşma yoluyla insanların görüş, düşünce ve fikirlerini birbirleri ile paylaşmaları, insanların birbirlerine kendilerini tanıtabilmeleri ve kendilerini birbirlerine anlatabilmeleri, bilgilerin, becerilerin ifade edilmesi ve karşıya mesaj olarak iletilmesi, yaşayan bir evrenin parçalarının birbiri ile ilişkilendirilmesi, bir insana olan bir şeyin başkası ile paylaşılması, başkalarına aktarılması olarak açıklamaktadır. Türkçede iletişim ya da bununla eşanlamlı olarak kullanılan sözcüklerin hepsi bilginin, haberin, kişinin, nesnenin karşılıklı olarak bir yerden başka bir yere taşınması anlamına gelmektedir (Köknel, 1997). Genel olarak iletişim; bireyler, kümeler ve toplumlar arasında söz, yazı, çizim, resim, el kol hareketleri vb. simgeler aracılığıyla düşünce dilek ve duyguların karşılıklı iletilmesini sağlayan bir etkileşim sürecidir (Guthrie ve Reed ,1991; Cüceloğlu, 1992; Zıllıoğlu, 1993; Demirel, 2000).

2.2.2 İletişim Süreci ve Öğeleri

Guthrie ve Reed (1991) iletişimi düşüncelerin, görüşlerin, bilgilerin ve duyguların bir bireyden diğerine ortak dil veya davranış dizisi vasıtasıyla iletiildiği bir süreç olarak tanımlamaktadır. Zıllıoğlu (1993) na göre, süreç kavramı ile süreçte yer alan öğelerin karşılıklı etkileşim içinde değişimleri dile getirilmektedir.

İletişim bir süreci ifade etmesi nedeniyle; kaynak (gönderici), kodlama, mesaj, kanal, kod çözme, alıcı ve geribildirim öğelerinden oluşmaktadır (Gibson, Ivanchevich ve Donnelly, 1997; Selimhocaoğlu, 2004).

Şekil 2.1:İletişim Sürecinde Yer Alan Temel Öğeler
(Paksoy, Acar ve Özalp, 1998).

2.2.2.1 Kaynak:

İletişim sürecinde iki temel ögesi vardır; bunlar kaynak ve alıcıdır. Kaynak iletişim başlatan temel öğedir ve ayrıca iletişime yön veren ve kurulacak iletişimin niteliğini belirleyen önemli öge bilgiyi aktarandır (Celep, 1992). Zıllıoğlu' na (1998) göre kaynak, düşünme, yorumlama, analiz ve sentez gibi süreçlerden geçirdiği iletileri çeşitli iletişim kanalları vasıtasıyla alıcıya gönderen kişidir. İyi bir iletişim için göndericinin taşıması gereken bazı özellikler aşağıda sıralanmıştır (Tutar, 2003).

1. Kaynak bilgili olmalıdır.
2. Kaynak kodlama özelliğine sahip olmalıdır.
3. Kaynak, durum ve rolüne uygun davranmalıdır.
4. Kaynak tanınmalıdır.

2.2.2.2 Mesaj:

Mesaj, diğer kişi ya da kişilere ulaştırılmak istenen fikir, duygu ve olgular olarak tanımlanabilir (Çetinkanat, 1996). Cüceloğlu (1996), mesajı “kaynak birimdeki içeriğin, bir seçim sürecinden geçirilmiş ifadesidir” şeklinde ifade etmektedir. Hangi türde olursa olsun mesajın dili çok önemlidir, alıcı tarafından

anlaşılabilir olması gerekir ve aynı zamanda içerik alıcının eğitim düzeyine uygun olmalıdır (Şimşek, Akgemci ve Çelik, 2001).

2.2.2.3 Kanal:

Selimbocaoğlu (2004)'na göre kanal, mesajın kaynaktan alıcıya aktarımını sağlayan bir köprü vazifesi görür. İletişimin gerçekleşebilmesi ve etkili olması mesajın gönderilebilmesine, algılanabilmesine ve kanal seçimine bağlıdır (Zıllıoğlu, 1996). Kanal, kaynak ile alıcıyı birleştiren bir bağıdır ve aynı zamanda mesajın, kaynaktan alıcıya ulaşabilmesi için izlediği yol olarak tanımlamak mümkündür (Paksoy ve diğ. 1998).

2.2.2.4 Kodlama:

Kodlama, düşünce halinde olan bir iletinin, aktarılmak üzere simge ve semboller haline dönüştürülmesidir. Simge ve semboller; sözcük, resim, sayı ve hareketlerden oluşabilir (Paksoy ve diğ. 1998). Kaynağın zihinsel yapısı, geçmiş yaşantıları, psikolojik durumu, iletişim becerisi, ilgileri, ihtiyaçları, tutum ve değerleri, aldığı eğitim kodlama işlemini etkiler (Demirel, 2000). Mesajın hazırlanmasında dikkat edilmesi gereken hususlar şöyle sıralanabilir:

1. Kullanılan semboller alıcı için anlaşılır olmalıdır.
2. Soyut ifade ve sembollerden çok somut olanlar kullanılmalıdır.
3. Semboller, alıcının aşına olduğu anlamlarda kullanılmalıdır.
4. Alıcının anlaması zor olabilecek semboller açıklanmalıdır.(Eren, 2003)

2.2.2.5 Alıcı:

Kaynağın bir amacı gerçekleştirmek için mesaj gönderdiği kişidir (Başaran, 2000). Alıcı (hedef), kaynaktan gelen iletileri kendi içinde çözümler ve bu iletilere tepkide bulunur (Zıllıoğlu, 1998). Alıcının mantık yürütme ve dinleme yeteneği, bilgi

düzeyi, kişisel geçmişi ve tutumları gibi birçok özelliği mesajı alma yeteneğini ve doğru anlamasını etkiler (Robbins, 1991).

2.2.2.6 Geribildirim:

Feedback ya da yansıma olarak da ifade edilebilen geri bildirim, iletişim sürecinin son aşamasıdır. Feedback, kaynağın gönderildiği mesaja karşılık hedef kitlenin verdiği cevap mesaj olarak tanımlanabilir (Cüceloğlu, 1994). Geribildirim, iletişimin çift yönlü olmasını sağlar, geribildirim olmazsa iletişim tek yönlü olur (Daft, 1997).

Geri bildirim için sahip olması gereken özellikler şu şekilde sıralanabilir (Hellriegel, Jackson ve Slocum, 2002) :

1. Kullanışlı olmalıdır. Mesajı alan, göndericiye geribildirim sağlarsa, geribildirim etkisi muhtemelen yapıcı olacaktır.
2. Değerlendirici olmaktan çok tanımlayıcı olmalıdır.
3. Genel olmaktan çok belirli olmalıdır. Alıcının cevabının belirli noktalara olması geribildirimi daha etkili yapar.
4. Zamanlaması iyi olmalıdır. Geribildirim alımı, onun meydan geliş şekline etkilenmektedir.
5. Boğucu olmamalıdır. Sözlü iletişim büyük oranda belleğe bağlıdır. Yüksek miktarda bilgi yüklenildiği zaman, sözlü geribildirim yazılı geribildirimden daha az etkilidir. Konuşmacının mesajı çok uzun ve karmaşık olursa kavrama düzeyinin alacağı açıktır.

2.2.3 İletişim Türleri

2.2.3.1 Sözel İletişim

İnsanlar günlük yaşamları boyunca etrafında ki diğer insanlar ile sürekli iletişim içerisindedir. Bu iletişim genellikle ağızımızdan çıkan mesajların ses olarak

diğer insanlara aktarılması ile gerçekleştirilir. İnsanlar arasında iletişim bu şekilde gerçekleştirilir. Sözel iletişimin söz unsuru, söylenen sözcükler ve onların anlamını içerirken; ses unsuru, sesin kararlılığı, telaffuzu, tonu, ritmi, vurgusu gibi değişkenleri kapsar (Moore, 1979'den Akt. Celep, 1993).

Kaynak, yani iletiyi gönderen kişi; hedeflediği kişiye erişmek için, öncelikle iletişimin taşıyacağı duygu, düşünce ve bilgiyi dil denilen simgesel sistem aracılığıyla kodlar (Tomul, 2007). İletinin kodlanması çok kısa, çarpıcı, dikkat çekici, kolay akılda kalıcı olmalıdır. Böyle olmayan iletiler hedef kitleye ulaşılabilir bile, onun tarafından algılanmayacak; yarım yamalak algılanarak taşıdığı anlamsal içerik tam bir biçimde iletilmediğinde ise, kodlanırken amaçlanan ileti çarpıtılarak algılanmış olacaktır (Oskay, 1992).

2.2.3.2 Sözel Olmayan İletişim

Sözcüklere verdiğimiz vurgular, yüz ifadeleri, beden hareketleri, kaynak ile alıcı arasındaki fiziksel mesafe sözsüz iletişimi oluşturmaktadır Levent (2011). Sözsüz iletişim duyguları iletmenin öncelikli yoludur, belirsizdir birçok anlam ifade edebilir (Caputo, Harry ve Colleen, 1994).

Sözel olmayan iletişim sözel iletişimi destekleyen kişinin gerçek duygu ve düşüncelerine ilişkin mesajlar veren bazı mimik ve jestlerden oluşur. Kişiler arası ilişkilerde iletmeye çalışılan anlamların % 65'ine yakın bölümü söz dışı mesajlarla iletilmektedir (Uzunöz, 1987). Sosyal psikologların yaptığı araştırmalara göre, ortalama bir iletişimde, sözcüklerin önemi %10, ses tonunun önemi %30, beden dilinin önemi ise %60 olarak bulunmuştur (Altıntaş ve Çamur, 2001).

Hall (1968) kişilerarasında bırakılan mesafenin gönderdiğiniz sesli mesajı ve iletişimin karakterini etkilediğini belirtmiştir. Mahrem alanda (15-45 cm) ses tonu yumuşaktır, çoğu mesaj dokunarak, dinleyerek, duyarak verilir. Kişisel alanda (46 cm, 1,2 m) kişisel konularda düşük sesle konuşulur. Sosyal alanda (1,2-3 m) genel toplumsal konular paylaşılır, yüksek ses kullanılır. Toplumsal alanda (3,6 m) genelde bir gruba hitap edilir çok yüksek ses kullanılır (Caputo, Harry ve Colleen, 1994).

2.2.3.3 Tek Yönlü İletişim

Tek yönlü iletişim de bir kaynak kodladığı mesajı bir veya birden fazla alıcı tarafından geribildirim olmaksızın aldığı iletişim türüdür. Başka bir deyişle Tek yönlü iletişim, mesajın kaynaktan alıcıya, alıcının aktif geribildirimi olmadan yapılır (Harold, 1972). Uzmanlara göre tek yönlü iletişim “iletişimden” çok, bir “enformasyon” aktarımıdır (Tutar, 2003). Yani tek yönlü iletişimde karşılıklı iletişim ve geri bildirim yoktur. Sadece kaynaktan alıcıya doğru yoğun bir bilgi aktarımı söz konusudur.

Klasik yani geleneksel eğitim de tek yönlü iletişim aracılığıyla ders işlenir. Öğretmen kaynak öğrenciler ise alıcı konumunda bulunmakta ve öğrenciler bazen konuyu özümseme konusunda sıkıntı yaşamaktadırlar. Tek yönlü iletişim sürecinde, kaynak birim konumunda olan öğretmenin içinde bulunduğu koşullar, pozisyon ve statü nedeniyle bir anlatım özgürlük ve ayrıcalığına sahip olduğu söylenebilir (Sabuncuoğlu, 1998).

2.2.3.4 Çift Yönlü İletişim

Çift yönlü iletişim göndericinin mesajına, alıcıdan geri bildirim aldığı anda meydana gelen iletişimdir. İki yönlü iletişimde gönderici ve alıcılar karşılıklı etkileşim içeresindedirler (Harold, 1972). Çift yönlü iletişim de geri dönüt olması nedeniyle, anlatılmak istenen veya vermek istenen mesaj kaynak tarafından kodlanır ve alıcıya gönderilir. Alıcı kodlanmış mesajı alır ve mesaj ile ilgili bir eksiklik var ise kaynağa geribildirimde bulunarak, mesaj ile ilgili doğrulama yapabilir. Bu sayede anlatılmak istenen doğru ve eksiksiz bir şekilde karşılıklı etkileşim ile sağlanmış olur.

Çift yönlü iletişim, tek yönlü iletişimin aksine sınıf ortamında ders anlatımında daha etkili olabilir. Sınıf ortamında çift yönlü iletişim kurarak dersi anlatmak öğrencilerin farklı beceriler kazanmasına olanak sağlayabilir. Öğrencinin konuyu özümsemesinde kolaylık sağlayabilir, öğrencinin eleştiri yapabilme ve tartışma becerisini geliştirebilir.

Tablo 2.1: Tek Yönlü İletişim İle Çift Yönlü İletişim Arasındaki Farklar
(Tutar, 2003)

Tek Yönlü İletişim	Çift Yönlü İletişim
Daha çabuk ilerler.	Daha yavaş ilerler.
İletişimin doğruluğunda her zaman emin olunmaz.	Daha doğru iletişim kurulur.
Alıcı kendinden her zaman emin değildir.	Alıcı kendinden emindir ve güven duygusu içindedir
Alıcı mesajı her zaman doğru yargılayamaz.	Alıcı mesajı daha doğru yargılama imkanına sahiptir
Gürültü ve diğer dış faktörlerden uzaktır.	Gürültü ve diğer dış faktörlerin etkisi altındadır.
Çok fazla demokratik bir iletişim biçimi değildir.	Daha demokratik bir iletişim biçimidir.

2.2.4 İletişim Engelleri:

İletişim sürecinde kaynaktan alıcıya gönderilen mesaj bazen olumsuz olabilir. Bu gibi durumlarda iletişim engelleri oluşabilir ve bu durumda alıcıdan kaynağa geri bildirim sağlanamayabilir. Başka bir deyişle iletişim sürecindeki engeller, bir mesajın verilmesini ve alınmasını olumsuz yönde etkileyen tüm faktörlerdir (Ergin ve Birol, 2000).

İletişim sürecinde kaynak ve alıcın arasındaki iletişim sürecinde, iç veya dış etmenler nedeniyle de iletişim engelleri oluşabilir. İletişimde engel oluşturabilecek etmenleri şu şekilde sıralamak mümkündür (Gordon, 1996).

1. Emir vermek, yönlendirmek (Hiçbir zaman kullanılmamalı).
2. Uyarmak, gözdağı vermek (Hiçbir zaman kullanılmamalı).
3. Ahlak dersi vermek (Sorun yokken kullanılabilir).
4. Öğüt vermek, çözüm ve öneri getirmek (Sorun yokken kullanılabilir).
5. Öğretmek, nutuk çekmek, mantıklı düşünceler önermek (Sorun yokken kullanılabilir).
6. Yargılamak, eleştirmek, suçlamak, aynı düşüncede olmamak (Hiçbir zaman kullanılmamalı).

7. Övmek, aynı düşüncede olmak, olumlu değerlendirmeler yapmak (Sorun yokken kullanılabilir).
8. Ad takmak, alay etmek (Hiçbir zaman kullanılmamalı).
9. Yorumlamak, analiz etmek, tanı koymak (Sorun yokken kullanılabilir).
10. Güven vermek, desteklemek, avutmak, duygularını paylaşmak (Sorun yokken kullanılabilir).
11. Soru sormak, sınamak, çapraz sorgulamak (Sorun yokken kullanılabilir).
12. Karşılaştırma yapmak (Hiçbir zaman kullanılmamalı)

2.2.5 İletişim Becerileri Konusunda Yapılmış Araştırmalar

2.2.5.1 İletişim Becerileri Konusunda Yurt Dışında Yapılan Bazı Araştırmalar

Biehler (1978), yaptığı bir araştırmada kızların iletişimlerinde daha çok sözel iletişimi yöntemini tercih ettiklerini, kızların bu sözel üstünlüğünün nedenini ise toplumun onlara gereksinimlerini açıklamak için davranış izni vermemesine bağlamıştır.

Turiel (1983), lise öğrencileri üzerinde yapmış olduğu bir çalışmada, iletişim becerileriyle sosyo-ekonomik düzey ve yaş değişkenlerini karşılaştırmıştır. Etkili iletişim becerileri ölçeğinin kullanıldığı bu çalışmada, orta sosyo-ekonomik yapıyla yetişmiş çocukların iletişim becerilerinin diğerlerine göre daha yüksek olduğu görülmüştür.

Ann (1985), öğretmenlerin sözsüz davranışlarının özellikle yüz ifadesi ve dokunmanın, öğrencilerin kendilerini ifade etmelerindeki etkilerini incelemiştir. Sonuçlar, öğretmenlerin sözsüz iletişimlerinin ders ve öğretmenlerle ilgili öğrenci tutumlarının şekillenmesinde çok önemli bir rol oynadığını göstermiştir. Mcdowell (1993) araştırmasında da, öğrencileriyle iletişimde bulunan öğretmenlerin görünümünün baskıcı olmaması, öğrencilerine ilgi göstermesi ve neşeli-hareketli

olmasının eğitim sürecini etkileyen diğer değişkenlerden daha olumlu bir etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir.

Noller ve Callan (1991) tarafından yapılan çalışmada, ana-baba-ergen iletişiminin ve ilişkilerinin değerlendirilmesinde cinsiyet ve yaş farklılıkları ele alınmış ve çalışma yaşları 13-17 arasında değişen 296 ergen üzerinde gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre, ana-baba ile kurulan iletişim sıklığı açısından yaşa göre belirgin farklılıklar bulunmamakla birlikte, yaşı küçük olan ergenler babaları ile daha az iletişim kurduklarını bildirmişlerdir. Cinsiyet açısından anlamlı farklılıklara ulaşılmıştır. Kızların anneleri ile daha fazla iletişim kurdukları, erkeklerin ise cinsellik gibi bazı konularda babaları ile daha çok konuşmalarına rağmen, genelde anne ve babaları ile benzer oranda iletişime geçtikleri bulunmuştur.

Fenson (1994), lise öğrencileri üzerinde yapmış olduğu araştırmasında öğrencilerin sözel iletişim, beden dili ve gramer düzeyleriyle cinsiyet, doğum sırası, toplumsal-ekonomik ve yaş düzeyleri arasında anlamlı ilişkiler olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Çalışmanın sonucunda, kız öğrencilerin sözel iletişim becerilerinin daha yüksek olduğu görülmüştür. Bunun yanı sıra, sosyo-ekonomik düzeyi yüksek olan ailelerin çocuklarının iletişim becerilerinin daha yüksek olduğu da görülmüştür.

Jones (1995), araştırmasında konuşma ve dinleme becerilerinin doğum sırası, sosyo-ekonomik düzey cinsiyete göre farklılaştığını gözlemlemiştir. Araştırmada Yüksek sosyo-ekonomik düzeyde olanların iletişim becerilerinin, orta ve düşük sosyo-ekonomik düzeyde olanlara göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Ayrıca bu çalışmada kızların iletişim kurmada daha fazla beceri sahibi oldukları görülmüştür.

2.2.5.2 İletişim Becerileri Konusunda Yurt İçinde Yapılan Bazı Araştırmalar

Korkut (1996), lise öğrencilerinin iletişim becerilerini değerlendirmelerinde bazı değişkenlerin (cinsiyet, yaş, okuduğu program türü, annenin eğitim düzeyi ve mesleği, kaç kardeş oldukları, sosyal destek gruplarını anlamak amacı ile ele alınan sıkıntılarını anlatabildiği kişiler ve destekleyen kişiler, iletişim grubu yapılması halinde katılmayı isteyip istememe) etkisini incelemiştir. Araştırma sonucunda

kızların ve süper lisede okuyanların iletişim becerilerini daha olumlu değerlendirdikleri görülmüştür.

Şahin (1997), iletişim becerileri eğitim programının üniversite öğrencilerinin iletişim becerileri düzeylerine etkisini araştırmak amacı ile iletişim becerisi eğitim programını hazırlamış ve uygulamıştır. Araştırma bulguları, programa katılan öğrencilerin iletişim beceri düzeylerinin bu programa katılmayan öğrencilerin iletişim beceri düzeylerinden yüksek olduğunu ortaya koymuştur.

Arslantaş (1998) sınıf yönetiminde öğretmen iletişim becerilerine ilişkin öğretmen ve öğrenci görüşlerini belirlemek istemiştir. Bu amaçla 6.,7. ve 8. sınıflarda öğrenim gören 10 ilköğretim okulundan toplam 4600 öğrenci ve Fen Bilgisi, Sosyal Bilgiler, Matematik ve Türkçe derslerini okutan 64 branş öğretmeni çalışmaya dahil edilmiştir. Araştırma sonunda öğretmen iletişim becerilerine ilişkin öğretmen-öğrenci görüşleri arasında saydamlık ve eşitlik boyutlarındaki davranışlarında anlamlı bir fark bulunurken, empati, etkililik ve yeterlilik boyutlarındaki davranışlarında anlamlı fark bulunmamıştır. Öğretmenlerin cinsiyet, en son mezun oldukları okul, yaş ve kıdem değişikliklerinin gösterdikleri iletişim becerileri ile ilişkili olmadığı sonucuna varılmıştır.

Cihangir (2000), etkin dinleme becerisini geliştirmeye yönelik eğitim programının, üniversite öğrencilerinin başkalarını dinleme becerileri üzerindeki etkisinin olumlu olduğu ve bu etkinin eğitimden sonrada devam ettiğini bulmuştur.

Görür (2001), lise öğrencilerinin iletişim becerilerini değerlendirmelerinin bazı değişkenler açısından incelediği araştırmasında, lise öğrencilerinin iletişim becerilerini değerlendirmelerinde cinsiyet, sınıf düzey ve sosyo-ekonomik düzeye göre anlamlı farklılaşmalar olduğunu saptamıştır.

Çubukçu ve Döndar (2003) tarafından okul yöneticilerinin iletişim becerilerine ilişkin öğretmenlerin algı ve beklentilerini belirlemek amacıyla yapılan çalışma sonucunda okul yöneticilerinin iletişim becerilerine ilişkin öğretmenlerin algılarının, onların; görev alanlarına ve öğrenim durumlarına göre farklılaştığı, okul yöneticilerinin cinsiyetlerine, kıdemlerine, buldukları okuldaki hizmet sürelerine göre ise farklılık göstermediği saptanmıştır. Okul yöneticilerinin iletişim becerilerine

ilişkin öğretmenlerin beklentileri onların; görev alanlarına, cinsiyetlerine, kıdemlerine, buldukları okuldaki hizmet sürelerine, öğrenim durumlarına göre farklılık göstermediği, öğretmenlerin her maddede iletişim becerilerine ilişkin algı ve beklentileri arasında ise anlamlı farkın olduğu görülmüştür. Okul yöneticilerinin iletişim becerilerine ilişkin öğretmenlerin algı ve beklentileri karşılaştırıldığında, öğretmenlerin beklentilerinin algılarına göre farklı ve yüksek olması, okul yöneticilerinin öğretmenlerle kurdukları iletişim becerilerinde istenilen düzeyde olmadığını göstermektedir.

Günay (2003), sınıf yönetiminde öğretmenlerin iletişim becerilerine ilişkin algılarını değerlendirme amacıyla ilköğretim okullarında görev yapan 272 sınıf öğretmeni ile çalışmasını yürütmüştür. Araştırma sonunda, öğretmenlerin kendi iletişim becerilerine ilişkin algılarının çok olumlu olduğu, kendi iletişim becerilerine ilişkin algılarında ise cinsiyete göre anlamlı bir farklılık bulunmadığı saptanmıştır. Sınıf öğretmenlerinin kendi iletişim becerilerine ilişkin algılarının kıdeme göre farklılaştığı saptanmış, 21 yıl ve üstü kıdeme sahip sınıf öğretmenleri daha az kıdeme sahip sınıf öğretmenlerine göre kendi iletişim becerilerine ilişkin algılarının daha yüksek olduğu görülmüştür. Sınıf öğretmenlerinin çalıştıkları okulların sosyo-ekonomik düzeylerine göre kendi iletişim becerilerine ilişkin algıların farklılaştığı saptanmıştır.

Pehlivan'ın (2005) yaptığı çalışmaya göre, Hacettepe üniversitesi, sınıf öğretmenliği ana bilim dalında öğrenim gören öğretmen adaylarının iletişim becerisi algılarının sınıf düzeyleri ve cinsiyetlerine göre farklılık gösterip göstermediği araştırılmıştır. Çalışma 468 kız, 124 erkek toplam 592 aday öğretmen üzerinde yapılmıştır. Çalışmanın sonuçlarına göre, öğretmen adaylarının iletişim becerisi algıları oldukça yüksektir (78.80). Adayların algıları arasında cinsiyetlerine göre bir farklılık olmadığı anlaşılmıştır. Öğretmen adaylarının iletişim becerisi algılarına sınıf düzeyleri açısından bakıldığında 1. sınıf ile 4. sınıf arasında anlamlı bir fark bulunmuştur.

Dalkılıç'ın (2006) yaptığı çalışmada, ergenlerin ana-baba ve ergen ilişkilerinde algıladıkları problem çözme ve iletişim becerilerinin cinsiyet, yaş, algılanan akademik başarı, kardeş sayısı, doğuş sırası, çekirdek/geniş ve birlikte/parçalanmış aile yapısı, anne ve babanın eğitim düzeyi ve gelir durumuna

göre farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir. Araştırmanın bulguları, ergen tarafından ana-baba ve ergen ilişkilerinde algılanan problem çözme ve iletişim becerilerinin, özellikle ergenlerin akademik başarılarına yönelik algılarına ve gelir durumlarına göre anlamlı düzeyde farklılaştığını, kendilerini akademik olarak başarısız algılayan ve gelir durumu düşük olan ergenlerin ana-babalarıyla olan ilişkilerini daha olumsuz algıladıklarını, daha fazla çatışma ve anlaşmazlık yaşadıklarını ortaya koymuştur. Ayrıca ergenlerin ana-baba ve ergen ilişkilerinde algıladıkları problem çözme ve iletişim becerileri cinsiyet, yaş, kardeş sayısı, doğuş sırası, aile yapısının birlikte ya da parçalanmış olması ve babaların eğitim düzeyine göre farklılık gösterirken, aile yapısının çekirdek ya da geniş olması ve annelerin eğitim düzeyine göre farklılaşmadığı bulgusuna ulaşılmıştır.

Ersoy'un (2006) yaptığı araştırma, ilköğretim okullarında görev yapan yönetici ve öğretmenlerin, iletişim sorunlarına ilişkin görüşlerini ortaya koymak amacıyla yapılmıştır. Araştırma, ilköğretim okullarında görev yapan yönetici ve öğretmenlerin, eleştirel düşünme, empati kurma, bilgi paylaşımı ve işbirliği konularında ciddi problemler yaşadıklarını ortaya koymuştur. Genel olarak çalışmada, yönetici ve öğretmenler arasında sağlıklı bir iletişim olmadığı izlenimi edinilmiştir. Yöneticiler öğretmenlere göre daha olumlu görüş bildirmişlerdir. Öğretmenler ise genelde birçok ifadeye düşük düzeyde katılım göstererek, yöneticilerle aralarındaki iletişimi yeterli ve etkili olmadığını belirtmişlerdir.

Acar (2009), araştırmasında Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi 4. sınıf öğrencilerinin iletişim becerilerinin çeşitli değişkenler açısından farklılık gösterip göstermediğini incelemiştir. Araştırma 517 öğrenci ile birlikte gerçekleştirilmiştir. Araştırmada Ersanlı ve Balcı (1998) tarafından geliştirilen İletişim Becerileri Envanteri kullanılarak öğretmen adaylarının zihinsel, davranışsal, duygusal ve genel iletişim becerilerine bakılmıştır. Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre öğretmen adaylarının iletişim becerilerinin, cinsiyete, öğretim türüne, okunulan bölüm, ailenin yaşadığı yere ve genel arkadaşlık ilişkisine göre iletişim becerilerinin farklılık göstermekte olduğu fakat anlamlı bir farklılık olmadığı sonucuna varılmıştır. Fakat mezun olunan lise türü ve algılanan anne-baba tutumuna göre iletişim becerilerinin farklılık göstererek anlamlı bir farkın olduğu ortaya konmuştur.

Çetinkaya (2011), araştırmasında ortaöğretimde görev yapan okul müdürleri ve öğretmenlerin görüşlerine göre okul müdürlerinin liderlik stilleri ile iletişim becerileri arasındaki ilişkiyi saptamak amacıyla gerçekleştirmiştir. Bu araştırmanın sonucu olarak, okul müdürlerinin dönüştürücü liderlik becerileri arttıkça okulda öğretmen ve yöneticiler arasında iletişimin arttığı, okul müdürlerinin işlemci liderlik becerileri arttığında ise de okul yöneticileri ile öğretmenler arasında iletişimin azaldığı ortaya konmuştur.

Levent (2011), çalışmasında ilköğretim okulunda çalışan sınıf öğretmenlerinin kişilik özellikleri ile iletişim becerilerinin bazı bağımsız değişkenlere göre anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığının ortaya çıkartılması amaçlamıştır. Araştırmanın genel evrenini Konya ili, Merkez Selçuklu ilçesindeki sınıf öğretmenleri oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklem grubunu, Konya ili, Merkez Selçuklu ilçesindeki 60 okuldaki, 600 sınıf öğretmeni arasından tesadüfi örnekleme yoluyla seçilen 590 sınıf öğretmeni oluşturmuştur. Sınıf öğretmenlerinin iletişim becerilerinin alt boyutlarından yeterlilik ile kişilik özelliklerin alt boyutlarından; başatlık, duyguları anlama, yakınlık, gösteriş, kendini suçlama, öz güven, öz doyum ve erkeksi özellikler arasında pozitif yönde ilişki bulunmuştur.

2.3 Görsel İletişim Araçlarının Ortaya Çıkardığı Farklı Durumlara İlişkin Yapılan Çalışmalar

Bu çalışmada görsel iletişim araçlarının öfke ve iletişim becerileri üzerine etkisinin yanında bu araçların diğer psikolojik durumlara olumlu yada olumsuz etkilerinin neler olduğu da incelenmesine ihtiyaç duyulmuştur. Bu doğrultuda problemler internetin, elektronik ortamlarda oynanan oyunlar, görsel iletişim araçlarının etkileri ile ilgili literatür de farklı çalışmalarda bulunmaktadır. Özellikle problemler internet kullanımının saldırganlık, bağımlılık, sosyalleşme vb. psikolojik durumlar üzerine etkisinin bilinmesi önem arz etmektedir.

2.3.1 Problemlı İnternet Kullanımının Psikolojik Etkilerine Yönelik Çalışmalar

Young (1996), patolojik internet kullanımı ölçeğini, patolojik kumar oynama ölçütleri üzerine uyarlayarak yaptığı çalışmada, toplam 396 internet bağımlısı olan birey ile 100 internet bağımlısı olmayan bireyi örneklem grubuna almıştır. Bağımlı internet kullanıcılarının haftada 38.5 saat kullandıkları ve interneti %35 oranında sohbet etmek, %28 oranında çok kullanıcıli oyun oynamak ve %13'ünün ise e-posta amacıyla kullandıklarını saptamıştır. İnterneti haftada 4.9 saat kullanan bağımlı olmayan grubun %24'ünün bilgiye ulaşmak ve %30'unun ise e-posta amacıyla kullandıkları görülmüştür. İnternet kullanım oranı ileri düzeyde olan kullanıcılarda parasal, akademik, mesleki ve sosyal ilişkilerde sorunların yaşandığı saptanmıştır.

Whang, Lee ve Chang (2003), Kore deki 20 milyon internet kullanıcılarından 13.588 kişiyle yaptıkları çalışmaya göre, katılımcıların %3,5'i internet bağımlısı % 18,4'ü olası internet bağımlısı olarak tespit edilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre, internet bağımlılığı ile sosyal davranış bozuklukları arasında yüksek bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca internet bağımlısı bireylerin yalnızlık ve depresyon hali içinde olduklarını belirtmişlerdir.

Tsai ve Lin (2003), yaptıkları çalışmada internetin aşırı oranda kullanımının okul, aile, sağlık ve iş gibi alanlarda sorunlara neden olabileceği ve aşırı internet kullanımının uyku düzeninde bozukluğa ve bununla beraber iş kaybı ve sosyal-kişisel işlevleri aksatabileceğine işaret etmişlerdir.

Engelberg ve Sjoberg (2004) yaptıkları çalışma sonucunda internetin çok sık ve sağlıksız kullanımı bireyi yalnızlığa itebileceğini sosyal ilişki ve hislerinin olumsuz etkilenmesine yol açabileceğini tespit etmişlerdir.

Özcan (2004) yaptığı çalışmada; araştırma kapsamındaki öğrencilerin internette Bilişsel Durum ölçeği puan ortalamasının 84.64-/+33.50 olduğu, interneti en sık eğitim ve sosyal amaçlı kullandıkları, yoğun internet kullanımına bağlı fiziksel, psikolojik ve sosyal sorunlar yaşadıkları, problemlı internet kullanımının; cinsiyet, eğitim görülen bölüm, internet kullanım saati, yalnızlık, iletişim tarzı ve algıladıkları sosyal destekle ilişkisi olduğu belirlenmiştir. İnternette Bilişsel Durum

Ölçeği-İBDÖ' nin sırasıyla Beck Depresyon Ölçeği, UCLA-Yalnızlık Ölçeği ve Çok Boyutlu Sosyal Destek Ölçeğin' den etkilendiği saptanmıştır.

Yang ve Tung (2007), Tayvan liselerinde okuyan lise öğrencilerinin İnternet bağımlısı olan ve olmayan öğrencilerin arasında ki farkı araştırmıştır. Araştırmaya 1708 katılımcı katılmış ve 239 katılımcı (%13,8) Young' in internet bağımlılığı ölçeğine göre bağımlı olarak tanımlanmıştır. Araştırma sonucunda internetin okul, aile hayatı ve sosyal yaşama, bağımlı olmayanlara göre daha çok olumsuz etkisi olduğunu ayrıca internette harcanan zaman ve internet bağımlılığı arasında pozitif bir ilişki olduğunu bulmuştur. Bağımlı olarak sınıflandırılan öğrenciler, bağımlı olmayan öğrencilerden sosyal ve eğlence bakımından daha yüksek motivasyona ve böylece daha yüksek hazzı sahip olduğu belirlenmiştir.

Işık (2007) medya bağımlılığı teorisi doğrultusunda internet kullanımının etkileri ve internet bağımlılığı ilgili çalışması sonucunda; İnternetin bireyler üzerindeki, sosyal-kişisel çevre ve geleneksel iletişim aracı ilişkilerine yönelik olumsuz etkilerinin olduğunu ve internet kullanımını şekillendiren etmenlerin, internet kullanımının etkide bulunduğu çevre, internete yönelten motivasyonlarla birlikte, gelişen bağımlılık ilişkilerinin vardığı son nokta ise bağımlılığın kaynağı olan bütün kitle iletişim araçları olduğu görülmüştür.

Köse, Gencer ve Gezer (2007) meslek yüksekokulu öğrencilerinin bilgisayar ve internet kullanımına yönelik tutumları adlı çalışması sonucunda; erkek öğrenciler kız öğrencilere göre bilgisayar ve internet kullanımına yönelik daha olumlu tutum göstermektedir ve bilgisayar sahibi ve internet erişim olan öğrenciler bilgisayar ve internet kullanımına yönelik daha olumlu tutuma sahip olduklarını saptamışlardır.

Yükselgen (2008) ilköğretim dördüncü ve beşinci sınıf öğrencilerinin internet kullanım durumlarına göre saldırganlık ve sosyal beceri düzeylerinin incelenmesi adlı araştırmada öğrencilerinin internet kullanım durumlarına göre saldırganlık düzeylerine ilişkin bulunan bulgulardan, internet kullanımının genel olarak çocukların saldırgan davranışlar göstermesi üzerinde bir etkisi olmadığı ancak interneti denetimsiz ortamlarda kullanan, dolayısıyla sürekli oyun sitelerini tercih eden çocukların diğer çocuklara oranla daha saldırgan oldukları sonucu çıkarılmıştır. Araştırmada öğrencilerin internet kullanım durumlarına göre sosyal beceri

düzeylelerine ilişkin bulunan bulgulardan, internet kullanım düzeyi gelişmiş çocukların, sosyal beceri düzeylerinin de geliştiği, ancak çocukların çoğu boş zamanlarını internet başında geçirmelerinin sosyal beceri düzeyleri üzerinde olumsuz etkisi olduğu saptanmıştır.

Kurtaran (2008), internet bağımlılığını yordayan değişkenlerin incelenmesi amacıyla yapmış olduğu çalışması sonucunda, internet bağımlılığını, benlik saygısının negatif yönde, yalnızlığın ise pozitif yönde anlamlı bir şekilde yordadığını, ancak depresyonu, istatistiksel olarak anlamlı olacak kadar yordamadığını saptamıştır.

Kelleci, Güler, Sezer ve Gölbaşı (2008), yaptıkları araştırmada; internet kullanan lise öğrencilerinin Kısa Semptom Envanteri'ne göre ruhsal durumları kişiler arası duyarlılık boyutu dışında benzer özellik gösterdiğini, internet kullanma süresi 2 saati aştığı zaman her iki cinsiyette de benzer oranda ruhsal belirtiler görüldüğünü saptamışlardır.

Makas (2008), lise öğrenimi gören gençlerin internet kullanımının psiko-sosyal durum ile ilişkisi belirlemek amacıyla yaptığı çalışma sonucunda; öğrencilerin interneti en sık eğitim ve sosyal amaçlı kullandıkları, yoğun internet kullanımına bağlı psikolojik ve sosyal sorunlar yaşadıkları, problemlili internet kullanımının; cinsiyet, eğitim görülen bölüm ve sosyo ekonomik seviye ile ilişkisi olduğu aktarmışlardır.

Çömek (2009), internetin etkin kullanımı ile öğrenme stillerinin öğretmen adaylarının akademik başarı ve tutumlarına etkisini inceledikleri araştırmada, İnternet Destekli Ödev Yönteminde öğrencilerin öğrenme stillerinin, cinsiyetlerinin ve bilgisayara sahip olma durumlarının da akademik başarılarını etkileyen faktörler olduğu bulgusuna ulaşmışlardır.

Tutgun (2009), öğretmen adaylarının problemlili internet kullanımlarının incelenmesi adlı araştırmada elde edilen bulgulardan yola çıkılarak; öğretmen adaylarının birçok demografik özelliklerine göre, orta seviyede olsa da, probleme yönelik internet kullanma eğiliminde olduklarını, bunun ileriye dönük yaşayacakları olumsuz sonuçların habercisi olduğunu belirtmişlerdir.

Taçyıldız (2010), lise öğrencilerinin internet bağımlılığı düzeylerinin bazı değişkenlere göre yordanması amacıyla yapmış oldukları çalışmada, Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeğinin alt boyutlarından sosyal destek, aile ve sosyal destek arkadaş, iletişim becerisi, akademik başarı ve cinsiyetin internet bağımlığını yordama gücünün yüksek olduğunu aktarmışlardır.

Gürcan (2010), yapmış olduğu çalışmasında ergenlerin problemleri internet kullanımları ile uyumları arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Ergenlerin problemleri internet kullanımları (internetin olumsuz sonuçları, sosyal fayda/sosyal rahatlık, aşırı kullanım) ile uyum puanları (anti sosyal davranış, öfke kontrol problemi, duygusal sıkıntılar, olumlu benlik) arasında anlamlı düzeyde ilişkilerin olduğu bulunmuştur.

Yıldız (2010), lise öğrencilerinde problemleri internet kullanımı ile sağlıklı yaşam biçimi davranışları arasındaki ilişkiyi saptamak amacıyla yaptığı araştırmada öğrencilerden, erkeklerde, lise ikinci sınıflarda, 1500 TL ve üzeri aylık geliri olanlarda, internete evden bağlananlarda, interneti günlük beş saatten fazla kullananlarda, her gün birkaç kez interneti kullananlarda, internet kullanımında belli bir zaman dilimi belirtmeyen ancak rastgele zamanlarda kullananlarda ve interneti sohbet, oyun, müzik, alışveriş, program yükleme, e-posta amacıyla kullananlarda Problemleri İnternet Kullanımı Ölçeği puan ortalamaları yüksek bulunmuştur. Ayrıca çalışmada Problemleri internet kullanımı ile sağlıklı yaşam biçimi davranışları arasında negatif yönde zayıf bir ilişki tespit edilmiştir.

Canan (2010), üniversite öğrencilerinde internet bağımlılığı, dissosiyatif belirtiler ve sosyo demografik özellikler arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla yapmış olduğu çalışmada; internet bağımlılarının alkol kullanmaya daha meyilli oldukları, dissosiyatif yaşantıları ile internet bağımlılığı ve haftalık internet kullanma süresi arasında olumlu bir korelasyon olduğu tespit edilmiştir. İnternet bağımlılığının erkeklerde, kızlardan daha yaygın olduğu gözlemlenmiş ve internet kullanma örüntüsünün de cinsiyetler arasında anlamlı olarak farklılık göstermediğini saptamıştır.

Sevindik (2011), Fırat Üniversitesi öğrencilerinde problemleri internet kullanımı ve sağlıklı yaşam biçimi davranışlarının belirlenmesi çalışmasında öğrencilerde problemleri internet kullanımının, sağlıklı yaşam biçimi davranışlarını

olumsuz etkilediği görülmüştür. Problemlerli internet kullanımını azaltacak, sağlıklı yaşam biçimi davranışlarını geliştirecek tedbirler alınması ön görülmüştür.

Batıgün ve Kılıç (2011), internet bağımlılığı ile kişilik özellikleri, sosyal destek, psikolojik belirtiler ve bazı sosyo-demografik değişkenler arasındaki ilişkileri belirlemek için yaptığı çalışmada İnternet Bağımlılığı Ölçeği, Beş Faktör Kişilik Ölçeği, Kısa Semptom Envanteri ve Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği kullanılmıştır. Yapılan bir seri istatistik analiz sonucunda öğrencilerin günde ortalama 1.53 ($S = .79$) saat internete bağlı kaldıkları; %18.89'unun internet bağımlısı olarak tanımlanabileceği ve erkeklerin internet bağımlılığı puanlarının kadınlardan anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu bulunmuştur. Ayrıca, üst sosyo-ekonomik düzeyde yer alan öğrencilerin orta ve alt sosyo-ekonomik düzeydeki öğrencilere göre anlamlı düzeyde daha yüksek internet bağımlılığı puanlarına sahip oldukları da görülmüştür. Yapılan regresyon analizi sonucunda internetin gün içerisinde uzun süreli ve iletişim amacıyla kullanımı, üst sosyoekonomik düzey, erkek olmak, gelecek beklentisi, yaşam doyumu ve özdenetimin düşük; nörotizm, anksiyete ve somatizasyonun ise yüksek olması internet bağımlılığını yordayan değişkenler olarak saptanmıştır.

Özgün (2011), internet bağımlısı olan ve olmayan ergenlerde mizaç özellikleri ve psikiyatrik semptomların karşılaştırılması adlı çalışmasında; mizaç alt tiplerine göre internet bağımlılığı ölçek puanları karşılaştırıldığında anksiyöz mizaca sahip olanlarda bağımlılık puanları anlamlı olarak yüksek bulunmuş, internet bağımlılığı ölçek puanları ile toplam güçlük puanı ve zorlukların yaşama etki puanı arasında pozitif yönde ve yüksek düzeyde anlamlı, duygusal sorunlar, davranış sorunları ve dikkat eksikliği hiperaktivite puanları arasında pozitif yönde düşük düzeyde anlamlı ilişki bulunmuştur.

Döner (2011), ilköğretim öğrencilerinde internet bağımlılığının farklı değişkenlere göre incelenmesi amacıyla yapmış olduğu çalışmasında internet bağımlılık ölçeğinden alınan puanlar, cinsiyete, internet kullanım süresine, günlük kullanım sıklığı ve kullanım mekanı değişkenlerine göre farklılık göstermiştir.

Kaya (2011), öğretmen adaylarının sosyal ağ sitelerini kullanım durumları ve internet bağımlılığı düzeyleri arasındaki ilişkiyi saptamak amacıyla yapmış olduğu

çalışmasında; öğretmen adaylarının günlük internet kullanım süresi, sosyal ağ sitelerine üye olma durumu, sosyal ağ sitelerine üye oldukları süre, sosyal ağ sitelerini ziyaret sıklığı, sosyal ağ siteleri günlük kullanım süresi, sosyal ağ sitelerinde üye oldukları grup/topluluk sayısı ve sosyal ağ sitelerindeki arkadaş sayıları ile internet bağımlılığı arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

Ata, Akpınar, ve Kelleci (2011), üniversite öğrencilerinin problemleri internet kullanımı ile öfke ifade tarzları arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla yaptıkları çalışmada, öğrencilerin problemleri internet kullanımı ile öfke ifade tarzları arasında pozitif yönde anlamlı zayıf bir ilişki olduğu bulunmuştur.

Bayhan (2011), lise öğrencilerinde internet kullanma alışkanlığı ve internet bağımlılığı ile ilgili yapmış olduğu çalışmasında; İnternet bağımlılığı ile ekonomik gelir, toplumsal cinsiyet ve aile tipi değişkenleri arasında doğrudan bir ilişki olduğu. Örneğin parçalanmış aileye mensup ergen ve gençlerin internete erişme ve internet bağımlılığı oranlarının daha fazla olduğunu saptamışlardır. Bunun bir nedeni, ailedeki otorite eksikliği ve daha serbest davranma ortamı bulmalarına bağlanırken; diğer nedeni ise ailedeki ebeveynlerden birinin eksikliğinin sosyal ve psikolojik yoksunluğunun internet ile doldurulmasına bağlanmıştır.

Alaçam (2012), Denizli bölgesi üniversite öğrencilerinde internet bağımlılığının görülme sıklığı ve yetişkin dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu ile ilişkisi belirlemek amacıyla yapmış olduğu çalışmasında; sorunlu internet kullanımının (%8.6) üniversite öğrencileri arasında yaygın bir sorun olduğu görülmektedir. Ayrıca riskli internet kullanımı ve internet bağımlılığının yüksek DEHB belirtileri, sigara ve alkol kullanımı ile ilişkili olduğu bulunmuştur.

Gökçearslan ve Günbatar (2012), internet bağımlılığı ile ilgili olarak; çalışma grubunda yer alan öğrencilerin % 2,33'ü İnternet bağımlısı, % 17,45'i Eşik ve risk Grubunda internet bağımlısı olarak tespit edilmiş ve cinsiyet ve sosyal ağları kullanım süresi (3 saatten fazla) internet bağımlılığında istatistiksel olarak anlamlı fark yaratmıştır.

Esgin, Torun, Şakar, Doğan ve Yardım (2012) internet kullanımının ilköğretim öğrencilerinin psiko-sosyal gelişimlerine olumsuz etkilerinin incelenmesi

adlı çalışma sonuçlarına göre haftalık internet kullanım süresinin artmasının, ilköğretim öğrencilerinin psiko-sosyal gelişimlerini olumsuz yönde etkilediğini saptamışlardır. Ayrıca internet kullanımının ilköğretim öğrencilerinin psiko-sosyal gelişimlerine etkisinin, sınıf düzeyi, cinsiyet ve internet kullanım amaçları ile ilişkili olduğu sonucu elde etmişlerdir.

Ersun, Köze, Muslu, Beytut, Başbakkal ve Conk (2012), hemşirelik yüksekokulu öğrencilerinde internet kullanımı ile Sosyal Destek Sistemi Arasındaki İlişkinin İncelenmesi adlı çalışmalarında internette Bilişsel Durum Ölçeği ile Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği puanı arasında anlamlı, ters yönde fakat zayıf bir ilişki bulunmuştur. Sonuç olarak; sosyal desteği az olan öğrencilerin internet kullanımında artış olduğu görülmüştür.

Çelik (2012), ilköğretim öğrencilerinin internet kullanım biçimlerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi adlı çalışmasında; katılımcıların, İnternet erişimine ayırdıkları sürenin, serbest okuma ve oyun oynama sürelerini azalttığı, sosyal iletişim ortamlarına dayalı arkadaşlıklar oluşturdukları, en çok fen ve matematik derslerine hazırlanmak için interneti kullandıkları ve internetin filtrelendirilmesi düşüncesine çekimser yaklaştıklarını saptamışlardır.

2.3.2 Diğer İletişim Araçlarının Kötüye Kullanımının Ortaya Çıkardığı Problemlere Yönelik Çalışmalar

İnternet gibi bilgi iletişim teknolojilerinin dışında televizyon ve bilgisayar oyunlarında bireylerin bazı psikolojik sorunlar yaşamalarına neden olduğuna ilişkin birçok çalışma bulunmaktadır.

Singer ve Singer (1981), yaptıkları bir araştırmada yatılı okulda kalan 13-16 yaş grubu çocuklar iki gruba ayırmışlar ve bir gruba 15 gün süreyle yalnızca komik ve sosyal programlar izlettirilmiş diğer gruba ise şiddet içeren filmler, programlar gösterilmiştir. Yapılan testler sonucunda birinci grupta hoşgörü, tartışma, iletişim düzeyi; ikinci grupta ise saldırganlık düzeyinin yüksek olduğu saptanmıştır.

Eron ve Heusmann (1985), çocukların davranışları ile televizyondaki şiddet arasında ilişkiyi araştırmak amacıyla yaptıkları karşılaştırmalı çalışmayı ABD Finlandiya ve Polonyalı çocuklar üzerinde yürütmüşlerdir. Çalışma sonucunda çocukların davranışları ile televizyondaki şiddet arasında olumlu bir ilişki olduğu ortaya çıkmıştır. Yapılan başka çalışmalarda ise şiddet içerikli bilgisayar oyunlarının etkilerini incelediği çalışmasında şiddet içerikli bilgisayar oyunu oynayan kız çocuklarının saldırganlık eğiliminin aynı oyunu oynayan erkek çocuklardan daha yüksek olduğu (Scott, 1995), online-aktif katılımını gerektiren bilgisayar oyunu oynamanın kan basıncını ve fiziksel saldırganlığı arttırdığı (Gunter, 1998) tespit edilmiştir.

Healy (1999), yapmış olduğu çalışması sonucunda; bilgisayar önünde uzun süreler harcanması gelişim çağında olan çocuklarda duruş ve oturuş pozisyonlarına bağlı olarak iskelet-kas sisteminde hasarlara neden olabileceği tespit edilmiştir. Bununla birlikte çocukların zihinsel gelişimlerine, dil becerilerinde gerilemeye ve akademik başarıda düşmeye, beyin gelişiminde problemlere sosyal gelişimde olumsuzluklara da neden olabileceği tespit edilmiştir.

Kurtyılmaz (2005), öğretmen adaylarının saldırganlık düzeyleri ile akademik başarıları, iletişim ve problem çözme becerileri arasındaki ilişkileri araştırmak amacıyla yapılan çalışma sonuçlarına göre, öğretmen adaylarının büyük çoğunluğunun saldırganlıklarının orta düzeyde olduğu, erkeklerin saldırganlık düzeylerinin ise kızlara göre önemli bir biçimde daha yüksek olduğu bulunmuştur. Ayrıca, saldırganlık davranışları ile iletişim becerileri (-0.60), problem çözme becerileri (0.50) ve akademik başarı (-0.09) arasındaki ilişkilerin anlamlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Akademik başarı, yaş, iletişim becerileri ve problem çözme becerileri değişkenlerinin saldırganlık davranışlarını yordayıcılığı ele alındığında, sadece iletişim becerileri ve problem çözme becerilerinin saldırganlığı anlamlı olarak yordadığı gözlenmiştir. İlgili değişkenlerin saldırganlığı yordayıcılığının kızlara ve erkeklere göre değişmediği, hem kızlarda hem de erkeklerde iletişim becerileri ve problem çözme becerilerinin saldırganlığı yordadığı, akademik başarı ve yaş değişkenlerinin ise saldırganlığı yordamadığı belirlenmiştir.

Bilgi (2005), bilgisayar oyunu oynayan ve oynamayan ilköğretim öğrencilerinin saldırganlık, depresyon ve yalnızlık düzeylerinin incelenmesi ile ilgili

çalışması sonucunda; Öğrenciler oyun oynama sürelerine göre saldırganlık, depresyon ve yalnızlık düzeyleri incelendiğinde, bilgisayar oyunu oynama süresi arttıkça anti sosyal saldırganlıkların da arttığını, buna karşın depresyon ve yalnızlık düzeyinde herhangi bir farklılaşma olmadığını saptamışlardır. Öğrenciler oynadıkları bilgisayar oyun türüne göre saldırganlık, depresyon ve yalnızlık düzeyleri incelendiğinde ise, savaş-strateji ve macera oyunu oynayanların anti sosyal saldırganlık düzeylerinin, bilgisayar oyunu oynamayanların anti sosyal saldırganlık düzeylerinden daha yüksek olduğunu belirlemişlerdir. Bilgisayar oyunu oynayan öğrencilerin bilgisayar oyunu oynadıkları mekan dikkate alındığında, evde bilgisayar oyunu oynayan öğrencilerin saldırganlık bunalımının, internet kafede bilgisayar oyunu oynayan öğrencilerin saldırganlık bunalımından daha yüksek olduğu görülmüş, buna karşın depresyon düzeyleri arasında ise bir farklılığın olmadığını saptanmıştır. Ayrıca internet kafede bilgisayar oyunu oynayan öğrencilerin evde bilgisayar oyunu oynayan öğrencilerden daha yalnız oldukları bulunmuştur.

Ulusoy (2008), ergenlerde bilişim teknolojileri kullanımı ve saldırganlık ilişkisi araştırmak için yaptığı çalışmasında bilgisayar ve internet kullanan ergenlerin saldırganlık ortalamalarının kullanmayan ergenlere göre daha yüksek olduğunu saptamıştır. Bilgisayar oyunu oynayan ve oynamayan ergenlerin saldırganlık puanları ortalamaları arasında da anlamlı fark bulunmuştur. Savaş ve strateji oyunlarını tercih eden ergenlerin saldırganlık puanları daha yüksek olduğu görülmüştür. Bilişim teknolojisinin kullanım yerine göre saldırganlık düzeylerinde anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Bilgisayar ve interneti kullanım sürelerinde artışa paralel olarak saldırganlık düzeylerinde anlamlı fark bulunmuştur.

Kanoğlu (2008), lise öğrencilerinin öfke düzeyleri ve öfke ifadelerinin incelenmesi amacıyla yaptığı çalışmada; ailesinden internet kullanımı ile ilgili kısıtlama gören öğrencilerin, kısıtlama görmeyen öğrencilere göre öfke kontrol puan ortalamalarının istatistiksel olarak anlamlı düzeyde düşük olduğunu saptamıştır. Haksızlığa uğradığını düşünen öğrencilerin sürekli öfke düzeyleri, öfke tarzı (öfke-içer, öfke-dışer) alt boyutları puanları böyle bir düşüncesi olmayan öğrencilerin puanlarından istatistiksel olarak anlamlı düzeyde anlamlı yüksek bulunmuştur. Öfke-kontrol puan ortalamalarının ise anlamlı düzeyde düşük olduğu saptanmıştır. Ailesi tarafından fiziksel cezaya maruz kalan öğrencilerin sürekli öfke ve öfke düzeyleri

(öfke-içte, öfke-dışa) puanlarının istatistiksel olarak anlamlı düzeyde yüksek olduğu görülmüştür.

Karadal (2009), kitle iletişim araçlarından internetin, ortaöğretim gençliği üzerindeki etkilerini araştırdığı çalışmasında, ele alınan çeşitli değişkenlerin, gençlerin yaşantılarında internet kullanımına bağlı olarak ortaya çıkan ferdi, toplumsal, ailevi problemlerin ve internete dair değerlendirmelerinin oluşumunda etkin olduğunu tespit etmiştir. Sonuç olarak, internetin pek çok avantajının yanında önemli ölçüde olumsuz etkileri de beraberinde getirdiğini; bununla birlikte, sosyal hayatımızda vazgeçilmez bir yer edindiği gerçeği açık bir şekilde ortaya çıkmıştır.

Evcin (2010), bilgisayar oyunlarının ilköğretim ikinci kademe öğrencilerinin saldırganlık eğilimine etkisinin incelenmesi adlı çalışma sonucunda şiddet içerikli bilgisayar oyunu oynamanın ilköğretim ikinci kademe öğrencilerinin, “fiziksel saldırganlık”, “sözel saldırganlık”, ”öfke”, ”dolaylı saldırganlık” ve “total saldırganlık” puanlarında artışa neden olduğu bulgulanmıştır. Ayrıca Şiddet içerikli bilgisayar oyununu daha uzun süre oynayan (günde 2 saat) öğrencilerin, aynı oyunu kısa süre ile (günde 15 dakika) oynayanlara göre daha fazla saldırganlık eğilimi sergiledikleri görülmüştür. 2 saat süre ile şiddet içerikli bilgisayar oyunu oynayan kızların fiziksel saldırganlık eğilimlerinin, erkeklerden anlamlı düzeyde yüksek olduğu saptanmıştır.

Günay (2011), şiddet içerikli online bilgisayar oyunlarının ilköğretim öğrencilerinin saldırganlık tepkileri üzerine etkisi adlı çalışmasında; şiddet içerikli online bilgisayar oyunu oynamanın, öğrencilerin fiziksel ve sözel saldırganlık tepkileri üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığını saptamıştır. Alternatif tepkilerde ise, yalnızca birinci gün uygulaması sonucunda anlamlı bir farklılaşma meydana gelmiştir. Cinsiyet değişkeni açısından ise, şiddet içerikli online bilgisayar oyunu oynamanın, öğrencilerin fiziksel saldırganlık tepkileri ve alternatif tepkileri üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığı sonucunu elde etmiştir. Ancak dördüncü gün uygulamasından sonra kızların sözel saldırganlık tepkilerinde, erkeklere göre anlamlı bir farklılaşmanın meydana geldiğini saptamıştır.

Çakır, Ayas ve Horzum (2011), üniversite öğrencilerinin internet ve oyun bağımlılıklarının çeşitli değişkenlere göre incelenmesi adlı araştırmaları sonucunda

erkek öğrencilerin internet ve bilgisayar oyunu bağımlılığının kızlara göre daha yüksek olduğu bulunmuştur. Araştırmaya katılan öğrencilerin öğrenim gördükleri sınıflara ve tercih ettikleri oyun türüne göre internet ve bilgisayar oyun bağımlılığı açısından anlamlı farklılık olmadığı, internet ve bilgisayar oyun bağımlılığı puanları ile bilgisayar ve internet bağlantısına sahibi olma arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu belirlenmiştir.

3. YÖNTEM

3.1 Araştırma Modeli

Bu çalışma, 2012–2013 eğitim-öğretim yılında Balıkesir ili merkez ilçede bulunan ortaöğretim kurumlarına devam eden 9, 10, 11 ve 12. sınıf öğrencilerinin, görsel iletişim araçlarını kullanım biçiminin öfke ve iletişim becerileri üzerine etkisini ortaya çıkarmak amacıyla yapılmış olan ilişkisel tarama modelinde bir araştırmadır. Veriler, “Sürekli Öfke Ve Öfke İfade Tarzları Ölçeği” (SÖÖİTÖ), İletişim Becerileri Düzeyini Belirleme Ölçeği (İBDBÖ) ve araştırmacı tarafından hazırlanan “Kişisel Bilgi Formu” ile toplanmıştır.

3.2 Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın çalışma evrenini 2012–2013 eğitim-öğretim yılında Balıkesir ili merkez ilçede bulunan ortaöğretim kurumlarına devam eden kız ve erkek öğrenciler oluşturmaktadır. Araştırmanın örnekleme, 2012–2013 eğitim-öğretim yılında Balıkesir ili merkez ilçede bulunan ortaöğretim kurumlarına devam eden öğrencilerden olasılık temelli örneklem türlerinden küme örnekleme yöntemi (basit tesadüfi örnekleme) kullanılarak oluşturulmuştur. Örneklem oluşturulurken okulların bulunduğu muhitlerin sosyo-ekonomik düzeyleri de dikkate alınmıştır. Araştırma 2012–2013 eğitim-öğretim yılında ortaöğretim kurumuna devam eden 9, 10, 11 ve 12. sınıflardan 318’si erkek, 413’ü kız toplam 731 öğrenci ile yürütülmüştür.

Tablo 3.1: Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Cinsiyet ve Sınıf Düzeyine Göre Dağılımı

	9. Sınıf	10. Sınıf	11. Sınıf	12. Sınıf	Toplam
Kız	78	91	140	104	413
Erkek	65	72	131	50	318
Toplam	143	163	271	154	731

3.3 Veri Toplama Araçları

Bu çalışmada veri toplama aracı üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, araştırmaya katılacak öğrencilerin çeşitli değişkenlere ilişkin kişisel bilgileri; ikinci bölümde, öğrencilerin öfke düzeyi; üçüncü bölümde ise öğrencilerin iletişim becerileri ölçülmektedir. Öğrencilerin öfke düzeyini saptamak amacıyla Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı Ölçeği (SÖÖTÖ), iletişim becerileri düzeyini saptamak için İletişim Becerileri Envanteri veri toplama aracı olarak kullanılmıştır. Veri toplama aracının birinci bölümünde yer alan kişisel bilgi formu araştırmacı tarafından geliştirilmiş olup bu formda, araştırmaya katılacak olan öğrencilerin; cinsiyet, sınıf, okul, yaş gibi demografik özellikleri ile internet kullanım süresi, TV izleme süresi gibi bazı değişkenler hakkında bilgiler toplanması amaçlanmıştır.

3.3.1 Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı Ölçeği

Bu araştırmada, öfke duygusunu ölçmek için kullanılan ölçek, 1983 yılında Spielberger tarafından The State - Trait Anger Scale (STAS) olarak geliştirilmiş ve 1994 yılında Özer tarafından Sürekli Öfke-Öfke Tarz Ölçeği (SÖ-ÖTÖ) olarak Türkçe geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları yapılmıştır.

Özer (1994) tarafından geliştirilen ölçek, 4 bölümden oluşmaktadır. Sürekli Öfkeyi belirlemek için (10 madde), Öfke İç (8 madde), Öfke Dış (8 madde) ve Öfke kontrol (8 madde) bulunmakta ve toplam 34 maddeden oluşmaktadır.

Ölçeği oluşturan alt ölçekler:

Sürekli öfke alt boyutu (1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10. Maddeler temsil eder) öfke düzeyinin yüksekliğini; kişinin ne derece öfke yaşadığını, durumluk öfke yaşama eğilimini gösterir.

Öfke içte alt boyutu (13, 15, 16, 20, 23, 26, 27, 31. maddeler temsil eder) bastırılan ve içte tutulan öfkeyi gösterir.

Öfke dış alt boyutu (12, 17, 19, 22, 24, 29, 32, 33. Maddeler temsil eder) ifade edilen, dışa vurulan öfkeyi gösterir.

Öfke kontrol alt boyutu (11, 14, 18, 21, 25, 28, 30, 34. Maddeler temsil eder) öfkenin kontrol edildiğini, bireyin başkalarıyla olan ilişkilerinde genelde ne ölçüde sabırlı, soğukkanlı, hoşgörülü ve anlayışlı davrandığını ve öfkesini ne derece kontrol ettiğini veya ne derece sakinleşme eğilimi içinde olduğunu ölçmektedir (Özer, 1994).

Sürekli Öfke; Öfke İçte, Öfke Dışa ölçeklerinden alınan puanların düşük olması olumlu nitelik kazanırken, Öfkenin Kontrolünde puanların yüksek oluşu olumlu nitelik arz etmektedir. Ölçekten toplam bir puan elde edilmemektedir (Özer, 1994).

Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı Ölçeğindeki maddelerin tümü düzdür. Maddeler öfkenin varlığından hareketle ölçüm yaparlar. Tepkilerin verilmesinde kullanılan ölçek aralıklarında şu puanlar verilir: “Her zaman -(1)”, “Bazen-(2)”, “Çoğu zaman-(3)”, “Hemen her zaman-(4)” (Kısaç, 1997).

Spielberger (1983) tarafından geliştirilen ölçek için Cronbach Alfa değerleri .73 ile .84 arasında bulunmuştur. İç tutarlılık için madde toplam korelasyonu ise .14 ile .56 arasında bulunmuştur (Akt. Savaşır ve Şahin, 1997). Ölçeğin Türkçe formunda Cronbach Alfa değerleri ayrı ayrı hesaplanmış olup "Sürekli Öfke" boyutu için .79; "öfke kontrolü" boyutu için .84 "dışa yönelik öfke" boyutu için .78 ve "içe yönelik öfke" boyutu için ise .62 olarak bulunmuştur (Özer, 1994).

Özer (1994), Sürekli Öfke Ölçeği puanları ile, kendisinin geliştirdiği Öfke Envanteri arasındaki korelasyonu 0,41 - 0,59 arasında bulmuştur ve bununda benzer ölçekler geçerliliği açısından makul sınırlar içinde değerlendirilebileceğini ileri sürülmektedir (Akt.Yılmaz, 2004).

Öz (2008) tarafından da testin güvenilirliğinin belirlenmesi amacıyla, Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı Ölçeği, test tekrar test yöntemiyle 9. ve 10.sınıf öğrencilerinden oluşan 105 kişilik bir gruba, üç hafta ara ile uygulanmıştır. Elde edilen Pearson korelasyon katsayıları şöyledir: Sürekli öfke: 0.93, içe yönelik öfke: 0.77, dışa yönelik öfke: 0.86, öfke denetimi: 0.90'dır.

Çalışmada bu değerler yeniden test edilmiş ve elde edilen sonuçlar doğrultusunda ölçeğin alt boyutlarının Cronbach Alfa değerleri Tablo 3.2 de sırasıyla verilmiştir.

Tablo 3.2: Sürekli Öfke ve Öfke Tarz Ölçeği Cronbach Alfa Değerleri

Alt ölçekler	Cronbach's Alpha
Sürekli öfke	,834
Öfke kontrol	,813
Öfke dışta	,713
Öfke içte	,754

3.3.2 İletişim Becerileri Envanteri

İletişim Becerileri Envanteri ilk olarak Balcı (1996) tarafından geliştirilmiştir. Geçerlik ve güvenirlik çalışmaları yapılan envanterin bu ilk sürümünün madde sayısı 70'tir. Ölçek daha sonra 500 üniversite öğrencisinden oluşan bir örnekleme uygulanmış ve yapılan faktör analizi sonucu madde sayısı 45' e indirilmiştir (Ersanlı ve Balcı, 1998). Ersanlı ve Balcı (1998) tarafından son hali verilen envanter 15 maddeden oluşan üç faktörlü likert tipi bir envanter haline getirilmiştir. Bu boyutlar içerikleri dikkate alınarak zihinsel, duygusal ve davranışsal iletişim becerileri adını almıştır.

Maddeler “her zaman (5)”, “genellikle (4)”, “bazen (3)”, “nadiren (2)”, “hiçbir zaman (1)” olarak yanıtlanmaktadır. Ölçeğin genelinden alınabilecek en yüksek puan 225, en düşük puan ise 45'tir. Alt boyutta en yüksek puan 45 en düşük puan ise 15 dir. Hangi alt ölçekteki puan büyük ise, bireyin iletişim becerisi açısından o alt boyutta daha iyi olduğu söylenebilir. Ölçeğin tamamında puanların yüksekliği, o bireyin iletişim beceri düzeyinin yüksek olduğunu gösterir (Ersanlı ve Balcı 1998; Toy 2007).

Test-tekrar test yöntemi ile yapılan güvenirlik çalışması sonucunda Cronbach's Alfa güvenirlik katsayısı .68, test yarılama yöntemi ile yapılan çalışmada Cronbach's Alfa güvenirlik katsayısı .64 bulunmuştur. Ölçeğin iç tutarlılığını belirlemek amacıyla uygulanan Cronbach Alpha katsayısı .72 olarak bulunmuştur. iletişim becerileri envanterinin toplam puanı ile alt ölçekler arasında .001 düzeyinde ve alt boyutların kendi içinde .001 korelasyon bulunmuştur (Ersanlı ve Balcı, 1998).

Bu çalışma için ölçeğin Cronbach's Alfa güvenilirlik katsayısı yeniden hesaplanmış ve Cronbach's Alfa güvenilirlik katsayısının 0,70 olduğu görülmüştür.

3.4 Verilerin Toplanması

Öncelikle veri toplama araçlarının Balıkesir il Merkezdeki ortaöğretim kurumlarında uygulanabilmesi için Balıkesir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü aracılığıyla, Balıkesir İl Milli Eğitim Müdürlüğünden gerekli izinler alınmıştır. Bu resmi izinlerin alınmasından sonra çalışmada kullanılan veri toplama araçları 2012 Eylül ve Ekim aylarında araştırmacı tarafından öğrencilere uygulanmıştır. Uygulama öncesinde öğrencilere araştırmanın amacı ve bilgi toplama araçları ile ilgili olarak genel bilgiler verilmiştir. Uygulanan ölçeklerin samimi ve içten bir şekilde doldurulmasını sağlamak amacıyla, doldurdukları formlardan elde edilecek bilgilerin gizli tutulacağı, isim yazıp yazmama konusunda serbest oldukları ve uygulanan ölçeğin sadece bu çalışma için kullanılacağı özellikle belirtilmiştir.

Veri toplama araçlarının uygulaması için 800 adet form bastırılmış ve öğrencilere uygulanmıştır. Bu anketlerden 69 tanesi yönerge kurallarına uygun şekilde doldurulmadığı tespit edilmiş ve analizden çıkarılmıştır. Sonuç olarak, 731 uygulanan anket değerlendirmeye alınmıştır.

3.5 Verilerin Analizi

Veriler toplandıktan sonra her bir veri grubu araştırmacı tarafından kodlanarak bilgisayar ortamına aktarılmıştır. Bilgisayar ortamına aktarılmış nicel veriler SPSS 17.0 paket veri programı kullanarak çeşitli istatistiksel işlemler yapılmıştır. Ortaöğretim öğrencilerinin görsel iletişim araçlarını kullanım biçiminin öfke ve iletişim becerileri üzerine etkisini ortaya çıkarmak amacıyla çeşitli demografik özelliklere (Cinsiyet, evinde internet olup olmaması, cep telefonundan internet erişimine sahip olup olmama ve odasında TV olup olmaması) göre farklılaşp farklılaşmamasını belirlemek amacıyla ortalama, standart sapma değerleri ile t-Testi uygulanmıştır. Diğer demografik özelliklerin (Oynadıkları oyun türü, internette geçirilen süre, internette vakit geçirme yöntemi, TV de izlenen program

türü ve TV başında geçirilen süre) öğrencilerin öfke ve iletişime etkisini belirlemek amacıyla ortalama, standart sapma değerleri ile tek yönlü Varyans Analizi (Anova) yapılmış ve anlamlı farklılıkların tespiti amacıyla Tukey HSD testi kullanılmıştır.

4. BULGULAR VE YORUM

Bu bölümde, ortaöğretim öğrencilerinin görsel iletişim araçlarını (TV, internet, telefon) kullanma sürelerinin, bu araçlardaki kullanma biçimlerinin, izledikleri filmlerin, oynadıkları oyunların, kullandıkları sosyal ağların vb. öfke durumları ve iletişim düzeyleri üzerinde etkili olup olmadığına ilişkin bulgulara ve bu bulgulara dayalı yorumlara yer verilmiştir.

4.1 Ortaöğretim Öğrencilerinin Cinsiyete Göre Öfke ve İletişim Durumu

Cinsiyete göre ortaöğretim öğrencilerinin öfke durumu ve iletişim becerileri arasında bir farklılık olup olmadığını belirlemek amacıyla t Testi yapılmıştır. Ortaöğretim öğrencilerinin sürekli öfke, öfke kontrol, öfke dışta, öfke içte durumları ve iletişim düzeylerine ilişkin sonuçlar Tablo 4.1 verilmiştir.

Tablo 4.1: Cinsiyetin Öfke ve İletişim Durumuna Etkisi

Alt ölçekler	Cinsiyet	N	$\bar{X}$	S.S.	t	p
Sürekli öfke	Kız	413	20,87	5,226	-1,99	,046*
	Erkek	318	21,67	5,555		
Öfke kontrol	Kız	413	21,36	4,616	-1,33	,184**
	Erkek	318	21,82	4,636		
Öfke dışta	Kız	413	15,00	3,930	-2,85	,004*
	Erkek	318	15,86	4,188		
Öfke içte	Kız	413	16,81	5,969	-1,80	,072**
	Erkek	318	17,61	5,942		
İletişim düzeyi	Kız	413	124,29	18,828	1,77	,076**
	Erkek	318	126,80	19,112		

SD=729; *p<.05; **p>.05

Tablo 4.1’de görüldüğü gibi, kız ve erkek öğrencilerin sürekli öfke puanları arasındaki fark ($t=-1,998$; $p<0.05$) anlamlı bulunmuştur. Kız öğrencilerin sürekli öfke puanları ortalamasının ($\bar{X}=20,87$) erkek öğrencilerin puanlarından ($\bar{X}=21,67$) düşük olduğu görülmüştür. Bu bulgu kız öğrencilerin sürekli öfke durumlarının erkeklere oranla daha düşük olduğunu göstermektedir. Ayrıca kız ve erkek öğrencilerin öfke dışta puanları ($t=-2,85$; $p<0.05$) anlamlı bulunmuştur. Kız öğrencilerin öfke dışta puanları ortalamasının ($\bar{X}=15$) erkek öğrencilerin

puanlarından ($\bar{x} = 15,86$) düşük olduğu görülmüştür. Bu bulgu kız öğrencilerin öfke dışta durumlarının erkeklere oranla daha düşük olduğunu yani erkeklerin kızlara göre öfkelerini daha çok dışa vurduklarını göstermektedir.

Kız ve erkek öğrencilerin iletişim beceri puanları arasında anlamlı bir farklılık olmasa da ($p>0.05$) erkeklerin iletişim beceri düzeylerinin ($\bar{x} = 126,8$) kızlarınkinden ($\bar{x} = 124,29$) yüksek olduğu görülmüştür.

Genellikle erkeklerin, kadınlara göre öfkelerini daha çabuk ifade ettikleri ve öfkelerini daha fazla dışa vurma eğilimde olduklarına ilişkin bulgular elde edilmiştir (Ünsal, 1998; Akal, 2010). Her ne kadar bu yönde tespitler varsa da kadınların erkeklere göre, onlara benzer şekilde, benzer yoğunlukta ve benzer nedenlerle öfkelendiğine dair bulgularda saptanmıştır (Averill, 1983). Ancak erkeklerin kadınlara kıyasla öfke duygularını daha doğrudan ve daha kolay dışa vurabildikleri ve ifade ettiklerine yönelik bulgular daha yoğun olarak aktarılmıştır (Lerner, 1996; Nowlis, 2000). Öfke ile bağlantılı olduğu düşünülen saldırganlık davranışı ile ilgili Kurtyılmaz (2005) tarafından yapılan çalışmada erkeklerin saldırganlık düzeylerinin, kızlara göre önemli bir biçimde daha yüksek olduğu bulunmuştur. Bu veriler araştırmadan elde edilen bulgularla tutarlı sonuçlar vermiştir.

Tüm bu verilerden de anlaşılacağı gibi kız öğrencilerin öfke düzeyinin erkeklerle kıyaslandığında daha düşük olmasının ve öfkelerini kontrol etmede daha başarılı olmalarının farklı nedenleri bulunmaktadır. Özellikle erkeklerin yetiştirilme tarzı, toplumda erkeğe verilen roller, ailede erkek çocuğa yönelik tutum gibi faktörler bu nedenlerden bazılarıdır (Dökmen, 2004). Ayrıca kadınların öfkelendiklerinde bunu dışarıya daha az yansıttıkları ve kendilerini kontrol altında tutmaya daha çok eğilim gösterdikleri de bir gerçektir (Nowlis, 2000).

4.2 Ortaöğretim Öğrencilerinin Evinde İnternet Erişimine Sahip Olup-Olmamasına Göre Öfke ve İletişim Durumu

Evinde internet erişimine sahip olup olmamasına göre ortaöğretim öğrencilerinin öfke durumu ve iletişim becerileri arasında bir farklılık olup olmadığını belirlemek amacıyla t Testi yapılmıştır. Ortaöğretim öğrencilerinin

sürekli öfke, öfke kontrol, öfke dışta, öfke içte durumları ve iletişim düzeylerine ilişkin sonuçlar Tablo 4.2' de verilmiştir.

Tablo 4.2: Evde İnternet Olup-Olmamasının Öfke ve İletişim Durumuna Etkisi

Alt ölçekler	Evinde internet	N	$\bar{X}$	S.S.	t	p
Sürekli öfke	İnternet Var	565	21,25	5,404	,330	,742**
	İnternet Yok	166	21,10	5,325		
Öfke kontrol	İnternet Var	565	21,53	4,666	-,336	,737**
	İnternet Yok	165	21,67	4,502		
Öfke dışta	İnternet Var	565	15,46	4,140	,954	,341**
	İnternet Yok	166	15,11	3,794		
Öfke içte	İnternet Var	565	17,53	6,082	3,151	,002*
	İnternet Yok	166	15,88	5,381		
İletişim düzeyi	İnternet Var	565	126,55	19,506	3,075	,002*
	İnternet Yok	166	121,42	16,518		

SD=729; *p<.05; **p>.05

Tablo 4.2' de görüldüğü gibi, internet erişimi olan ve olmayan öğrencilerin öfke içte puanları arasındaki fark (t=3,151 ; p<0.05) anlamlı bulunmuştur. Evinde internet erişimi olan öğrencilerin öfke içte puanları ortalamasının ($\bar{X} = 17,53$) internet erişimi olmayan öğrencilerin puanlarından ($\bar{X} = 15,88$) yüksek olduğu görülmüştür. Bu bulgu internet erişimi olan öğrencilerin internet erişimi olmayan öğrencilere göre öfkelerini daha çok içe attıklarını göstermektedir.

Ayrıca internet erişimi olan ve olmayan öğrencilerin iletişim düzeyi puanları (t=3,075 ; p<0.05) anlamlı bulunmuştur. İnternet erişimi olan öğrencilerin iletişim düzeyi puanları ortalamasının ($\bar{X} = 126,55$) İnternet erişimi olmayan öğrencilerin puanlarından ($\bar{X} = 121,42$) yüksek olduğu görülmüştür. Bu bulgu internet erişimi olan öğrencilerin iletişim düzeyinin internet erişimi olmayan öğrencilere göre yüksek olduğunu göstermektedir.

Yapılan çalışmalarda öğrencilerin internet kullanımlarının her geçen gün artması ile birlikte her türlü bilgiye kolaylıkla ve herhangi bir denetim olmadan ulaşmaları birçok olumsuz sonucu da beraberinde getirmektedir (Karaman ve Kurtoğlu, 2009). Ersun ve ark. (2012) yapmış olduğu çalışmasında sosyal desteği az olan öğrenciler ve evinde internete bağlı bilgisayarı bulunan öğrencilerin; denetimsiz bir şekilde tüm boş zamanlarında, istedikleri saatte ve miktarda sınırsız olarak internete girebileceği bulunmuştur. Öğrencilerin problemleri internet kullanımı ile öfke

ifade tarzları arasında pozitif yönde anlamlı zayıf bir ilişki olduğu bulunmuştur (Ata ve ark. 2011). Ayrıca çalışmamızı destekler nitelikte Yıldız (2010) yaptığı çalışmada, öğrencilerin internete evden bağlanmaları ile problemlerli internet kullanımı arasında anlamlı ve yüksek bir ilişki olduğunu tespit etmiştir.

4.3 Ortaöğretim Öğrencilerinin Cep Telefonundan İnternet Erişimine Sahip Olup-Olmamasına Göre Öfke ve İletişim Durumu

Cep telefonundan internet erişimine sahip olup-olmamasına göre ortaöğretim öğrencilerinin öfke durumu ve iletişim becerileri arasında bir farklılık olup olmadığını belirlemek amacıyla t Testi yapılmıştır. Ortaöğretim öğrencilerinin sürekli öfke, öfke kontrol, öfke dışta, öfke içte durumları ve iletişim düzeylerine ilişkin sonuçlar Tablo 4.3’ de verilmiştir.

Tablo 4.3: Cep Telefonundan İnternet Erişimine Sahip Olup-Olmamasının Öfke ve İletişim Durumuna Etkisi

Alt ölçekler	Cep telefonundan internete girme	N	$\bar{X}$	S.S.	t	p
Sürekli öfke	Evet	399	21,48	5,290	1,503	,133**
	Hayır	327	20,87	5,504		
Öfke kontrol	Evet	398	21,54	4,581	-,161	,872**
	Hayır	327	21,59	4,708		
Öfke dışta	Evet	399	15,71	4,293	2,445	,015*
	Hayır	327	14,97	3,755		
Öfke içte	Evet	399	17,65	5,999	2,394	,017*
	Hayır	327	16,59	5,905		
İletişim düzeyi	Evet	399	125,89	19,485	,701	,484**
	Hayır	327	124,90	18,419		

SD=729; *p<.05; **p>.05

Tablo 4.3’ de görüldüğü gibi, cep telefonundan internet erişimi olan ve olmayan öğrencilerin öfke dışta puanları arasındaki fark (t=2,445 ; p<0.05) önem düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Cep telefonundan internet erişimi olan öğrencilerin öfke dışta puanları ortalamasının ($\bar{X}$ =15,71) İnternet erişimi olmayan öğrencilerin puanlarından ($\bar{X}$ = 14,97) yüksek olduğu görülmüştür. Bu bulgu cep telefonundan internet erişimi olan öğrencilerin öfkedışta durumlarının cep telefonundan internet erişimi olmayan öğrencilere göre yüksek olduğunu göstermektedir.

Ayrıca cep telefonundan internet erişimi olan ve olmayan öğrencilerin öfke içte puanları arasındaki fark ($t=2,394$; $p<0.05$) anlamlı bulunmuştur. Cep telefonundan internet erişimi olan öğrencilerin öfke içte puanları ortalamasının ($\bar{X}=17,65$) İnternet erişimi olmayan öğrencilerin puanlarından ($\bar{X}=16,59$) büyük olduğu görülmüştür. Bu bulgu cep telefonundan internet erişimi olan öğrencilerin öfke içte durumlarının cep telefonundan internet erişimi olmayan öğrencilere göre yüksek olduğunu göstermektedir.

İnternet hayatımızın vazgeçilmez bir ögesi haline gelmiştir. Bununla birlikte internetin çok sık ve sağlıksız kullanımı bireyi yalnızlığa itebileceği, sosyal ilişki ve hislerinin olumsuz etkilenmesine yol açabileceği tespit edilmiştir (Engelberg ve Sjoberg, 2004). Günümüzde bilgisayar teknolojilerinden sonra gelen cep telefonları, günlük hayatımızda önemli bir iletişim teknolojisi olup insan ilişkilerini ve etkileşimlerini dolaylı ve dolaysız birçok yönden etkilemektedir (Chen ve Katz, 2009). Problemlerli internet kullanımının bireylerde ortaya çıkardığı olumsuzluklar göz önüne alındığında, internete cep telefonundan da ulaşma kolaylığının bulunması bu problemlere daha çok maruz kalmasına neden olabilmektedir. Bununla birlikte cep telefonu vasıtası ile gençlerin birbirine SMS yolu ile küfür, müstehcen içerikli resimler göndererek ve gizli video çekimi gibi davranışlarda bulunarak sanal zorbalık uygulayabilmekte, buna bağlı olarakta gençler öfke duygusunu yaşamak zorunda kalabilmektedir. Elde edilen bulgulardanda anlaşılacağı gibi cep telefonu vasıtası ile gençler daha kolay internete girme fırsatı bulmakta (Özdemir ve Akar, 2011) ve bu durumda yaşanılması muhtemel riskleri arttırmaktadır. Araştırmanın sonuçları da bu durumu destekler niteliktedir. Özellikle öfke durumuna ilişkin olarak cep telefonu ile internet erişimine sahip olanların ortalamalarının yüksek olması bu durumu açıklar mahiyettedir.

4.4 Öğrencilerin İnternette Vakit Geçirme Sürelerinin Öfke Durumları ve İletişim Becerilerine Etkisi

Ortaöğretim öğrencilerinin öfke durumu ve iletişim becerileri üzerine internet kullanım süresinin ne düzeyde etkili olduğunu belirlemek amacıyla tek yönlü varyans analizi yapılmıştır. Öğrencilerinin sürekli öfke, öfke kontrol, öfke dışta, öfke

içte durumları ve iletişim düzeylerine ilişkin ortalama ve standart sapma sonuçları Tablo 4.4’ de varyans analizi sonuçları ise Tablo 4.5’ de verilmiştir.

Tablo 4.4: Öğrencilerin İnternette Vakit Geçirme Sürelerinin Dağılımı

Alt ölçekler	Değişkenler	N	$\bar{X}$	SS
Sürekli öfke	1 (hiç)	114	20,84	5,447
	2 (1-2 saat)	477	21,26	5,354
	3 (3 saat ve üstü)	140	21,36	5,454
Öfke kontrol	1 (hiç)	114	21,66	4,432
	2 (1-2 saat)	476	21,56	4,697
	3 (3 saat ve üstü)	140	21,49	4,572
Öfke dışta	1 (hiç)	114	14,82	3,555
	2 (1-2 saat)	477	15,37	4,080
	3 (3 saat ve üstü)	140	15,85	4,356
Öfke içte	1 (hiç)	114	15,55	5,038
	2 (1-2 saat)	477	17,21	5,974
	3 (3 saat ve üstü)	140	18,28	6,382
İletişim düzeyi	1 (hiç)	114	120,51	16,150
	2 (1-2 saat)	477	125,38	18,964
	3 (3 saat ve üstü)	140	129,37	20,321

Tablo 4.5’ de öğrencilerin öfke durumu ve iletişim becerileri üzerine internet kullanım süresinin ne düzeyde etkili olduğunu saptamak amacıyla yapılmış varyans analizi sonuçları görülmektedir.

Tablo 4.5: İnternet Kullanım Süresinin Öfke ve İletişim Durumuna Etkisi

Ölçekler		Kareler toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p	Tukey HSD
Sürekli öfke	Gruplar arası	20,120	2	10,060	,347	,707**	
	Gruplar içi	21130,296	728	29,025			
	Toplam	21150,416	730				
Öfke control	Gruplar arası	1,729	2	,864	,040	,961**	
	Gruplar içi	15606,119	727	21,466			
	Toplam	15607,848	729				
Öfke dışta	Gruplar arası	66,118	2	33,059	2,007	,135**	
	Gruplar içi	11991,918	728	16,472			
	Toplam	12058,036	730				
Öfke içte	Gruplar arası	470,759	2	235,380	6,715	,001*	1 < 2
	Gruplar içi	25516,773	728	35,051			
	Toplam	25987,532	730				
İletişim düzeyi	Gruplar arası	4935,509	2	2467,755	6,962	,001*	1 < 2
	Gruplar içi	258053,005	728	354,468			
	Toplam	262988,514	730				

*p<.05; **p>.05

Tablo 4.5 incelendiğinde, öğrencilerin internet kullanım süreleri ile öfke içte (F= 6.715, p<0.05) ve iletişim düzeylerine (F= 6.962, p<0.05) ilişkin farkla ilgili uygulanan varyans analizi sonuçları anlamlı bulunmuştur. Bu bulgu öğrencilerin internet kullanım süresinin ile öfke içte ve iletişim düzeyi üzerine etkisi olduğunu göstermektedir.

Bu farkın kaynağını saptamak amacıyla yapılan Post Hoc Testi (Tukey HSD) elde edilen bulgular çerçevesinde Tablo 4.4 incelendiğinde internet kullanmayan öğrencilerin öfke içte puan ortalamalarının ($\bar{X}$ =15.55) interneti 1-3 saat arasında kullananların ($\bar{X}$ =17.21) ve interneti 3 saatten çok ($\bar{X}$ =18.28) kullananların ortalamasından düşük olduğu, saptanmıştır. Bununla birlikte internet kullanmayan öğrencilerin iletişim düzeyi puan ortalamalarının ($\bar{X}$ =120.51) interneti 1-3 saat arasında kullananların ($\bar{X}$ =125.38) ve interneti 3 saatten çok ($\bar{X}$ =129.37) kullananların ortalamasından düşük olduğu, saptanmıştır. Bu bulgulardan hareketle internet başında çok vakit harcayan öğrencilerin öfkelerini daha çok içe attıkları ve iletişim düzeylerinin daha yüksek olduğu söylenebilir.

Literatürde yapılan çalışmalara bakıldığında öğrencilerin problemleri internet kullanımları arttıkça, öfke ifadelerinde artışın olduğu görülmüştür (Ata ve ark., 2011). İnternetin gereğinden fazla kullanımı ile ilgili olarak yapılan çalışmalarda; bireylerde internet bağımlılığı ile birlikte sosyal davranış bozuklukları, yalnızlık ve depresyon belirtilerinin olduğu tespit edilmiştir (Whang, Lee ve Chang, 2003). Bu problemlere ek olarak öğrencilerin yoğun internet kullanımına bağlı fiziksel, psikolojik ve sosyal sorunlar yaşadıkları (Özcan, 2004; Makas, 2008) ve internet kullanım süresinin artmasıyla, beraber öğrencilerinin psiko-sosyal gelişimlerini olumsuz yönde etkilediği saptanmıştır (Esgin, Torun, Şakar, Doğan ve Yardım 2012). Özellikle ergenlerin problemleri internet kullanımları ile uyum puanları (anti sosyal davranış, öfke kontrol problemi, duygusal sıkıntılar, olumlu benlik) arasında anlamlı düzeyde ilişkilerin olması (Gürcan, 2010) ve internetin aşırı oranda kullanımının okul, aile, sağlık ve iş gibi alanlarda sorunlara neden olabileceği ve aşırı internet kullanımının uyku düzeninde bozukluğa ve bununla beraber iş kaybı ve sosyal-kişisel işlevleri aksatabileceği (Tsai ve Lin, 2003) tespit edilmiştir.

Bu verilerden de anlaşılacağı gibi internetin problemlili bir şekilde kullanımının ortaya çıkardığı birçok sorun vardır. Bu problemin yaşanmasına etki eden faktörlerden biriside internet bağımlılığıdır. İnternet bağımlılığı genel olarak bireyin interneti aşırı kullanma isteğine engel olamaması, internetten yoksun kalması durumunda aşırı sinirlilik halinin görülmesi ve saldırgan olması ayrıca iş, sosyal ve aile hayatının da internet kullanımından olumsuz bir şekilde etkilenmesi olarak tanımlanabilir (Young, 2004'den Akt. Arısoy, 2009). Özellikle sosyal desteği az olan öğrencilerin internet kullanımının çok olması bu bireylerin risk grubunda olmalarına neden olmaktadır (Ersun, Köze, Muslu, Beytut, Başbakkal ve Conk, 2012). Bununla birlikte internet bağımlılığının, benlik saygısı üzerinde olumsuz yönde etkisi olduğu da görülmüştür (Kurtaran, 2008). Tüm bu bulgulardan hareketle öğrencilerin yoğun internet kullanımı sonucunda öfke duygusunu yaşamalarının ve öfkelerini içe atmalarının kaçınılmaz olduğu söylenebilir. Ayrıca her ne kadar iletişim becerisini arttırmaya dönük etkileri olsa da internetin aşırı kullanımının ortaya çıkaracağı sakıncalar düşünüldüğünde uzun vadede bireylerin problemlilerle baş başa kalmaları muhtemeldir. Bu durum, çalışmadan elde edilen veriler ışığında değerlendirildiğinde öğrencilerin internet kullanım sıklığının artmasının onların öfkelerini daha fazla içe atmalarına etki ettiğine dair sonuçlarla tutarlıdır.

4.5 Öğrencilerin Oynadıkları Oyun Türlerinin Öfke Durumları ve İletişim Becerilerine Etkisi

Ortaöğretim öğrencilerinin öfke durumu ve iletişim becerileri üzerine oynadıkları oyun türlerinin ne düzeyde etkili olduğunu belirlemek amacıyla tek yönlü varyans analizi yapılmıştır. Öğrencilerinin sürekli öfke, öfke kontrol, öfke dışta, öfke içte durumları ve iletişim düzeylerine ilişkin ortalama ve standart sapma sonuçları Tablo 4.6'da varyans analizi sonuçları ise Tablo 4.7' de verilmiştir.

Tablo 4.6: Öğrencilerin Oynadıkları Oyun Türlerinin Dağılımı

Alt ölçekler	Değişkenler	N	$\bar{X}$	SS
Sürekli öfke	1 (Yarış)	126	21,40	5,012
	2 (Savaş)	158	21,40	5,749
	3 (Strateji)	73	20,44	5,263
	4 (Diğer)	70	21,89	5,442
	5 (Oynamam)	304	21,08	5,356

Tablo 4.6' nın devamı

Öfke kontrol	1 (Yarış)	125	21,73	4,700
	2 (Savaş)	158	21,85	4,589
	3 (Strateji)	73	22,70	4,801
	4 (Diğer)	70	20,94	5,178
	5 (Oynamam)	304	21,21	4,405
Öfke dışta	1 (Yarış)	126	15,63	4,005
	2 (Savaş)	158	15,32	4,375
	3 (Strateji)	73	15,51	4,285
	4 (Diğer)	70	15,93	4,362
	5 (Oynamam)	304	15,14	3,796
Öfke içte	1 (Yarış)	126	17,44	6,063
	2 (Savaş)	158	18,00	6,140
	3 (Strateji)	73	17,89	6,027
	4 (Diğer)	70	16,91	5,674
	5 (Oynamam)	304	16,47	5,839
İletişim düzeyi	1 (Yarış)	126	126,75	19,322
	2 (Savaş)	158	126,15	21,394
	3 (Strateji)	73	126,99	19,410
	4 (Diğer)	70	120,67	16,762
	5 (Oynamam)	304	125,12	17,786

Tablo 4.7' de öğrencilerin öfke durumu ve iletişim becerileri oynanan oyun türünün ne düzeyde etkili olduğunu saptamak amacıyla yapılmış varyans analizi sonuçları görülmektedir.

Tablo 4.7: Oynanan Oyun Türünün Öfke ve İletişim Durumuna Etkisi

Ölçekler		Kareler toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	P
Sürekli öfke	Gruplar arası	91,01	4	22,754	,784	,535
	Gruplar içi	21059,4	726	29,007		
	Toplam	21150,41	730			
Öfke kontrol	Gruplar arası	175,074	4	43,768	2,056	,085
	Gruplar içi	15432,774	725	21,287		
	Toplam	15607,848	729			
Öfke dışta	Gruplar arası	47,770	4	11,943	,722	,577
	Gruplar içi	12010,265	725	16,543		
	Toplam	12058,036	729			
Öfke içte	Gruplar arası	308,023	4	77,006	2,177	,070
	Gruplar içi	25679,510	725	35,371		
	Toplam	25987,532	729			
İletişim düzeyi	Gruplar arası	2090,887	4	522,722	1,455	,214
	Gruplar içi	260897,627	726	359,363		
	Toplam	262988,514	730			

Tablo 4.7 incelendiğinde, öğrencilerin elektronik ortamda oynadıkları oyun türleri ile sürekli öfke ($F= .784, p>0.05$), öfke kontrol ($F= 2.056, p>0.05$), öfke dışta ($F= .722, p>0.05$), öfke içte ($F= 2.177, p>0.05$) ve iletişim düzeylerine ($F= 1.455, p>0.05$) ilişkin farkla ilgili uygulanan varyans analizi sonuçları anlamlı bulunmamıştır. Bu bulgu öğrencilerin elektronik ortamda oynadıkları oyun türlerinin öfke durumları ve iletişim düzeyleri üzerine etkisinin olmadığını göstermektedir. Günay (2011) tarafından yapılan araştırmada bu çalışmanın sonuçlarını destekler niteliktedir. Şiddet içerikli online bilgisayar oyunlarının öğrencilerin fiziksel ve sözel saldırganlık davranışları üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığını belirlemiştir. Ancak verilerin analizinden elde edilen sonuçlar her ne kadar anlamlı farklılar göstermese de, bu sonuçlardan farklı olarak bilgisayar oyunlarının öğrencilerin psikolojik bazı durumları üzerinde etkisi olduğunu gösteren çalışmalar bulunmaktadır. Bu çalışmalardan birinde şiddet içerikli bilgisayar oyunu oynayan kız çocuklarının saldırganlık eğiliminin, aynı oyunu oynayan erkek çocuklardan daha yüksek olduğu tespit edilmiştir (Scott, 1995). Çalışmayı destekler nitelikte bilgisayar oyunu oynayan ve oynamayan ergenlerin saldırganlık puanları ortalamaları arasında da anlamlı fark bulunmuştur. Özellikle savaş ve strateji oyunlarını tercih eden ergenlerin saldırganlık puanları daha yüksek bulunmuştur (Ulusoy, 2008). Farklı bir çalışmada şiddet içerikli bilgisayar oyunu oynamanın ilköğretim ikinci kademe öğrencilerinde, “fiziksel saldırganlık”, “sözel saldırganlık”, “öfke”, “dolaylı saldırganlık” ve “total saldırganlık” puanlarında artışa neden olduğu saptanmıştır (Evcin, 2010). Online- aktif katılımını gerektiren bilgisayar oyunu oynamanın kan basıncını ve fiziksel saldırganlığı arttırdığı (Gunter, 1998), oyun sitelerini tercih eden çocukların diğer çocuklara oranla daha saldırgan oldukları da (Yükselgen, 2008) yapılmış çalışmalarda elde edilen diğer bulgulardandır.

4.6 Öğrencilerin İnternette Vakit Geçirme Yöntemlerinin Öfke Durumları ve İletişim Becerilerine Etkisi

Ortaöğretim öğrencilerinin öfke durumu ve iletişim becerileri üzerine internette vakit geçirme şeklinin ne düzeyde etkili olduğunu belirlemek amacıyla tek yönlü varyans analizi uygulanmıştır. Öğrencilerinin sürekli öfke, öfke kontrol, öfke

dışta, öfke içte durumları ve iletişim düzeylerine ilişkin ortalama ve standart sapma sonuçları Tablo 4.8’de varyans analizi sonuçları ise Tablo 4.9’da verilmiştir.

Tablo 4.8: Öğrencilerin İnternette Vakit Geçirme Şeklinin Dağılımı

Alt ölçekler	Değişkenler	N	$\bar{X}$	SS
Sürekli öfke	1 (Chat)	530	21,60	5,439
	2 (Oyun)	80	21,66	5,670
	3 (Müzik)	24	19,42	4,085
	4 (Film)	19	19,89	3,814
	5 (Araştırma-Eğitim)	72	19,04	4,874
	6 (Diğer)	6	19,33	3,615
Öfke kontrol	1 (Chat)	529	21,33	4,529
	2 (Oyun)	80	22,03	4,870
	3 (Müzik)	24	22,88	4,590
	4 (Film)	19	19,95	3,937
	5 (Araştırma-Eğitim)	72	22,68	5,115
	6 (Diğer)	6	21,83	3,312
Öfke dışta	1 (Chat)	530	15,54	4,110
	2 (Oyun)	80	16,09	4,243
	3 (Müzik)	24	13,96	3,665
	4 (Film)	19	15,16	3,078
	5 (Araştırma-Eğitim)	72	14,10	3,647
	6 (Diğer)	6	13,67	2,658
Öfke içte	1 (Chat)	530	17,34	6,026
	2 (Oyun)	80	17,74	5,980
	3 (Müzik)	24	13,42	3,400
	4 (Film)	19	17,58	6,274
	5 (Araştırma-Eğitim)	72	16,31	5,651
	6 (Diğer)	6	16,67	7,367
İletişim düzeyi	1 (Chat)	530	125,92	19,033
	2 (Oyun)	80	125,25	19,610
	3 (Müzik)	24	115,96	18,243
	4 (Film)	19	132,05	17,418
	5 (Araştırma-Eğitim)	72	123,79	18,159
	6 (Diğer)	6	115,17	10,108

Tablo 4.8’e göre öğrencilerin internette vakitlerini geçirme şekilleri incelendiğinde çoğunun internette chat yaptığı, sonra oyun oynadığı, araştırma-eğitim sitelerine girdiği, müzik dinlediği, film izlediği ve son olarak ise diğer faaliyetler için kullandığı belirlenmiştir.

Öğrencilerin öfke durumu ve iletişim becerileri üzerine öğrencilerin internette vakit geçirme şeklinin ne düzeyde etkili olduğunu saptamak amacıyla varyans analizi yapılmıştır. Analiz sonuçları Tablo 4.9’da verilmiştir.

Tablo 4.9 : İnternette Vakit Geçirme Yönteminin Öfke ve İletişim Durumuna Etkisi

Ölçekler		Kareler toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p	Tukey HSD
Sürekli öfke	Gruplar arası	565,105	5	113,021	3,981	,001*	1>5
	Gruplar içi	20585,311	725	28,394			2>5
	Toplam	21150,416	730				
Öfke kontrol	Gruplar arası	226,395	5	45,279	2,131	,060**	
	Gruplar içi	15381,453	724	21,245			
	Toplam	15607,848	729				
Öfke dışta	Gruplar arası	238,765	5	47,753	2,929	,013*	1>5
	Gruplar içi	11819,270	725	16,302			2>3
	Toplam	12058,036	730				2>5
Öfke içte	Gruplar arası	437,782	5	87,556	2,485	,030*	3<1
	Gruplar içi	25549,750	725	35,241			3<2
	Toplam	25987,532	730				3<4
İletişim düzeyi	Gruplar arası	3940,229	5	788,046	2,206	,050*	3<1
	Gruplar içi	259048,286	725	357,308			3<2
	Toplam	262988,514	730				3<4

*p<.05; **p>.05

Tablo 4.9 incelendiğinde, öğrencilerin internette vakit geçirme yöntemleri ile sürekli öfke (F= 3.981, p<0.05), öfke dışta (F= 2.929, p<0.05), öfke içte (F= 2.485, p<0.05) ve iletişim düzeyleri (F= 2.206, p<0.05) arasında anlamlı farklılık bulunmuştur. İnternette vakit geçirme yöntemlerinin öğrencilerin öfke kontrol (F= 2.056, p>0.05) durumları üzerinde ise etkisinin olmadığı görülmüştür. Bu bulgu öğrencilerin internette vakit geçirme yöntemlerinin onların sürekli öfke, öfke dışta, öfke içte ve iletişim düzeyi üzerinde etkisinin olduğunu göstermektedir. Tespit edilen bu farkın hangi yöntemler arasında olduğunu belirlemek için Post Hoc Testi (Tukey HSD) uygulanmış ve bulgular Tablo 4.9’ da verilmiştir.

Elde edilen bulgular çerçevesinde Tablo 4.8 incelendiğinde internette vaktini araştırma ve eğitim sitelerinde geçirenlerin öğrencilerin ($\bar{X}$ =19.04) sohbet sitelerinde ($\bar{X}$ =21.6) ve oyun sitelerinde ($\bar{X}$ =21.66) vaktini geçirenlere göre sürekli öfke puan ortalamalarından anlamlı düzeyde (p<0.05) düşük olduğu saptanmıştır. Bu durum oyun oynayarak vaktini harcayan öğrencilerin sürekli öfke durumlarının araştırma ve eğitim ve sohbet sitelerinde vakit harcayanlardan daha yüksek olduğunu göstermektedir.

İnternette vaktini sohbet sitelerinde geçiren öğrencilerin öfke dışta puan ortalamalarının ($\bar{X}$ =15.54) internette vaktini araştırma eğitim sitelerinde

geçirenlerin ($\bar{X} = 14.10$) ortalamasından yüksek olduğu saptanmıştır. İnternette vaktini oyun sitelerinde geçiren öğrencilerin öfke dışta puan ortalamalarının ($\bar{X} = 16.09$) internette vaktini müzik sitelerinde geçirenlerin ($\bar{X} = 13.96$) ortalamasından ve internette vaktini araştırma eğitim sitelerinde geçirenlerin ($\bar{X} = 14.10$) ortalamasından yüksek olduğu saptanmıştır. Sonuç olarak sohbet ve oyun sitelerinde vakit harcayan öğrencilerin öfkelerini daha fazla dışa vurma eğilimde oldukları söylenebilir.

İnternette vaktini müzik sitelerinde geçiren öğrencilerin öfke içte puan ortalamalarının ($\bar{X} = 13.42$) internette vaktini sohbet sitelerinde geçirenlerin ($\bar{X} = 17.34$), internette vaktini oyun sitelerinde geçirenlerin ($\bar{X} = 17.74$), internette vaktini araştırma ve eğitim sitelerinde geçirenlerin ($\bar{X} = 16.31$) ve internette vaktini film sitelerinde geçirenlerin ($\bar{X} = 17.58$), ortalamasından düşük olduğu saptanmıştır. Müzik sitelerinde vaktini harcayan ve internetten müzik dinlemeyi tercih eden öğrencilerin öfkelerini içe atmadıklarını veya öfke durumlarının düşük olduğunu göstermektedir. Öfke dışta durumu ile ilgili ifade edilen bulgular göz önüne alındığında internette müzik dinleyen gençlerin diğer faaliyetleri yapanlara göre öfkelerini daha az dışa vurdukları da görülmüştür

İnternette vaktini müzik sitelerinde geçiren öğrencilerin iletişim düzeyi puan ortalamalarının ($\bar{X} = 115.96$) internette vaktini sohbet sitelerinde geçirenlerin ($\bar{X} = 125.92$), oyun sitelerinde geçirenlerin ($\bar{X} = 125.25$) ve film sitelerinde geçirenlerin ($\bar{X} = 132.05$), ortalamasından düşük olduğu saptanmıştır. Bu bulgulardan hareketle gençlerin internet ortamında oyun oynarken (özellikle online oyunlarda), sohbet ederken ve film izlerken dolaylı veya doğrudan bir şekilde diğerleri ile iletişime geçmek zorunda olmasının, onların iletişim becerileri üzerinde olumlu bir etki bıraktığı yorumu yapılabilir. Müzik dinlerken bireyin yalnız kalmasının ve diğerlerinden kendisini soyutlamasının da onun iletişim becerilerini olumsuz yönde etkilediği düşünülmektedir. Ancak burada bireyin internetten ne tür müzikleri dinlediğinin de önemi büyüktür (Sezer, 2011).

İnternet ve oyun bağımlılığı bireylerin fiziksel, psikolojik ve sosyal hayatlarını olumsuz şekilde etkileyebilir (Gentile, Choo, Liau, Sim, Li, Fung. ve Khoo, 2011). Özcan (2004) yaptığı çalışmada; öğrencilerin interneti en sık eğitim ve

sosyal amaçlı kullandıkları, yoğun internet kullanımına bağlı fiziksel, psikolojik ve sosyal sorunlar yaşadıkları, problemlili internet kullanımının; yalnızlık, iletişim tarzı ve algıladıkları sosyal destekle ilişkisi olduğu belirlenmiştir. Farklı bir çalışmada lise öğrenimi gören gençlerin interneti en sık eğitim ve sosyal amaçlı kullandıkları, yoğun internet kullanımına bağlı psikolojik ve sosyal sorunlar yaşadıkları tespit edilmiştir (Makas, 2008). Öğretmen adaylarının internet bağımlılığı ve sosyal ağ sitelerini kullanım durumları arasında anlamlı bir ilişki saptanmıştır (Kaya, 2011). Bilgisayar oyunu oynayan ve oynamayan ergenlerin saldırganlık puanları ortalamaları arasında da anlamlı fark bulunmuştur. Savaş ve strateji oyunlarını tercih eden ergenlerin saldırganlık puanları daha yüksek bulunmuştur (Ulusoy, 2008). Bununla beraber şiddet içerikli online bilgisayar oyunu oynamanın, öğrencilerin fiziksel ve sözel saldırganlık tepkileri üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığı yönünde araştırma bulguları da sözkonusudur (Günay, 2011).

4.7 Öğrencilerin Evlerindeki Odalarında TV Olup-Olmamasına Göre Öfke ve İletişim Durumu

Evlerindeki odalarında TV olup-olmamasına göre ortaöğretim öğrencilerinin öfke durumu ve iletişim becerileri arasında bir farklılık olup olmadığını belirlemek amacıyla t Testi yapılmıştır. Ortaöğretim öğrencilerinin sürekli öfke, öfke kontrol, öfke dışta, öfke içte durumları ve iletişim düzeylerine ilişkin sonuçlar Tablo 4.10' da verilmiştir.

Tablo 4.10: Öğrencilerin Evlerindeki Odalarında TV Olup-Olmamasının Öfke ve İletişim Durumuna Etkisi

Alt ölçekler	Odanızda TV var mı?	N	$\bar{X}$	S.S.	t	p
Sürekli öfke	Var	162	21,59	5,295	,989	,323
	Yok	569	21,11	5,407		
Öfke kontrol	Var	162	21,85	4,989	,890	,374
	Yok	568	21,48	4,520		
Öfke dışta	Var	162	15,56	3,928	,649	,517
	Yok	569	15,33	4,104		
Öfke içte	Var	162	17,15	6,043	-,016	,988
	Yok	569	17,16	5,950		
İletişim düzeyi	Var	162	124,88	20,604	-,379	,705
	Yok	569	125,52	18,509		

Öğrencilerin evlerindeki odalarında TV olup-olmamasının öfke ve iletişim düzeyi üzerinde etkisini incelemeye dönük yapılan t Testi analizi sonucunda sürekli öfke ($t=0,989$; $p>0.05$), öfke kontrol ($t=0,890$; $p>0.05$), öfke dışta ($t=0,649$; $p>0.05$), öfke içte ($t=-0,016$; $p>0.05$ ve iletişim ($t=-0,379$; $p>0.05$), puanları arasında anlamlı farklılıkların olmadığı görülmüştür. Öğrencilerin evde zamanının çoğunu odalarında geçirdikleri ve odalarında televizyonu olan gençlerin daha fazla televizyon seyretme eğiliminde olacakları ve bunun sonucunda fazla TV izlemenin yaşatağı olumsuzluklara daha çok maruz kalacakları düşünülmüştür. Öğrencilerin fazla TV izlemenin sonucunda karşılaşacakları bu olumsuzluklardan biri yalnızlıktır. Birey kendi odasında hoşlandığı programları izleyerek hem denetimsiz bir şekilde birçok uyarana maruz kalacak hem de ailesi ile birlikte vakit geçiremeyecek ve böylece ev ortamında yalnızlaşacaktır. Yalnızlık düzeyi arttıkça televizyon izleme süresinin daha da arttığı (Çakır ve Çakır, 2011), televizyon izleme süresinin artmasının ise bireylerde iletişim becerilerini olumsuz yönde etkilediği bilinmektedir (Karatekin, Sönmez ve Kuş, 2012). Bunun yanı sıra televizyonu yoğun bir şekilde izleyenler kişilerin daha az izleyenlere göre acımasız ve tehlikeli dünya ve şiddet algısına sahip olduğu tespit edilmiştir (Taylan, 2011). Bu çalışmada da bu durum öğrencinin odasında televizyonun olup olmaması şeklinde test edilmiş ancak anlamlı bir farklılık görülmemiştir.

4.8 Öğrencilerin Televizyon İzleme Süresinin Öfke Durumları ve İletişim Becerilerine Etkisi

Ortaöğretim öğrencilerinin öfke durumu ve iletişim becerileri üzerine televizyon izleme süresinin ne düzeyde etkili olduğunu belirlemek amacıyla tek yönlü varyans analizi uygulanmıştır. Öğrencilerinin sürekli öfke, öfke kontrol, öfke dışta, öfke içte durumları ve iletişim düzeylerine ilişkin ortalama ve standart sapma sonuçları Tablo 4.11' de varyans analizi sonuçları ise Tablo 4.12' de verilmiştir.

Tablo 4.11: Öğrencilerin Televizyon İzleme Sürelerinin Dağılımı

Alt ölçekler	Değişkenler	N	$\bar{X}$	SS
Sürekli öfke	1 (hiç)	52	21,13	4,931
	2 (1-2 saat)	428	21,03	5,440
	3 (3 saat ve üstü)	251	21,55	5,378
Öfke kontrol	1 (hiç)	52	21,46	3,842
	2 (1-2 saat)	428	21,74	4,759
	3 (3 saat ve üstü)	250	21,28	4,548
Öfke dışta	1 (hiç)	52	15,85	4,089
	2 (1-2 saat)	428	15,21	3,847
	3 (3 saat ve üstü)	251	15,57	4,406
Öfke içte	1 (hiç)	52	16,77	5,836
	2 (1-2 saat)	428	17,36	6,171
	3 (3 saat ve üstü)	251	16,88	5,637
İletişim düzeyi	1 (hiç)	52	122,88	18,391
	2 (1-2 saat)	428	125,74	19,487
	3 (3 saat ve üstü)	251	125,29	18,245

Tablo 4.12’ de öğrencilerin öfke durumu ve iletişim becerileri üzerine öğrencilerin televizyon izleme Süresinin ne düzeyde etkili olduğunu saptamak amacıyla yapılan varyans analizi sonuçları görülmektedir.

Tablo 4.12: Televizyon İzleme Süresinin Öfke ve İletişim Durumuna Etkisi

Ölçekler		Kareler toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p
Sürekli öfke	Gruplar arası	43,729	2	21,865	,754	,471
	Gruplar içi	21106,687	728	28,993		
	Toplam	21150,416	730			
Öfke kontrol	Gruplar arası	33,359	2	16,679	,779	,459
	Gruplar içi	15574,489	727	21,423		
	Toplam	15607,848	729			
Öfke dışta	Gruplar arası	33,387	2	16,693	1,011	,364
	Gruplar içi	12024,649	728	16,517		
	Toplam	12058,036	730			
Öfke içte	Gruplar arası	45,020	2	22,510	,632	,532
	Gruplar içi	25942,512	728	35,635		
	Toplam	25987,532	730			
İletişim düzeyi	Gruplar arası	380,746	2	190,373	,528	,590
	Gruplar içi	262607,768	728	360,725		
	Toplam	262988,514	730			

Tablo 4.12 incelendiğinde, televizyon izleme süresiyle sürekli öfke ($F= .754$, $p>0.05$), öfke kontrol ($F= 0.779$, $p>0.05$), öfke dışta ($F=1.011$, $p>0.05$), öfke içte ($F=$

0.632, $p>0.05$) ve iletişim düzeylerine ($F= 0.528$, $p>0.05$) ilişkin farkla ilgili uygulanan varyans analizi sonuçları anlamlı bulunmamıştır. Bu bulgu öğrencilerin televizyon izleme sürelerinin, onların öfke durumları ve iletişim düzeyleri üzerine herhangi bir etkisinin olmadığını göstermektedir.

Yoğun şekilde televizyon izlemeyle ilgili olarak yapılan çalışmalar incelendiğinde; televizyonu çok izleyenlerinin az izleyenlere göre daha fazla acımasız ve tehlikeli dünya algısına, daha fazla şiddet algısına sahip olduğu tespit edilmiştir (Taylan, 2011). Televizyonun öğrencilerin sosyalleşmeleri üzerine olumlu etkileri olduğu kadar bağımlılık yaratan ve büyük çoğunluğu popüler kültür unsuru içeren yayınların, çocuklar üzerinde oldukça olumsuz etkileri görülmektedir (Kaya ve Tuna, 2008). Bu olumsuz etkilerden bir tanesi ise aile içi iletişime ve etkileşime zarar vermesi ve ailedeki sevgi, saygı ve güven bağı zayıflatması ve aile içinde psikolojik bir duvar örmesidir (Tarhan, 2010). Bununla birlikte öğrencilerin günlük televizyon izleme ve bilgisayar kullanma süreleri arttıkça iletişim becerileri azalmaktadır (Karatekin, Sönmez ve Kuş, 2012).

4.9 Öğrencilerin Televizyonda İzledikleri Program Türünün Öfke Durumları ve İletişim Becerilerine Etkisi

Ortaöğretim öğrencilerinin öfke durumu ve iletişim becerileri üzerine televizyonda izledikleri program türünün ne düzeyde etkili olduğunu belirlemek amacıyla tek yönlü varyans analizi uygulanmıştır. Öğrencilerinin sürekli öfke, öfke kontrol, öfke dışta, öfke içte durumları ve iletişim düzeylerine ilişkin ortalama ve standart sapma sonuçları Tablo 4.13’de varyans analizi sonuçları ise Tablo 4.14’de verilmiştir.

Tablo 4.13: Öğrencilerin Televizyonda İzledikleri Program Türünün Dağılımı

Alt ölçekler	Değişkenler	N	$\bar{X}$	SS
Sürekli öfke	1 (Dizi)	401	21,60	5,600
	2 (Haber)	67	22,55	5,355
	3 (Spor)	93	20,72	4,959
	4 (Magazin)	25	20,24	4,521
	5 (Belgesel)	32	20,38	4,743
	6 (Tartışma)	7	22,57	3,645
	7 (Eğitici)	40	20,30	5,110
	8 (Diğer)	66	19,45	5,063
Öfke kontrol	1 (Dizi)	400	20,97	4,667
	2 (Haber)	67	22,73	5,113
	3 (Spor)	93	22,45	4,647
	4 (Magazin)	25	21,72	5,144
	5 (Belgesel)	32	22,50	3,483
	6 (Tartışma)	7	22,86	4,220
	7 (Eğitici)	40	21,53	3,987
	8 (Diğer)	66	22,08	4,119
Öfke dışta	1 (Dizi)	401	15,47	4,250
	2 (Haber)	67	16,13	3,397
	3 (Spor)	93	15,42	3,957
	4 (Magazin)	25	14,40	3,651
	5 (Belgesel)	32	14,63	3,808
	6 (Tartışma)	7	13,86	1,215
	7 (Eğitici)	40	14,83	3,720
	8 (Diğer)	66	15,26	4,298
Öfke içte	1 (Dizi)	401	16,79	5,854
	2 (Haber)	67	19,39	6,805
	3 (Spor)	93	18,05	6,233
	4 (Magazin)	25	15,56	4,691
	5 (Belgesel)	32	17,53	5,003
	6 (Tartışma)	7	16,29	4,461
	7 (Eğitici)	40	16,10	6,271
	8 (Diğer)	66	16,98	5,696
İletişim düzeyi	1 (Dizi)	401	125,36	18,816
	2 (Haber)	67	129,01	20,510
	3 (Spor)	93	127,76	19,921
	4 (Magazin)	25	121,36	16,693
	5 (Belgesel)	32	119,06	15,850
	6 (Tartışma)	7	119,14	16,955
	7 (Eğitici)	40	122,90	16,664
	8 (Diğer)	66	125,23	20,174

Tablo 4.13'e göre öğrencilerin televizyonda izledikleri program türü incelendiğinde en çok dizi, sonra spor, haber, diğer, eğitici, belgesel, magazin ve daha sonra ise tartışma programı izlediği belirlenmiştir.

Tablo 4.14’de öğrencilerin öfke durumu ve iletişim becerileri üzerine öğrencilerin televizyonda izledikleri program türünün ne düzeyde etkili olduğunu belirlemek amacıyla yapılan varyans analizi sonuçları verilmiştir.

Tablo 4.14: Televizyonda İzledikleri Program Türünün Öfke ve İletişim Üzerine Etkisi

Ölçekler		Kareler toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p	Tukey HSD
Sürekli öfke	Gruplar arası	498,026	7	21,865	2,491	,016*	1>8
	Gruplar içi	20652,390	723	28,993			2>3
	Toplam	21150,416	730				2>7
Öfke kontrol	Gruplar arası	364,581	7	16,679	2,467	,017*	1<2
	Gruplar içi	15243,267	722	21,423			1<3
	Toplam	15607,848	729				
Öfke dışta	Gruplar arası	113,050	7	16,693	,978	,446**	
	Gruplar içi	11944,985	723	16,517			
	Toplam	12058,036	730				
Öfke içte	Gruplar arası	582,344	7	22,510	2,368	,021*	1<2
	Gruplar içi	25405,188	723	35,635			2>4
	Toplam	25987,532	730				2>7
İletişim düzeyi	Gruplar arası	3614,761	7	190,373	1,439	,186**	
	Gruplar içi	259373,753	723	360,725			
	Toplam	262988,514	730				

*p<.05; **p>.05

Tablo 4.14 incelendiğinde, öğrencilerin televizyonda izledikleri program türü ile sürekli öfke (F= 2.491, p<0.05), öfke kontrol (F= 2.467, p<0.05) ve öfke içte (F= 2.368, p<0.05) durumlarına ilişkin farkla ilgili uygulanan varyans analizi sonuçları anlamlı bulunmuştur. Televizyonda izledikleri program türünün öğrencilerin öfke dışta (F= 0.978, p>0.05) ve iletişim düzeyi (F= 2.056, p>0.05) üzerinde ise etkisinin olmadığı görülmüştür.

Bu bulgu öğrencilerin televizyonda izledikleri program türü ile sürekli öfke, öfke kontrol ve öfke içte durumları arasında farklılık olduğunu, öğrencilerin izlemeyi tercih ettikleri programların onların öfke durumlarını etkilediğini göstermektedir. Öğrencilerin öfke durumları üzerine hangi programların ne şekilde etkisi olduğunu görmek amacıyla Post Hoc Testi (Tukey HSD) uygulanmış ve Tablo 4.14’deki bulgulara ilişkin yorumlara aşağıda yer verilmiştir.

Televizyonda vaktini dizi izleyerek geçiren öğrencilerin sürekli öfke puan ortalamalarının ($\bar{X} = 21.60$) televizyonda vaktini diğer kategoride kalan programları (yarışma, çizgi film vb.) izleyerek geçirenlerin ($\bar{X} = 19.45$) ortalamasından yüksek olduğu saptanmıştır. Buda dizi izlemeyi tercih eden bireylerin sürekli öfke durumlarının diğer programları izlemeyi tercih eden bireylerinkinden yüksek olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte vaktini dizi izleyerek geçiren öğrencilerin öfke kontrol puan ortalamalarının ($\bar{X} = 20.97$), vaktini haber programları izleyerek geçirenlerin ($\bar{X} = 22.73$) ve spor programları izleyerek geçirenlerin ($\bar{X} = 22.45$), ortalamasından düşük olduğu saptanmıştır. Buda dizi izleyen öğrencilerin haber ve spor programlarını izlemeyi tercih eden öğrencilere oranla öfkelerini kontrol etmede başarısız olduklarını göstermektedir.

Televizyonda vaktini haber izleyerek geçiren öğrencilerin sürekli öfke puan ortalamalarının ($\bar{X} = 22.55$), spor programları ($\bar{X} = 20.72$), eğitici programları ($\bar{X} = 20.03$) ve diğer programları izleyerek geçirenlerin ($\bar{X} = 19.45$), ortalamasından yüksek olduğu saptanmıştır. Buda haber izlemeyi tercih eden bireylerin sürekli öfke durumlarının diğer bireylerin sürekli öfke durumlarından yüksek olduğunu göstermektedir. Ayrıca televizyonda vaktini haber izleyerek geçiren öğrencilerin öfke içte puan ortalamalarının ($\bar{X} = 19.39$), dizi ($\bar{X} = 16.79$), magazin programı ($\bar{X} = 18.05$), eğitici programları ($\bar{X} = 16.1$) ve diğer kategoride kalan programları (yarışma, çizgi film vb.) ($\bar{X} = 16.98$), izlemeyi tercih edenlerin ortalamasından yüksek olduğu saptanmıştır. Bu sonuçta haber izlemeyi tercih eden bireylerin aynı zamanda daha çok öfkelerini içe atma eğiliminde olduklarını göstermektedir.

Özellikle televizyonda yayınlanan birçok dizinin içeriğine bakıldığında olumsuz örnek teşkil edecek birçok durumun olduğu aşikârdır. Çocukların davranışları ile televizyondaki şiddet arasında ilişkiyi araştırmak amacıyla yapılan karşılaştırmalı çalışmada, televizyondaki şiddet davranışını izleyen çocukların şiddet eğilimi gösterdikleri saptanmıştır (Eron ve Heusmann, 1985). Diğer bir araştırmada komik ve sosyal programlar izletilen grupta hoşgörü, tartışma, iletişim düzeyinde artış, yalnızca şiddet içeren filmler, programlar gösterilen grupta ise saldırganlık düzeyinin yüksek olduğu görülmüştür (Singer ve Singer, 1981). Tüm bu veriler, gençlerin televizyon yayınlarının bu olumsuz etkilerine maruz kaldıkça, doğru ve yeterli bir yönlendirme ve rehberlik yapılmadığı takdirde pek çok olumsuzlukla karşı

karşıya kalabileceklerini göstermektedir (Doğan ve Göker, 2012). Bu olumsuz yayınlara kaynaklık eden programlardan biride haber bültenleridir. Yapılan haber yayınlarının izleyicilerin yaşına ve gelişim düzeyine uygunluğu çoğu zaman sorgulanmadan ekrana verilmektedir. Birey ekonomik anlamda bir problemini, siyasi bir sorunu, kazayı ve buna bağlı ölüm haberlerini çoğunlukla bu bültenler vasıtası ile duymaktadır. Buda genelde olumsuzlukların habercisi olan bu yayınların bireylerin öfke durumunu ve saldırganlık davranışını etkileyebileceğinin göstergesidir (Büyükbaykal, 2007).

Özellikle öğrencilerin içinde buldukları gelişim döneminin özellikleri de göz önüne alındığında birey kişilik oluşturma sürecinde olduğundan çoğunlukla beğendiği dizi kahramanlarını taklit ederek onu model almaktadır (Büyükbaykal, 2007; İrkin, 2012). Bununla birlikte sadece model aldığı kahramanların iyi yönlerini değil olumsuz özelliklerini de içselleştirmektedir. Kişilik gelişimi açısından normal sayılan bu durumda ailelerin ve bireyin yakın çevresindekilerin medya ve internet gibi uyaranlardan kaynaklı bu etkileri göz önüne alması bireyin sağlıklı kişilik oluşturmaları için faydalı olacaktır.

5. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Çalışmanın bu bölümünde, tartışmaya, araştırmanın bulgu ve yorumlarına dayalı olarak ulaşılan sonuçlara ve bu sonuçlardan yola çıkarak geliştirilen önerilere yer verilmiştir.

5.1 Sonuçlar

Araştırmanın amacı doğrultusunda, elde edilen bulgulara dayalı olarak elde edilen sonuçları şu şekilde özetlemek mümkündür:

Orta öğretim öğrencilerinin öfke ve iletişim durumları;

- 1) Öğrencilerin cinsiyetlerine göre öfke ve iletişim becerileri incelendiğinde; öfkenin alt boyutlarında anlamlı ilişkiler saptanmıştır. Ancak iletişim becerileri boyutunda anlamlı sonuçlar alınamamıştır. Öfke alt boyutları incelendiğinde kız öğrencilerin sürekli öfke ve öfke dışı durumlarının erkeklere oranla daha düşük olduğu saptanmıştır. Yani erkeklerin kızlara göre öfkelerini daha çok dışı vurdukları ve sürekli öfkelerinin yüksek olduğunu göstermektedir.
- 2) Öğrencilerin evlerinde internet olup olmamasına göre öfke durumları ve iletişim becerileri incelendiğinde; öfkenin alt boyutlarında ve iletişim becerileri boyutunda anlamlı ilişkiler saptanmıştır. Öfke alt boyutları incelendiğinde internet erişimi olan öğrencilerin internet erişimi olmayan öğrencilere göre öfkelerini daha çok içe attıkları saptanmıştır. İletişim becerileri boyutunda internet erişimi olan öğrencilerin iletişim düzeyi puanları, internet erişimi olmayan öğrencilerin puanlarından yüksek olduğu görülmüştür. Bu bulgu internet erişimi olan öğrencilerin iletişim düzeyinin internet erişimi olmayan öğrencilere göre yüksek olduğunu göstermektedir.
- 3) Öğrencilerin cep telefonundan internet erişiminin olup olmamasına göre öfke ve iletişim becerileri incelendiğinde; öfkenin öfke dışı ve

öfke içte alt boyutlarında anlamlı ilişkiler saptanmıştır fakat iletişim becerileri boyutunda anlamlı ilişkiler saptanamamıştır. Cep telefonundan internet erişimi olan öğrencilerin öfke dışta ve öfke içte puan ortalaması internet erişimi olmayan öğrencilerin puanlarından yüksek olduğu görülmüştür.

- 4) Öğrencilerin evlerindeki odalarında TV olup olmasının öfke ve iletişim düzeyi üzerinde etkisini incelemeye dönük yapılan t Testi analizi sonucunda anlamlı farklılıkların olmadığı görülmüştür.
- 5) Öğrencilerin elektronik ortamda oynadıkları oyun türleri ile öfke ve iletişim düzeyleri üzerinde etkisini belirlemeye yönelik yapılan varyans analizi sonuçları anlamlı sonuçlar bulunmamıştır. Bu bulgu öğrencilerin elektronik ortamda oynadıkları oyun türlerinin öfke durumları ve iletişim düzeyleri üzerine etkisinin olmadığını göstermektedir.
- 6) Öğrencilerin internet başında geçirdikleri sürenin öfke ve iletişim becerileri üzerine etkisi incelendiğinde; öfkenin alt boyutlarında ve iletişim becerileri boyutunda anlamlı ilişkiler saptanmıştır. Öfke alt boyutları incelendiğinde internet kullanım süresi fazla olan öğrencilerin öfkelerini daha çok içe attıkları ve iletişim düzeylerinin daha yüksek olduğu görülmüştür.
- 7) Öğrencilerin internette vakit geçirme yöntemlerinin sürenin öfke ve iletişim becerileri üzerine etkisi incelendiğinde; öğrencilerin internette vakit geçirme yöntemleri ile sürekli öfke, öfke dışta, öfke içte ve iletişim düzeyi arasında anlamlı ilişkiler saptanmıştır. İnternette vaktini oyun oynayarak harcayan öğrencilerin sürekli öfke durumlarının araştırma ve eğitim ve sohbet sitelerinde vakit harcayanlardan daha yüksek olduğu, sohbet ve oyun sitelerinde vakit harcayan öğrencilerin öfkelerini daha fazla dışa vurma eğilimde oldukları, internette müzik dinleyen gençlerin diğer faaliyetleri yapanlara göre öfkelerini daha az dışa vurdukları ve müzik dinlemenin iletişim becerilerini olumsuz yönde etkilediği görülmüştür.
- 8) Öğrencilerin televizyonda izledikleri program türünün öfke ve iletişim becerileri üzerine etkisi incelendiğinde; öfkenin alt boyutlarında

anlamli iliskiler saptanmifstir, fakat iletişim becerileri boyutunda anlamli iliskiler saptanamamifstir. Öfke alt boyutlari incelendiğinde dizi izleyen öğrencilerin haber ve spor programlarini izlemeyi tercih eden öğrencilere oranla öfkelerini kontrol etmede basarisiz olduklari, haber izlemeyi tercih eden bireylerin aynı zamanda daha çok öfkelerini ie atma eğiliminde olduklari ve televizyonda haber izlemeyi tercih eden bireylerin sürekli öfke durumlarinin diğer bireylerin sürekli öfke durumlarından yüksek olduğu görölmüştür.

- 9) Öğrencilerin televizyon başında geçirdikleri sürenin öfke ve iletişim düzeyi üzerinde etkisini incelemeye dönük uygulanan varyans analizi sonuçlari anlamli bulunmamifstir. Bu bulgu öğrencilerin televizyon izleme süresi ile öfke durumlari ve iletişim düzeyleri üzerine etkisinin olmadığını göstermektedir.
- 10) Öğrencilerin internette vakitlerini geçirme şekilleri incelendiğinde çoğunun internette chat yaptığı, sonra oyun oynadığı, araştırma-eğitim sitelerine girdiği, müzik dinlediği, film izlediği ve son olarak ise diğer faaliyetler için kullandığı belirlenmiştir.
- 11) Öğrencilerin televizyonda izledikleri program türü incelendiğinde en çok dizi, sonra spor, haber, diğer, eğitici, belgesel, magazin ve daha sonra ise tartişma programı izlediği belirlenmiştir.

5.2 Tartifma

Teknolojinin gelişimine paralel olarak bilgisayar ve buna bağlı olarak internetin yaşamımızda yoğun bir şekilde kullanılmaya başlanması bu teknolojilerin hayatımızın kaçınılmaz bir parçası haline gelmelerine neden olmuştur. Hayatın her alanında kullanılmaya başlanan bilgisayar ve internet, insan hayatına olumlu yönde faydalar getirmenin yanında, birçok olumsuzluğu da beraberinde getirmiştir. Gençlerin bilgisayar ve internet teknolojilerine rahat bir şekilde ve denetimsiz olarak kullanma olanağına sahip olması bu olumsuzlukların yaşanmasına neden olan problemlere kaynaklık teşkil etmektedir. Özellikle insanların, bilgisayar ve buna bağlı olarak interneti asıl amacının dişında kullanılması, bu problemlerde artış yaşanmasına neden olmuştur (Karaman ve Kurtoğlu, 2009). Çalışma sonucunda elde

edilen veriler incelendiğinde gençlerin internette vakit geçirme süreleri ve yöntemlerinin onların öfke durumları üzerinde etkili olduğu ve bazı olumsuz öfke durumlarını yaşamalarına etki ettiği saptanmıştır. Bu bulgu yukarıda bahsedilen bilgisayar ve internet teknolojilerinin olumsuz kullanılmasının yaşattığı sorunlara örnek olarak gösterilebilir. Kuşkusuz bireylerin bilgisayar ve internet teknolojilerini kullanım miktarı ile onların öfke durumları üzerinde etkili olmasının yanı sıra içerik öğeleri ile de ilişki olabileceğinin de dikkate alınması gerekmektedir. Bu araştırmada ele alınmamış olmakla birlikte bu durumun bir araştırma konusu olarak ele alınmasını gerekli kılmaktadır.

Öğrencilerin bu bilgi iletişim teknolojilerini, oyun oynama, chat (sohbet) yapma, film izleme gibi uzun süreli amacının dışına çıkacak nitelikte kullanımı ile birlikte, onlarda aşırı sinirlilik durumunun, kontrolsüz öfkelenmenin ve bununla beraber pek çok olumsuz davranışın ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Yapılan çalışmalarda internetin problemleri bir şekilde kullanımının bireylerin duygusal anlamda birçok olumsuzlukla karşı karşıya kaldıkları tespit edilmiştir (Young, 1996; Whang, Lee ve Chang, 2003; Gürçan, 2010; Özgün, 2011; Ata ve ark., 2011). Problemleri internet kullanımının yaşattığı bu duygusal problemlerle birlikte bireylerin sosyal ilişkilerini de olumsuz bir şekilde etkilediğine ilişkin bulgulara rastlanmıştır (Young, 1996; Whang, Lee ve Chang, 2003; Tsai ve Lin, 2003; Özcan, 2004; Engelberg ve Sjoberg, 2004; Işık, 2007). Çalışmamız sonucunda elde edilen verilerde internette oyun oynamayı tercih eden bireylerin diğer etkinliklerle vakit geçirmeyi tercih edenlere göre daha fazla öfke duygusunu yaşadıkları saptanmıştır. Bu sonuç literatürde yapılmış çalışmaların çoğu ile tutarlıdır. Gerek bu araştırmanın sonuçları gerekse literatürde yer alan diğer araştırmaların sonuçları, internet kullanım alışkanlığının bireylerde olumsuz bazı davranışların ortaya çıkmasında ya da gelişmesine etki ettiğini göstermektedir. Bu durum, bu araçların doğru kullanımı açısından bireylerin öz denetim geliştirmeleri gerekliliğini ortaya koymaktadır. Özellikle programlarda medya okuryazarlığı ve teknoloji ile ilgili derslerde bu durumun göz önüne alınmasının yararlı olacağını göstermektedir.

Görsel iletişim araçlarından biri olan televizyondaki yayımlanan birçok programın gençlerimiz için büyük sorun teşkil ettiği söylenebilir. Televizyon başında uzun süreli vakit geçiren gençler, şiddet içerikli haberler, diziler ve bunun yanında

olumsuz örnek teşkil edecek birçok programla karşı karşıya kalabilmektedirler. Gündelik yaşamında televizyon gibi görsel iletişim araçlarındaki şiddet ve şiddet faktörü olan programlara maruz kalan gençlerin şiddet eğilimi gösterdikleri (Eron ve Heusmann, 1985), bu tip programları fazla izleyen gençlerin daha az izleyenlere göre acımasız ve tehlikeli dünya ve şiddet algısına sahip olduğu tespit edilmiştir (Taylan, 2011). Günümüzde bilgisayar teknolojilerinden sonra en fazla kullanılan cep telefonlarının kullanım amacı dışına çıkması benzer problemlerin yaşanmasına etki eden başka bir faktördür. Özellikle sanal zorbalığa neden olabilecek mesajlaşma, gizli video çekimi yapma gibi olumsuzluklara maruz kalan bireyler öfke gibi duyguları yoğun yaşayabilmektedir. Araştırma sonucunda televizyon programlarının gençlerin öfke durumları üzerinde farklı şekillerde etki ettiğine ilişkin sonuçlar elde edilmiştir. Bu sonuçlar yapılmış araştırmaları sonuçları ile karşılaştırıldığında tutarlılık göstermektedir.

Görsel iletişim teknolojilerinin amacı dışında yoğun bir şekilde kullanılması ile birlikte öğrenciler sosyalleşme problemleri ve bununla beraber iletişim sorunları ile baş başa kalmışlardır. Televizyonun öğrencilerin sosyalleşmeleri üzerine olumlu etkileri olduğu kadar, büyük çoğunluğu popüler kültür unsurunu içeren yayınların çocuklarda televizyon bağımlılığı yaratarak onların gelişimi üzerinde oldukça olumsuz sonuçlar doğurduğu bilinmektedir (Kaya ve Tuna, 2008). Bu olumsuz etkilerden bir tanesi ise aile içi iletişime ve etkileşime zarar vermesi ve ailedeki sevgi, saygı ve güven bağını zayıflatması ve aile içinde psikolojik bir duvar örmesine sebebiyet vermesidir (Tarhan, 2010). Yapılan bir çalışmada öğrencilerin günlük televizyon izleme ve bilgisayar kullanma süreleri arttıkça iletişim becerileri azalmakta olduğu tespit edilmiştir (Karatekin, Sönmez ve Kuş, 2012). Yalnızlık düzeyi arttıkça televizyon izleme süresinin daha da arttığı (Çakır ve Çakır, 2011), televizyon izleme süresinin artmasının ise bireylerde iletişim becerilerini olumsuz yönde etkilediği bilinmektedir (Karatekin, Sönmez ve Kuş, 2012). Günümüzde bilgisayar teknolojilerinden sonra gelen cep telefonlarının, günlük hayatımızda önemli iletişim imkânları sağlaması ile birlikte, insan ilişkilerini ve etkileşimlerini doğrudan veya dolaylı bir şekilde etkilediği bilinmektedir (Chen ve Katz, 2009). Özellikle eş dost ve akraba ziyaretlerinin bu iletişim aracının aşırı bir şekilde öne çıkması ile azaldığı görülmektedir. Bu da insanların daha da yalnızlaşmasına neden olabilmektedir. Sadece mesajlaşma ve tek yönlü iletişim ile asıl duygular

iletilemeyecek ve böylece bilginin niteliğinde de azalma olması kaçınılmazdır. Genel itibariyle değerlendirildiğinde bu görsel iletişim araçlarının (televizyon, internet, cep telefonu vb.) problemleri bir şekilde kullanılması gençlerin kişilik gelişimlerini, ahlak gelişimlerini, sosyal yaşamlarını, iletişim becerilerini ve duygusal durumlarını olumsuz bir şekilde etkilediği bilinmelidir.

5.3 Öneriler

Araştırmada elde edilen sonuçlardan hareketle uygulayıcılara, araştırmacılara ve gelecek çalışmalara yönelik olarak geliştirilen öneriler aşağıda sunulmuştur:

- 1) Bu araştırma, 2012–2013 eğitim-öğretim yılında Balıkesir ili merkez ilçede bulunan ortaöğretim kurumlarına devam eden öğrenciler ile gerçekleştirilmiş olup daha geniş bir evren ve örnekleme benzer çalışmaların yapılması önerilebilir.
- 2) Araştırma, ortaöğretim öğrencileriyle gerçekleştirilmiş olup konuyla ilgili üniversite gibi daha büyük yaş gruplarına veya ilköğretim öğrencileri gibi daha küçük yaş gruplarına yönelik çalışmalar gerçekleştirilebilir.
- 3) Görsel iletişim araçlarının öfke ve iletişim becerilerine üzerine etkisini derinlemesine incelemek amacıyla nitel araştırma verileri ile desteklenmiş çalışmalar yapılabilir.
- 4) Öğrencilerin görsel iletişim araçlarını kullanması ile birlikte birçok olumsuzlukla karşılaşabilir. Bunlara örnek olarak internette uygunsuz sitelere girmesi, şiddet içerikli oyun oynaması, kullanım süresini denetleyememesi her an olası bir durumdur. Bu nedenle gençlerin bu olumsuzluklara karşı olarak bu tür sitelere erişimi engelleyen ve kullanım süresini denetleyen yazılımların kullanım alanının genişletilmesi fayda sağlayacaktır.
- 5) Görsel iletişim araçlarının doğru kullanımı ile ilgili olarak okullarda bilgi iletişim konularında uzmanlaşmış personellerin görevlendirilmesi ve bu personellerin hem öğrencilere hem de velilere

kontrollü bir şekilde seminerler ve eğitimler yaparak bilinçlendirilme çalışmaları yapılması gerekli görülmektedir.

- 6) Velilerin evlerde çocuklarının internet kullanımı denetlemede bilgisayarı herkesin oturduğu oturma odasında olması gibi pratik bazı yöntemler kullanmasının faydalı olacağına dair bilgilendirme çalışmalarının yapılması fayda getirecektir.
- 7) Gençlerin cep telefonu kullanım süresi ve yöntemlerinin kontrol altına alınmasına yönelik veli ve okul ortamında öğretmenlerin denetimi arttırmasında fayda olacaktır. Ders esnasında okulda veya ders çalışırken evde bu iletişim araçları ile uğraşan öğrencinin yaşayabileceği olumsuzluklar hakkında bilgilendirme çalışmaları yapılmalıdır.
- 8) Görsel iletişim araçları yayınlarının denetimine yönelik olarak faaliyet gösteren denetim kurumlarının yayınları daha bilimsel bir gözle değerlendirmesi amacı ile daha fazla uzmanın istihdam edildiği bir mekanizma oluşturulabilir.
- 9) İnternet ve bilgisayar temelli şiddet içerikli oyun türlerinin bireylerin saldırganlık ve sinirlilik davranışları üzerinde etkisinin daha kapsamlı bir araştıma ile belirlenmesi yararlı olacaktır. Hem yaş düzeyi, hem film içerikleri, hem de bireylerin saldırganlık eğilim düzeylerinin ayrı birer değişkenler olarak ele alınıp incelenmesi, ayrıca ölçümlerin nitel ve nicel yolla analizleri durumunun daha ayrıntılı ele alınmasına katkı sağlayacaktır.

6. KAYNAKLAR

Acar, V. (2009). Öğretmen Adaylarının İletişim Becerileri. Yüksek Lisans Tezi, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Burdur.

Agatston, P., Kowalski, R. ve Limber, S. (2007). Students Perspectives on Cyber Bullying, *Journal of Adolescent Health*, 41(6), 59- 60.

Alaçam, H. (2012). Denizli Bölgesi Üniversite Öğrencilerinde İnternet Bağımlılığının Görülme Sıklığı ve Yetişkin Dikkat Eksikliği Hiperaktivite Bozukluğu. Uzmanlık Tezi, *Pamukkale Üniversitesi Tıp Fakültesi*, Psikiyatri Anabilim Dalı, Denizli.

Albayrak, B. ve Kutlu, Y. (2009). Ergenlerde Öfke İfade Tarzı ve İlişkili Faktörler. *Maltepe Üniversitesi Hemşirelik Bilim ve Sanatı Dergisi*, 2 (3), 57-69.

Alberti, R. ve Emmons, M. (1998). *Atılganlık Hakkınızı Kullanın*. Ankara:HYB Yayıncılık.

Akal, A. (2010). Üniversite Öğrencilerinde Algılanan Sosyal Destek ile Öfke İfade Biçimleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, *Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Psikoloji Anabilim Dalı, İstanbul.

Aksüt, M., Batur, Z. ve Avşar, T. (2006). Sanalca, Sanal Odalarda (İnternet) İletişim ve Türkçe. *Akademik Bilişim Konferansı*, Pamukkale Üniversitesi, Denizli.

Akmaz, N. (2009). Eğitim Yöneticilerinin Bağlanma Stilleri ve Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. *Yeditepe Üniversitesi*, İstanbul.

Altıntaş, E. ve Çamur, D. (2001). *Sözsüz İletişim ve Beden Dili*. Ankara: Nobel Yayıncılık.

Ann, P.P. (1985). *The Effects Of Teacher Facial Expression And Touch On Student Self Disclosure*. USA: University of Rochester.

Arısoy, Ö. (2009). İnternet Bağımlılığı ve Tedavisi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 1(1), 55-67.

Arslandaş, Y. (1998). Sınıf Yönetiminde Öğretmen İletişim Becerilerine İlişkin Öğretmen ve Öğrenci Görüşleri.Yüksek Lisans Tezi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi*, Bolu.

ASAGEM, (2008a). İnternet Kullanımı ve Aile Araştırması. (02.07.2012) , <http://www.athgm.gov.tr/upload/mce/eskisine/files/Internet%20ve%20Aile.pdf>.

ASAGEM, (2008b). Dijital Oyunlar ve Çocuklar Üzerindeki Etkileri. (02.07.2012) , http://www.athgm.gov.tr/upload/mce/eskisine/files/DIJITAL_OYUNLAR_ve_COÇUKLAR_UZERINDEKI_ETKILERI_RAPOR.pdf.

Ata, E.E., Akpınar, Ş.V. ve Kelleci, M. (2011). Üniversite Öğrencilerinin Problemlı İnternet Kullanımı ile Öfke İfade Tarzları Arasındaki İlişki. *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 10(4), 473-480.

Averill, J. R. (1983). *Studies on Anger and Agression Implications for Theories*. USA: Springer- Verlag.

Avcı, R. (2006). Şiddet Davranışı Gösteren ve Göstermeyen Ergenlerin Ailelerinin Aile işlevleri, Öfke ve Öfke İfade Tarzları Açısından İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. *Çukurova Üniversitesi*, Adana.

Aytek, H. (1999). Grup Rehberliğinin Ortaöğretim Basamağındaki Öğrencilerin Öfke Davranışlarının Kontrolü Üzerindeki Etkisi. Yüksek Lisans Tezi. *Çukurova Üniversitesi*, Adana.

Balcı, S. (1996). Danışma Becerileri Eğitiminin Üniversite Öğrencilerinin İletişim Beceri Düzeylerine Etkisi. Doktora Tezi. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Samsun.

Balkaya, F. ve Şahin, N.H. (2003). Çok Boyutlu Öfke Ölçeği. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 14(3), 192-202.

Bandura, A. (1973), *Aggression: A Social Learning Analysis*. New York: Prentice Hall.

Başaran, İ.E. (2000). *Örgütsel Davranış; İnsanın Üretim Gücü*. Ankara:Umut Yayınevi.

Batıgün, A.D. ve Kılıç, N. (2011). İnternet Bağımlılığı ile Kişilik Özellikleri, Sosyal Destek, Psikolojik Belirtiler ve Bazı Sosyo-Demografik Değişkenler Arasındaki İlişkiler. *Türk Psikoloji Dergisi*, 26(67), 1-10.

Bayhan, V. (2011). Lise Öğrencilerinde İnternet Kullanma Alışkanlığı ve İnternet Bağımlılığı. *XIII. Akademik Bilişim Konferansı*, Malatya.

Bedel, A. (2011). Kişiler Arası Sorun Çözme Beceri Eğitiminin Ergenlerin Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzlarına Etkisinin İncelenmesi. Doktora Tezi, *Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü*, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Konya.

Biehler, R.F. (1978). *Psychology Applied to Teaching*. Boston: Houghton MifflinCorn.

Bilge, F. (1996). Danışandan Hız alan ve Bilişsel Yaklaşımlarla Yapılan Grupla Psikolojik Danışmanın Üniversite Öğrencilerinin Kızgınlık Düzeylerine Etkileri. Doktora Tezi. *Hacettepe Üniversitesi*, Ankara.

Bilge, F. ve Sayın, S. (1994). Uyum Düzeyleri Farklı Lise Öğrencilerinin Kızgınlık Düzeylerinin Cinsiyet ve Yaş Açısından Karşılaştırılması. Psikolojik Danışma ve Rehberlik Derneği Yayını. *II. Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi Bilimsel Çalışmaları*.

Bilgi, A. (2005). Bilgisayar Oyunu Oynayan ve Oynamayan İlköğretim Öğrencilerinin Saldırganlık, Depresyon ve Yalnızlık Düzeylerinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, *Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü*, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bilim Dalı, İstanbul.

Boman, P. (2003). Gender Differences in School Anger. *International Education Journal*. 4(2),71-77.

Bozkurt, S. ve am, O. (2010). alışan Ergenlerde fke Bileşenleri ile Ruhsal Belirtiler Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Nöropsikiyatri Arşivi*, 47, 105-110.

Budak, S. (2000). *Psikoloji Sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Büyükbakkal, G. (2007). Televizyonun ocuklar Üzerindeki Etkileri. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi Dergisi*, 28, 31-44.

Canan, F. (2010). Üniversite Öğrencilerinde İnternet Bağımlılığı, Disosiyatif Belirtiler ve Sosyodemografik Özellikler Arasındaki İlişi. Tıpta Uzmanlık Tezi, *Düzce Üniversitesi Tıp Fakültesi, Psikiyatri Anabilim Dalı*, Bolu.

Celep, C. (1992). İlkokullarda Yönetici-Öğretmen İletişimi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8, 301-316.

Celep, C. (1993). *Sınıf Yönetimi ve Disiplini*. (5.Basım). Ankara:Anı Yayıncılık.

Cengizhan, C. (2005). Öğrencilerin Bilgisayar ve İnternet Kullanımında Yeni Bir Boyut:Bağımlılık.(16.03.2013), http://mimoza.marmara.edu.tr/~cahit/Yayın/bildiri/PDR2005Bil/PDR2005_Bildiri.pdf.

Cenkseven, F. (2003). Öfke Yönetimi Becerileri Programının Ergenlerin fke ve Saldırganlık Düzeylerine Etkisi. *Eğitim Bilimleri ve Uygulama*, 2(4), 153-167.

Chen Y.F. ve Katz J. (2009), Extending Family to School Life: College Students Use of the Mobile Phone. *Human-Computer Studies*, 67, 179-191.

Cihangir, Z. (2000). Üniversite Öğrencilerine Verilen Etkin Dinleme Becerisi Eğitiminin Başkalarını Dinleme Becerisine Etkisi. Yüksek Lisans Tezi, *Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Ankara.

- Cüceloğlu, D. (1992). *İçimizdeki Çocuk*. İstanbul:Remzi Kitabevi.
- Cüceloğlu, D. (1994). *Yeniden İnsan İnsana*. (8.Basım). İstanbul:Remzi Kitabevi.
- Cüceloğlu, D. (1996). *İnsan ve Davranışı*. (6.Basım). İstanbul:Remzi Kitabevi.
- Caputo, S.J., Harry, C. ve Colleen. (1994). *Interpersonal Communication Competency Through Critical Thinking*. Usa: AllynAnd Bacon.
- Corey, G .(1996). *Theory and Practice of Counseling and Psychotherapy*. 5thed. USA:Brooks-Cole Publishing Company.
- Corey, M.S. (2005). *Psikolojik Danışma, Psikoterapi Kuram ve Uygulamaları*. Ankara: Mentis Yayıncılık.
- Çakır, Ö., Ayas, T. ve Horzum, M.B. (2011). Üniversite Öğrencilerinin İnternet ve Oyun Bağımlılıklarının Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 44(2), 95-117.
- Çakır, V. ve Çakır, V. (2011). Yalnızlık ve Televizyon Kullanımı. *Selçuk İletişim*. 7(1), 131-147.
- Çelik, F. (2005). Orta Öğretim Öğrencilerinin Okula Yabancılaşma Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. *Çukurova Üniversitesi, Adana*.
- Çelik, S. (2012). İlköğretim Öğrencilerinin İnternet Kullanım Biçimlerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Eğitim Teknolojileri Araştırmaları Dergisi*, 3(4), 1-20.
- Çetinkanat, C. (1998). *İnsan İlişkilerinde Etkili İletişim*. Ankara:Çağdaş Eğitim.

Çetinkaya, İ. (2011). Ortaöğretim Okul Müdürlerinin Liderlik Stilleri ve İletişim Becerileri Arasındaki İlişki. Yüksek Lisans Tezi, *Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü*, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Ankara.

Çömek, A. (2009). İnternetin Etkin Kullanımı İle Öğrenme Stillерinin Öğretmen Adaylarının Akademik Başarı ve Tutumlarına Etkisi. Doktora Tezi, *Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü*, İlköğretim Ana Bilim Dalı, İstanbul.

Çubukçu Z. ve Döndar, İ. (2003). *Okul Yöneticilerinin İletişim Becerilerine İlişkin Öğretmenlerin Algı ve Beklentileri*. Ankara:Milli Eğitim Yayınları.

Daft, R.L. (1997). *Management*, 4th. Ed. New York: The Dryden Pres.

Dalkılıç, M. (2006). Lise Öğrencilerinin Anne-Baba ve Ergen İlişkilerinde Algıladıkları Problem Çözme ve İletişim Becerisinin Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. *Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İzmir.

Danışık, N. (2005). Ergenlerin Sürekli Öfke-Öfke İfade Tarzları ile Problem Çözme Becerileri Arasındaki İlişki. Yüksek Lisans Tezi, *Abant İzzet Baysal Üniversitesi*, Bolu.

Deffenbacher, J.L., Demm P.M. ve Brandon, A.D. (1986). High General Anger: Correlates and Treatment. *Behavior Research and Therapy*, 24(4), 481-489.

Deffenbacher, J.L. (2010). Cognitive-Behavioral Conceptualization and Treatment Ofanger, *Cognitive and Behavioral Practice*, 10, 1-10.

Demirel, Ö. (2000). *Öğretimde Planlama ve Değerlendirme Öğretme Sanatı*. İstanbul:Pegema Yayıncılık.

Diril, A. (2011). Lise Öğrencilerinin Bilişsel Esneklik Düzeylerinin Sosyodemografik Değişkenler ve Öfke Düzeyi ile Öfke İfade Tarzları Arasındaki İlişki Açısından İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Adana.

Doğan, A. ve Göker, G. (2012). Tematik Televizyon ve Çocuk: İlköğretim Öğrencilerinin Televizyon İzleme Alışkanlıkları. *Millî Eğitim Dergisi*, 41(194), 5-30.

Dökmen, Y.Z. (2004). *Toplumsal Cinsiyet Sosyal Psikolojik Açıklamalar*. Ankara:Sistem Yayıncılık.

Döner, C. (2011). İlköğretim Öğrencilerinde İnternet Bağımlılığının Farklı Değişkenlere Göre İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, *Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü*, Ankara.

DPT, (2006). Bilgi Toplumu Stratejisi. (26.06.2012),

http://www.bilgitoplumu.gov.tr/btstrateji/Strateji_Belgesi.pdf.

Duran, Ö. ve Eldeleklioğlu, J. (2005). Öfke Kontrol Programının 15–18 Yaş Arası Ergenler Üzerindeki Etkililiğinin Araştırılması. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 25(3), 267-280.

Eker, D. ve Arkar, H. (1995). Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeğinin Faktör Yapısı, Geçerlik ve Güvenirliliği. *Türk Psikoloji Dergisi*, 101(34), 45-55.

Engelberg ve Sjoberg, (2004). Internet Use, Social Skills and Adjustment. *CyberPsychology and Behavior*, 7(1), 41-47.

Erbay, N. (2011), Bilgisayar Oyunları ve Sosyolojik Etkileri. (01.02.2011), <http://www.kamugazetesi.com/kultur-ve-medeniyet/basindan-yansimalar/1534-bilgisayar-oyunlar-ve-sosyolojik-etkileri>.

Eren, E. (2003). *Yönetim ve Organizasyon: Çağdaş ve Küresel Yaklaşımlar*. (6.Baskı). İstanbul: Beta Basım Yayım.

Ergin, A. ve Birol, C. (2000). *Eğitimde İletişim*. Ankara: Anı Yayıncılık.

Eron, L.D., Huesmann, L.R., Lefkowitz, M.M. ve Walder, L.O. (1972). Does Television Violence Cause Aggression?. *American Psychologist*, 27, 253-263.

Ersoy, S. (2006). İlköğretim Okullarında Yönetici ve Öğretmenler Arasındaki İletişim Sorunları. Yüksek Lisans Tezi. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi. *Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Van.

Ersanlı, K. ve Balcı, S. (1998). İletişim Becerileri Envanterinin Geliştirilmesi: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 2 (10), 7-15.

Ersun, A., Köze, Ş.B., Muslu, G., Beytut, D., Başbakkal, Z. ve Conk, Z. (2012). Hemşirelik Yüksekokulu Öğrencilerinde İnternet Kullanımı İle Sosyal Destek Sistemi Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *İ.Ü.F.N. Hem. Dergisi*, 20(2), 86-92.

Esgin, E., Torun, E., Şakar, I.D., Doğan C. ve Yardım, M.S. (2012). İnternet Kullanımının İlköğretim Öğrencilerinin Psiko-Sosyal Gelişimlerine Olumsuz Etkilerinin İncelenmesi. *Eğitim Teknolojileri Araştırmaları Dergisi*, 3(4), 40-52.

Evcin, S. (2010). Bilgisayar Oyunlarının İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerinin Saldırganlık Eğilimine Etkisinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, *Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Psikoloji Anabilim Dalı, İstanbul.

Feldman, R. S (1996) .*Understanding Psychology*. 4th ed. USA:McGraw Hill Publ.

Fenson, L. (1994). Communication Skills, Birth Order, Sex Differences. *Journal of Child Development*. 23(5), 15-23.

Feindler, L. E., Ecton, B. R., Kingsley, D. ve Dubey, D.R. (1986). Group AngerControl Training For Institutionalized Psychiatric Male Adolescents. *Behavior Research and Therap*, 17(1) , 717-737.

Fiyakalı, N.C. (2008). Anne-Babası Boşanmış ve Boşanmamış Lise Öğrencilerinin Sürekli Öfke Düzeyleri ve Öfke ifade Tarzlarının Bazı Değişkenler Açısından Karşılaştırılması. Yüksek Lisans Tezi. *Pamukkale Üniversitesi*, Denizli.

Frazer, M.J. (1986). *The Relationship Between Principal and Teacher Perceptions of Communication*. United States:Tennessee.

Geçtan, E. (1996). *Psikanaliz ve Sonrası*, (7. bs.). İstanbul: Remzi Kitabevi.

Gebeş, H. (2011). Akran Eğitimi ile Desteklenen Öfke Kontrolü Eğitiminin Lise Öğrencilerinin Öfke Kontrol Becerilerine Etkisi. Yüksek Lisans Tezi, *Çukurova Üniversitesi*, Adana.

Genç, H. (2007). Grupla Öfke Denetimi Eğitiminin Lise 9. Sınıf Öğrencilerinin Sürekli Öfke Düzeylerine Etkisi. Yüksek Lisans Tezi, *Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü*, İzmir.

Gentile, D.A., Choo, H., Liau, A., Sim, T., Li, D., Fung, D. ve Khoo, A. (2011). Pathological Video Game Use Among Youths: A Two-Year Longitudinal Study. *Pediatrics*, 127(2), 319-329.

Gibson, J.L., Ivancehich J.M. ve Donnelly J.H. (1997). *Organizations: Behavior Structure Processes*, 9th Edition, Boston: Mcgraw-Hill Companies.

Gordon, T. (1996). *Etkili Ana Baba Eğitimi Aile İletişim Dili*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.

Gökçearslan, Ş. ve Günbatır, M.S. (2012). Ortaöğrenim Öğrencilerinde İnternet Bağımlılığı. *Eğitim Teknolojisi, Kuram ve Uygulama*, 2(1), 10-24.

Görür, D. (2001). Lise Öğrencilerinin İletişim Becerilerini Değerlendirmelerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi. Doktora Tezi. *Çukurova Üniversitesi*, Adana.

Gunter, B. (1998). *The Effects Of Video Games On Children: The Myth Unmasked Sheffield*. Sheffield: Sheffield Academic Press Ltd.

Guthrie, W.J. ve Reed, J.R. (1991). *Educational Administration and Policy: Effective Leadership for Amerikan Education*. Massachusettes: Prentice Hall.

Günay, K. (2003). Sınıf Yönetiminde Öğretmenlerin İletişim Becerilerinin Değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi, *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Adana.

Günay, G. (2011). Şiddet İçerikli Online Bilgisayar Oyunlarının İlköğretim Öğrencilerinin Saldırganlık Tepkileri Üzerine Etkisi. Yüksek Lisans Tezi, *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Çanakkale.

Gündoğdu, R. (2009). Yaratıcı Drama Temelli Çatışma Çözme Programının Ergenlerde Öfke, Saldırganlık ve Çatışma Çözme Becerisine Etkisi. Doktora Tezi, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Konya.

Gülveren, H. (2008). Lise Son Sınıf Öğrencilerinde İç-Dış Kontrol Odağı, Sürekli Öfke ve Öfke ifade Tarzı ile Zeka Arasındaki ilişkinin Araştırılması. Yüksek Lisans Tezi. *Maltepe Üniversitesi*, İstanbul.

Gürcan, N. (2010). Ergenlerin Problemleri İnternet Kullanımları İle Uyumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, *Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü*, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Psikolojik Danışma Ve Rehberlik Bilim Dalı, Konya.

Hains, A.A. (1992). Comparison of Cognitive Behavioral Stres Management Techniques with Adolescent Boys. *Journal of Counseling and Development*, 70(5), 600-605.

Harold, L. (1972). *Managerialpsychology*. Chicago: The University of Chicago.

Healy, J. M. (1999). (Çev: Güresel, A.) *Bağlantı Doğru mu? Bilgisayarlar Çocuklarımız Olumlu ve Olumsuz Yönden Nasıl Etkiliyor?*. İstanbul: Boyner Holding Yayınları.

Hellriegel, D., Jackson, S. E. ve Slocum, W. J. (2002). *Management*. USA: South- Western Thompson Learning.

Holman, J.P., Hansen, C.E., Cochian, M.E. ve Lindsey, C.R. (2005). Liar, Liar: Internet Faking But Not Frequency of Use Affect Social Skills, Self-Esteem, Social Anxiety and Aggression, *CyberPsychology ve Behavior*, 8(1), 1-6.

Işık, U. (2007). Medya Bağımlılığı Teorisi Doğrultusunda İnternet Kullanımının Etkileri ve İnternet Bağımlılığı. Doktora Tezi, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı, Konya.

İrkin, A.Ç. (2012). Çocukların Gelişim Süreci ve Televizyonun Etkileri. Uzmanlık Tezi, *T.C. Radyo ve Televizyon Üst Kurulu*, Ankara.

Jones, R.N. (1995). *The Theory and Practise of Counseling*. (2. Edition) Cassell:Holt Rinehart and Winston Ltd.

Kanoğlu, E. (2008). Lise Öğrencilerinin Öfke Düzeyleri ve Öfke İfadelerinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, *Haliç Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü*, Hemşirelik Anabilim Dalı, İstanbul.

Karaca, M. (2007). İnternet Gençliği: Yeni Bir Gençlik Tiplemesi Denemesi, *e-Journal of New World Sciences Academy*, 2(4), 419–438.

Karadayı, F. (1994). Üniversite Gençlerinin Algılanan Ana-Baba Tutumları, Anababalarıyla İlişkileri ve Bunların Bazı Kişilik Özellikleri İle Bağlantısı. *Türk Psikoloji Dergisi*, 9 (32), 15-25.

Karadal, Ö. (2009). Kitle İletişim Araçlarından İnternetin Silifke Ortaöğretim Gençliği Üzerindeki Etkileri. Yüksek Lisans Tezi, *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Sosyoloji Anabilim Dalı/Toplumsal Yapı ve Değişme Bilim Dalı, Sivas.

Karaman, K. ve Kurtoğlu, M. (2009). Öğretmen Adaylarının İnternet Bağımlılığı Hakkındaki Görüşleri. *11. Akademik Bilişim Konferansı Bildirileri*, Şanlıurfa.

Karataş, Z. (2009). Bilişsel Davranışçı Teknikler Kullanılarak Yapılan Öfke Yönetimi Programının Ergenlerin Saldırganlığını Azaltmadaki Etkisi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 26, 12-24.

Karatekin, K., Sönmez, Ö.F. ve Kuş, Z. (2012). İlköğretim Öğrencilerinin İletişim Becerilerinin Eşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi. *International*

Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 7(3), 1695-1708.

Kaya, A. (2011). Öğretmen Adaylarının Sosyal Ağ Sitelerini Kullanım Durumları Ve İnternet Bağımlılığı Düzeyleri. Yüksek Lisans Tezi, *Ege Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü*, Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Anabilim Dalı, İzmir.

Kaya, K. ve Tuna, M. (2008). İlköğretim Çağındaki Çocukların Sosyalleşmesinde Televizyonun Etkisi. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(1), 159-182.

Kelleci, M., Güler, N., Sezer, N. ve Gölbaşı, Z. (2008). Lise Öğrencilerinde İnternet Kullanma Süresinin Cinsiyet ve Psikiyatrik Belirtiler ile İlişkisi. *TAF Prev Med Bull*, 8(3), 223-230.

Kesen, N. F., Deniz, M. E. ve Durmuşoğlu, N. (2007). Ergenlerde Saldırganlık ve Öfke Düzeyleri Arasındaki İlişki. Yetiştirme Yurtları Üzerinde Bir Araştırma. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17(1), 353-364.

Kıran, Ö. (2011). Şiddet İçeren Bilgisayar Oyunlarının Ortaöğretim Gençliği Üzerindeki Etkileri (Samsun Örneği). *Samsun Sempozyumu*, Samsun.

Kısaç, İ. (1997). Gazi Üniversitesi Öğrencilerinin Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzları Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi. Doktora Tezi. *Hacettepe Üniversitesi*, Ankara.

Kısaç, İ. (2005). Gençlerin Öfkelerini İfade Ettikleri Hedef Kişiler. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 25(2), 71-81.

Korkmaz, M. (2010). İnternet Kullanımı Konusunda Uygulanan Akran Eğitiminin Ergenler Üzerindeki Etkisi. Yüksek Lisans Tezi, *Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bilim Dalı, Mersin.

Korkut, F. (1996). İletişim Becerileri Eğitiminin Lise Öğrencilerinin İletişim Becerilerini Değerlendirmelerine Etkisi. *3P Dergisi*, 4(3), 191-198.

Köknel, Ö. (1997). *İnsanlararası İlişkiler*. Ankara: Altın Kitaplar Yayınevi.

Köse, S., Gencer, A.S. ve Gezer, K. (2007). Meslek Yüksekokulu Öğrencilerinin Bilgisayar ve İnternet Kullanımına Yönelik Tutumları. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(21), 44-54.

Kurtaran, G. (2008). İnternet Bağımlılığını Yordayan Değişkenler. Yüksek Lisans Tezi, *Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Mersin.

Kurtyılmaz, Y. (2005). Öğretmen Adaylarının Saldırganlık Düzeyleri İle Akademik Başarıları, İletişim ve Problem Çözme Becerileri. Yüksek Lisans Tezi, *Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü*, Eğitim Bilimleri Eğitimde Psikolojik Hizmetler Anabilim Dalı, Eskişehir.

Kuruoğlu, D.S. (2009). Üniversite Öğrencilerinin Sürekli Öfke Düzeyleri, Öfke ifade Tarzları ile Obsesif Kompulsif Semptomları Arasındaki ilişki. Yüksek Lisans Tezi. *Maltepe Üniversitesi*, İstanbul.

Kuzu, A., Odabaşı, F.H., Erişti, S.D., Kabakçı, I., Kurt, A.A., Akbulut, Y. ve diğerleri (2008). *İnternet Kullanımı ve Aile Araştırması*. Ankara:T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayınları.

Lamb, J. ve Pusker, K.R. (1991). School Based Adolescent Survey of Depression, Suicidal Identification and Anger. *Journal of Children and Adolescent Psychiatry and Mental Health Nursing*, 4(3), 101-104

Lerner, H.G. (1989). *The Dance of Anger*. New York: Harper ve Row Publishers, Inc.

Lerner, H. (1996). *Öfke Dansı* (Çev: Gül S.). İstanbul:Varlık Yayınları.

Levent, B. (2011). Sınıf Öğretmenlerinin Kişilik Özelliklerinin İletişim Becerilerine Etkisi. Yüksek Lisans, *Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü*, Konya.

Li, Q. (2007). Bullying in The New Playground: Research Into Cyberbullying and Cyber Victimization, *Australasian Journal of Educational Technology*, 23(4), 445.

Lopez, F.G. ve Thurman, C.V. (1993). High Trait and Low Trait Angry College Students: A Comparison of Family Environments. *Journal of Counseling and Development*, 71(3), 524-527.

Makas, Y. (2008). Lise Öğrenimi Gören Gençlerin İnternet Kullanımının Psikososyal Durum İle İlişkisi. Yüksek Lisans Tezi, *Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Yönetimi Anabilim Dalı Eğitim Yönetimi ve Denetimi Bilim Dalı*, İstanbul.

Mcdowell, E. (1993). An Exploratory Study Of Gtas Attitudes Tword Aspects Of Teaching Style, *Paper Presented At The Annual Meeting Of The Speech Communication Association*, 179(1), 18-21.

Menesini, E., Modena, M. ve Tani, F. (2009). Bullying and Victimization İn Adolescence: Concurrent and Stable Roles and Psychological Health Symptoms. *Journal of Genetic Psychology*, 170(2), 115-133.

Miçooğulları, O.B. (2007). Özel Yetenek Sınavı ile Öğrenci Alan Öğretmenlik Bölümlerinde Öğrenim Gören Öğretmen Adaylarının Sürekli Öfke-Öfke Tarz Özelliklerinin Karşılaştırılması. Yüksek Lisans Tezi, *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Beden Eğitimi ve Öğretmenliği Ana Bilim Dalı*, Bolu.

Musante, L. ve Treiber, F. (2000). The Relationship Between Anger-Coping Styles and Lifestyle Behaviors in Teenagers. *Journal of Adolescent Health*, 27(1), 63-68.

Noller, P. ve Callan, V. (1991). *The Adolescent İn The Family*. London: Routledge.

Nowlis, R.S. (2000). Comparison of Anger Expression in Men and Women Reveals Surprising Differences, (15.02.2013),

<http://www.ucsf.edu/news/2000/01/5027/comparison-anger-expression-men-and-women-reveals-surprising-differen>.

Olmuş, Ö.G. (2001). Ergenlerin, Aile içi Psikolojik Örüntülere Göre Sürekli Öfke ve Öfke Tarzlarının İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. *Marmara Üniversitesi, İstanbul*.

Orton, G.L. (1997). *Strategies For Counseling With Children and Their Parents*. Brooks: Cole Publ. Comp.

Oskay, Ü. (1992). *İletişimin ABC'si*. İstanbul: Simavi Yayınları.

Öz, F.S. (2008). Öfke Yönetimi Eğitiminin Ergenlerde Öfke ile Başa Çıkma ve İletişim Becerilerine Etkisi. Doktora Tezi, *Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü*, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, İzmir.

Özdemir, M. ve Filiz, A. (2011). Lise Öğrencilerinin Siber-Zorbalığa İlişkin Görüşlerinin Bazı Değişkenler Bakımından İncelenmesi. *Educational Administration: Theory and Practice*, 17(4), 605-626.

Özer, A.K. (1994). Sürekli Öfke (SL-Öfke) ve Öfke İfade Tarzı (Öfke-Tarz) Ölçekleri Ön Çalışması. *Türk Psikoloji Dergisi*, 9(31), 26-35.

Özer, A.K. (2001). *Üç Psikolojik Soru*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.

Özcan, H.K. (2004). Üniversite Öğrencilerinde İnternet Kullanımının Psikososyal Durum ile İlişkisi. Doktora Tezi, *İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü*, Hemşirelik Anabilim Dalı, İstanbul.

Özgün, F. (2011). İnternet Bağımlısı Olan ve Olmayan Ergenlerde Mizaç Özellikleri ve Psikiyatrik Semptomların Karşılaştırılması. Yüksek Lisans Tezi, *Atatürk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü*, Psikiyatri Hemşireliği Anabilim Dalı, Erzurum.

Özmen, A. (2004). Seçim Kuramı ve Gerçeklik Terapisine Dayalı Öfkeyle Başa Çıkma Eğitim Programının Üniversite Öğrencilerinin Öfkeyle Başa Çıkma

Becerileri Üzerindeki Etkisi. Doktora Tezi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü*, Ankara.

Özmen, A. (2006). Öfke: Kuramsal Yaklaşımlar ve Bireylerde Öfkenin Ortaya Çıkmasına Neden Olan Etmenler. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 39(1), 39-56.

Öztürk, M.O. (1992). *Ruh Sağlığı ve Bozuklukları*. 4. Basım. Ankara:Hekimler Yayın Birliği.

Öztürk, E. (2012). İlköğretim Kurumlarında Çalışan Öğretmenlerin Öfke Nedenleri ve Öfke Kontrol Yönetimleri (Elazığ İli Örneği). Yüksek Lisans Tezi, *Fırat Üniversitesi Eğitim Bilimler Enstitüsü*, Eğitim Yönetimi Teftişi Planlaması ve Ekonomisi Anabilim Dalı, Elazığ.

Paksoy, M., Acar, A. C. ve Özalp, İ. (1998). *Örgütsel İletişim*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Pehlivan, K. (2005). Öğretmen Adaylarının İletişim Becerisi Algıları Üzerine Bir Çalışma. *İlköğretim Online*, 4(2), 17-23,

Peled, M. ve Moretti, M.M. (2007). Rumination on Anger and Sadness in Adolescence: Fueling of Fury and Deepening of Despair. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, 36(1), 66-75

Robbins, P.R. (1991). *Anger, Aggression, And Violence. An Interdisciplinary Approach* Jefferson, N.C.: Mcfarland.

Sabuncuoğlu, Z. (1998). *Örgütsel Psikoloji*. Bursa: Alfa Yayınevi.

Sala, G. (1997). Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Öğrencilerinin Öfke İfade Etme Biçimlerinin Belirlenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi, *Sağlık Bilimleri Enstitüsü*. Ankara.

Savaşır, I. ve Şahin, N. (1997). *Bilişsel Davranışçı Terapilerde Değerlendirme: Sık Kullanılan Ölçekler*. Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları.

Sezer, F. (2011). Öfke ve Psikolojik Belirtiler Üzerine Müziğin Etkisi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 8(1), 1472-1492.

Scott, D. (1995). The Effect of Video Games on Feelings of Aggression. *The Journal of Psychology*, 129, 121-132.

Selimhocaoglu, A. (2004). İletişim ve sınıf içi iletişimin önemi. *XIII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı*, 6-9 Temmuz 2004. İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Malatya.

Sevindik, F. (2011). Fırat Üniversitesi Öğrencilerinde Problemler İnternet Kullanımı ve Sağlıklı Yaşam Biçimi Davranışlarının Belirlenmesi. Doktora Tezi, *İnönü Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü*, Halk Sağlığı Anabilim Dalı, Malatya.

Schuerger, J.M. (1979). In : *Helping Clients with Special Concerns* (Eds. S. Einssenberg and L.E. Patterson). Boston: Houghton Mifflin Comp.

Singer, J.L. ve Singer, D.G. (1981). *Television, İmagination and Aggression: A study of Preschoolers*, Hillsdale, NJ: Erlbaum.

Smith, D.C., Furlong, M., Bates, M. ve Houghlin J.D. (1998). Development of The Multimensional School Anger Inventory for Males. *Psychology In The Schools*, 35(1), 1-15.

Spielberger, C.D. (1988). *State-Trait Experession Inventory*. Odessa: Psychological Assesment Researces.

Socialbakers, (2012). Turkey Facebook Statistics, Penetration, Demography, (26.06.2012), <http://www.socialbakers.com/facebook-statistics/turkey>.

Stearns, F.R. (1972). *Anger:Psychology, Physiology, Pathology*. USA:Charles Thomas Publ.

Şahin, M., Sarı, S.V., Özer, Ö. ve Er, S.H. (2010). Lise Öğrencilerinin Siber Zorba Davranışlarda Bulunma ve Maruz Kalma Durumlarına İlişkin Görüşleri. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21, 257-270.

Şahin, F. (1997). Grupla İletişim Becerileri Eğitiminin Üniversite Öğrencilerinin İletişim Beceri Düzeylerine Etkisi. Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi. *Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.*

Şimşek, M.Ş., Akgemci, T. ve Çelik, A. (2001). *Davranış Bilimlerine Giriş ve Örgütlerde Davranış*, Ankara:Nobel Yayın Dağıtım.

Taçyıldız, Ö. (2010). Lise Öğrencilerinin İnternet Bağımlılığı Düzeylerinin Bazı Değişkenlere Göre Yordanması. Yüksek Lisans Tezi, *Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Rehberlik Ve Psikolojik Danışmanlık Bilim Dalı, İzmir.*

Tangney, J.D., Wagner, P., Fletcher, C. ve Gramzow, R. (1994). Shamed Into Anger? The Relation of Shame and Guilt To Anger and Reported Aggression. *Journal of personality and Social Psychology*, 62, 669-675.

Tarhan, N. (2010). Çocuklarda Televizyon İzleme Alışkanlığı, (26.01.2013), <http://www.nevzattarhan.com/cocuklarda-televizyon-izleme-aliskanligi.html>.

Taylan, H.H. (2011). Televizyon Programlarındaki Şiddetin Yetiştirme Etkisi: Konya Lise Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma. Selçuk Üniversitesi, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 26, 356-367.

Thomas, S.P. (1993). *Anger and Its Manifestations in Women*. New York: Springer Publishing Company.

Thomas, P.S., Faan, R.N. ve Smith, H. (2004). School Connectedness, Anger Behaviors, and Relationships of Violent and Nonviolent American Youth *Perspectives in Psychiatric*, 40(4), 135-149.

Tomul, E. (2007). *Etkili Sınıf Yönetimi*. Ankara: Anı Yayıncılık.

Toy, S. (2007). Mühendislik ve Hukuk Fakültesi Öğrencilerinin İletişim Becerileri Açısından Karşılaştırılması ve İletişim Becerileriyle Bazı Değişkenler Arasındaki İlişkiler. Yüksek Lisans Tezi, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Psikoloji Anabilim Dalı, Ankara.*

Töremen, F. ve Kolay, Y. (2003). İlköğretim Okulu Yöneticilerinin Sahip Olması Gereken Yeterlikler. *Milli Eğitim Dergisi*, 160, 341-350.

Tsai, C. ve Lin, S.J. (2003). Internet Addiction of Adolescents in Taiwan: An Interview Study. *CyberPsychology & Behavior*, 6(6), 649- 652.

Turiel, J. (1983). Communications Skills, Socio-Economical Status and Age. *Information Analysis Journal*, 11(9), 34-37.

Tutar, H. (2003). *Örgütsel iletişim*. Ankara: Seçkin Yayınları.

Tutgun, A. (2009). Öğretmen Adaylarının Problemlili İnternet Kullanımlarının İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, *Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü*, Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Ana Bilim Dalı, Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Bilim Dalı, İstanbul.

TÜİK, (2012). Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması. (12.02.2013), <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=10880>.

TDK, (2012). Türk Dil Kurumu Sözlüğü. (05.07.2012), <http://tdkterim.gov.tr/bts/> .

UBİK, (2011). Çocukların Sosyal Paylaşım Sitelerini Kullanım Alışkanlıkları Araştırması Raporu. (26.06.2012), <http://www.internetkurulu.org/tr/Raporlar.aspx> .

Ulusoy, O. (2008). Ergenlerde Bilişim Teknolojileri Kullanımı Ve Saldırganlık İlişkisi. Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi *Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Adana.

Uslu, Z.K. (2007). Yeni İletişim Araçları ve Toplumsal Etkileri. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi/Journal of Sociological Research*, 1, 224-234.

Uzunöz, A. (1987). *Davranış Bilimlerine Giriş*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Ünsal, P. (1998). *Bir İş Ortamında Algılanan Sosyal Desteğin İşlevlerine, Kaynaklarına, Cinsiyet ve Mesleğe Göre İncelenişi*. IX. Ulusal Psikoloji Kongresi Bilimsel Çalışmaları. Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları.

Whang, L.S.M., Lee, S. ve Chang, G. (2003). Internet Over-Users' Psychological Profiles: A Behavior Sampling Analysis on İnternet Addiction. *Cyberpsychology & Behavior*, 6(2), 143-150.

Widyanto, L. ve Mcmurrin, M. (2004). The Psychometric Properties of the Internet Addiction Test. *Cyberpsychology & Behavior*, 7(4), 443-450.

Yalçın, C. (2003). Sosyolojik Bir Bakış Açısıyla İnternet, *Sosyal BilimlerDergisi*, 27(1), 77-89.

Yang, S.C. ve Tung, C.J. (2007). Comparison Of İnternet Addicts And Non-Addicts İn Taiwanese High School. *Computers İn Human Behavior*, 23, 79-96.

Yazgan, S. (2007). Öfke Kontrolü ile Tolerans Düzeyi Arasındaki İlişki. Yüksek Lisans Tezi. *Ondokuzmayıs Üniversitesi*, Samsun.

Yıldız, İ. (2010). Lise Öğrencilerinde Problemlı İnternet Kullanımı İle Sağlıklı Yaşam Biçimi Davranışları Arasındaki İlişki. Yüksek Lisans Tezi, *Cumhuriyet Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü*, Hemşirelik Programı Çocuk Sağlığı Ve Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı, Sivas.

Yılmaz, N. (2004). Öfke ile Başa Çıkma Eğitiminin ve Grupla Psikolojik Danışmanın Ergenlerin Öfke ile Başa Çıkabilmeleri Üzerindeki Etkileri. Doktora Tezi. *Hacettepe Üniversitesi*, Ankara.

Young, K.S. (1996). Internet Addiction: The Emergence Of A New Clinical Disorder. *CyberPsychology and Behavior*, 1(3), 237-244.

Young, K. (2004). Internet Addiction: A New Clinical Phenomenon and İts Consequences. *American Behavioral Scientist*, 48(4), 402-415.

Yükselgen, Y. (2008). İlköğretim Dördüncü Ve Beşinci Sınıf Öğrencilerinin İnternet Kullanım Durumlarına Göre Saldırganlık ve Sosyal Beceri Düzeylerinin

İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İlköğretim Anabilim Dalı, Eskişehir.

Ybarra, M. ve Mitchell, K. (2004). Online Aggressor/targets, Aggressors, and Targets: A Comparison of Associated Youth Characteristics. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 45(7), 1370.

Zillioğlu, M. (1993). *İletişim Nedir*. İstanbul: Cem Yayınevi.

Zillioğlu, M. (1998). *İletişim Bilgisi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

EKLER

7. EKLER

T.C.
BALIKESİR VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

26 Haziran 2012

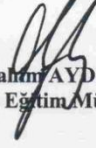
Sayı :B.08.4.MEM.0.10.20.03-605.99- 015640
Konu : Araştırma İzni

BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜNE
(Fen Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü)
BALIKESİR

İlgi : 07/06/2012 tarih ve 302/08-1170 sayılı yazılarınız.

Üniversiteniz Fen Bilimleri Enstitüsü Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitim Anabilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi Fatih SAĞAY'ın "Ortaöğretim Öğrencilerinin Görsel İletişim Araçlarını Kullanım Biçiminin Öfke ve İletişim Becerileri Üzerine Etkisi " konulu Yüksek Lisans tez çalışmasının yapılabilmesi için Valilik Makamından alınan 25.06.2012 tarih ve 15533 sayılı olur ilişikte gönderilmiştir.

Bilgilerinize arz ederim.

İbrahim AYDIN
İl Millî Eğitim Müdürü V.

EK :

1. Valilik Oluru (1 Adet)
2. Anket Formu (3 Sayfa)

*Öğreniye
haber verelim.
Narmen
S*

	<p>Kasaplar Mah. Sındırgı Cad. BALIKESİR Tel:266 244 58 44 Fax:266 239 62 74 E-posta balikesirmem@meb.gov.tr İnt.Ad:http//balikesir.meb.gov.tr</p>			
---	--	---	---	---

T.C.
BALIKESİR VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı :B.08.4.MEM.0.10.20.02-605.99
Konu :Araştırma İzni

015533

25 Haziran 2012

VALİLİK MAKAMINA
BALIKESİR

İlgi : a) Millî Eğitim Bakanlığı Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğünün 07.03.2012 tarihli ve 2012/13 sayılı Araştırma, Yarışma ve Sosyal Etkinlik İzinlere ilişkin genelge
b) 07.06.2012 tarih ve B.30.2.BAÜ.0.40.00.00/302.08.1170 sayılı yazı.

Balıkesir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi Fatih SAĞAY'ın çalışma planında belirtilen okullarda "Orta Öğretim Öğrencilerinin Görsel İletişim Araçlarını Kullanım Biçiminin Öfke ve İletişim Becerileri üzerine Etkisi" konulu Yüksek Lisans tez çalışması kapsamında çalışma yapmak istediklerine dair Balıkesir Üniversitesi Rektörlüğünün ilgi yazısı ve ekleri ilişikte sunulmuş olup; anket araştırması yapılması Müdürlüğümüzce uygun görülmektedir.

Makamlarınızca uygun görüldüğü takdirde, Balıkesir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi Fatih SAĞAY'ın çalışma planında belirtilen okullarda "Orta Öğretim Öğrencilerinin Görsel İletişim Araçlarını Kullanım Biçiminin Öfke ve İletişim Becerileri üzerine Etkisi" konulu anket araştırmasının yapılabilmesi hususunu;

Olur'larınıza arz ederim.

Mürsel SABANCI
Müdür. a
Şube Müdürü

OLUR
25.06.2012

İbrahim AYDIN
Vali a

İl Millî Eğitim Müdür V.

EKİ:

1. Yazı ve Ekleri (9 Adet)
2. Araştırma Değerlendirme Formu (1 adet)

	Kasaplar Mah. Sındırgı Cad. BALIKESİR Tel:266 244 58 44 Fax:266 239 62 74 E-posta balikesirmem@meb.gov.tr İnt.Ad:http/balikesir.meb.gov.tr			
---	--	---	--	---

ÖFKE ve İLETİŞİM BECERİLERİNİ DEĞERLENDİRME ÖLÇEĞİ

Aşağıda öfke ve kişilerarası iletişimle ilgili kişilerin kendilerine ait duygularının anlatmada kullandıkları bir takım ifadeler verilmiştir. Her bir ifadeyi okuyun, sonra da genel olarak nasıl hissettiğinizi, ifadelerin sağ tarafındaki parantezlerden uygun olanına çarpı (x) işareti oymak suretiyle belirtin.. Elde edilen bilgiler sadece bu araştırmada kullanılacaktır. Ölçeği özenle dolduracağınızı bekler, katkılarınız için teşekkür ederiz.

Y.Lisans Öğrencisi Fatih SAĞAY
Danışman Yrd. Doç Dr. Fahri SEZER

BİLGİ FORMU

Cinsiyet	Kız	Erkek	Yaş	Kardeş sayınız?	
Okulunuzun adı?				Sınıfınız?	
Annenizin işi				Anneniz yaşıyor mu?	
Babanızın işi				Babanız yaşıyor mu?	
Kiminle yaşıyorsunuz				Ailenizin ortalama geliri	
Ailenizde boşanmış kimse var mı? Varsa kimler?				Evinizde internet var mı?	
Günde kaç saat internet kullanıyorsunuz?				İnternette vaktinizi nasıl harcıyorsunuz? (facebook, msn, twitter, oyun vb.)	
İnternette veya bilgisayarda daha çok hangi tür oyunları oynuyorsunuz?				Cep telefonundan internete giriyor musunuz? Hangi siteleri daha çok kullanıyorsunuz?	
Odanızda TV var mı?				Günde kaç saat TV izliyorsunuz?	
TV de en çok hangi programları izliyorsunuz?				Yakın zamanlarda ailenizde ve yakın akrabalarınız da intihar ya da intihara teşebbüs eden var mı? Yazınız.	
Ailenizde sigara, alkol veya uyuşturucu madde kullanan var mı? Varsa hangisini kullanmakta?				Siz sigara, alkol veya uyuşturucu madde kullanıyor musunuz? Hangisini kullanıyorsunuz?	
Ailenizde ciddi sağlık problemi (tedavi edilemeyen hastalık, ölümcül hastalık, kendine bakamayacak düzeyde sakatlık gibi) olan kimse var mı?				Ailenizde ruhsal (psikolojik) bir rahatsızlığı olan veya geçiren var mı?	
Son bir yıl içerisinde tam konulan ruhsal (psikolojik) bir rahatsızlık geçirdiniz mi?				Son zamanlarda kendinize zarar vermeyi düşündünüz mü?	

SÜREKLİ ÖFKE ve ÖFKE İFADE ÖLÇEĞİ

Aşağıda kişilerin kendilerine ait duygularının anlatmada kullandıkları bir akım ifadeler verilmiştir. Her bir ifadeyi okuyun, sonra da genel olarak nasıl hissettiğinizi, ifadelerin sağ tarafındaki parantezlerden uygun olanına çarpı (x) işareti oymak suretiyle belirtin. Doğru ya da yanlış cevap yoktur. Herhangi bir ifadenin zerinde fazla zaman sarf etmeksizin genel olarak nasıl hissettiğinizi gösteren cevabı işaretleyin.

	İfade size ne kadar uygun...	Hiç Değil	Biraz	Oldukça	Tamamen
1.	Çabuk parlam	( )	( )	( )	( )
2.	Kızgın mizaçlıyım	( )	( )	( )	( )
3.	Öfkesi burnunda bir insanım	( )	( )	( )	( )
4.	Başkalarının hataları yaptığım işi yavaşlatınca kızarım	( )	( )	( )	( )
5.	Yaptığım iyi bir şeyden sonra takdir edilmemek canımı sıkır	( )	( )	( )	( )
6.	Öfkelenince kontrolümü kaybederim	( )	( )	( )	( )
7.	Öfkelenince ağzıma geleni söylerim	( )	( )	( )	( )
8.	Başkalarının önünde eleştirilmek beni çok hiddetlendirir	( )	( )	( )	( )
9.	Engellendiğimde içimden birilerine vurmaya gelir	( )	( )	( )	( )
10.	Yaptığım iyi bir iş kötü değerlendirildiğinde çılgına dönerim	( )	( )	( )	( )
11.	Öfkemi kontrol ederim	( )	( )	( )	( )
12.	Kızgınlığımı gösteririm	( )	( )	( )	( )
13.	Öfkemi içime atarım	( )	( )	( )	( )
14.	Başkalarına karşı sabırlıyım	( )	( )	( )	( )
15.	Somurtur ya da surat asarım	( )	( )	( )	( )
16.	İnsanlardan uzak dururum	( )	( )	( )	( )
17.	Başkalarına iğneli sözler söylerim	( )	( )	( )	( )
18.	Soğukkanlılığımı korurum	( )	( )	( )	( )
19.	Kapıları çarpmak gibi şeyler yaparım	( )	( )	( )	( )
20.	İçin için köpürürüm ama göstermem	( )	( )	( )	( )
21.	Davranışlarımı kontrol ederim	( )	( )	( )	( )
22.	Başkalarıyla tartışırım	( )	( )	( )	( )
23.	İçimde, kimseye söyleyemediğim kinler beslerim	( )	( )	( )	( )
24.	Beni çileden çıkaran her neyse saldırırım	( )	( )	( )	( )
25.	Öfkem kontrolden çıkmadan kendimi durdurabilirim	( )	( )	( )	( )
26.	Gizliden gizliye insanları epeyce eleştiririm	( )	( )	( )	( )
27.	Belli ettiğimden daha öfkeliyimdir.	( )	( )	( )	( )
28.	Çoğu kimseye kıyasla daha çabuk sakinleşirim	( )	( )	( )	( )
29.	Kötü şeyler söylerim	( )	( )	( )	( )
30.	Hoşgörülü ve anlayışlı olmaya çalışırım	( )	( )	( )	( )
31.	İçimden, insanların fark etmediğinden daha fazla sinirlenirim	( )	( )	( )	( )
32.	Sinirlere hakim olamam	( )	( )	( )	( )
33.	Beni sınırlendirene, ne hissettiğimi söylerim	( )	( )	( )	( )
34.	Kızgınlık duygularımı kontrol ederim	( )	( )	( )	( )

İLETİŞİM BECERİLERİ DÜZEYİNİ BELİRLEME ÖLÇEĞİ (İBDBÖ)

Bu ölçek sizin iletişim beceri düzeyinizi belirlemeye yöneliktir. Aşağıdaki maddeleri; maddelerde sunulan ifadelerle ilgili olarak genelde gösterdiğiniz tepkileri düşünerek yanıtlayınız. Doğru ya da yanlış cevap yoktur. Her ifadeye ilişkin beş seçenekten yalnız birini işaretlemeniz ve cevapsız bırakmamanız gerekmektedir. Lütfen her ifadeyi cevaplayınız. Ölçeği içtenlikle yanıtladığınız için teşekkür ederim.

MADDELER		Her zaman	Genellikle	Bazen	Nadiren	Hiçbir zaman
1	İnsanları anlamaya çalışırım.	( )	( )	( )	( )	( )
2	İletişimde bulunduğum insanlardan gelen öğüt ve önerileri içtenlikle dinlerim.	( )	( )	( )	( )	( )
3	Düşüncelerimi başkalarına tam olarak iletmekte zorluk çekerim.	( )	( )	( )	( )	( )
4	Konuşurken, etkili bir göz iletişimi kurabilirim.	( )	( )	( )	( )	( )
5	Genelde eleştirilmekten hoşlanmam.	( )	( )	( )	( )	( )
6	Dikkatimi karşımdakinin ilgi alanı üzerinde toplayabilirim.	( )	( )	( )	( )	( )
7	Kişilerin, anlatmak istediklerini dinlemek için yeterince zaman ayırırım.	( )	( )	( )	( )	( )
8	Karşımdaki kişiye genellikle söz hakkı veririm.	( )	( )	( )	( )	( )
9	Karşımdaki kişiyi dinlerken hayal kurarım.	( )	( )	( )	( )	( )
10	Başkaları konuşurken sabırsızlanırım, onların sözünü keserim.	( )	( )	( )	( )	( )
11	İnsanları dinlerken sıkıldığımı hissedirim.	( )	( )	( )	( )	( )
12	Eleştirilerimi karşımdaki kişiyi incitmeden iletirim.	( )	( )	( )	( )	( )
13	Konuşurken ilk adımı atmaktan çekinmem.	( )	( )	( )	( )	( )
14	Konuşurken açık, sade ve düzgün cümleler kurarım.	( )	( )	( )	( )	( )
15	Karşımdaki kişiyle aynı görüşü paylaşmasam bile fikirlerine saygı duyarım.	( )	( )	( )	( )	( )
16	İletişimde bulunduğum kişinin yüzüne baktığım halde sözlerini dinlemediğim olur.	( )	( )	( )	( )	( )
17	Karşımdaki kişinin konuşmaya ve dinlemeye istekli olup olmadığını anlamaya çalışırım.	( )	( )	( )	( )	( )
18	Yanlış tutum ve davranışlarımı kolaylıkla kabul ederim.	( )	( )	( )	( )	( )
19	Dinlediğim kişiyi daha iyi anlamak için sorular yöneltirim.	( )	( )	( )	( )	( )
20	Dinleyenim anlamaz görüldüğünde, iletmek istediklerimi tekrarlar, yeni kelimelerle ifade eder, özetlerim.	( )	( )	( )	( )	( )
21	İnsanlarla görüşürken, bilerek onları rahatlatacak şeyler yaparım.	( )	( )	( )	( )	( )
22	Dinlerken, karşımdaki kişinin sözünü kesmemeye özen gösteririm.	( )	( )	( )	( )	( )
23	Küs olduğum biriyle barışmak istediğimde ilk adımı atmaktan çekinirim.	( )	( )	( )	( )	( )
24	Karşımdaki kişinin bana ters düşen duygu ve düşüncelerini yargularım.	( )	( )	( )	( )	( )
25	Ses tonumu konunun özelliğine göre ayarlayabilirim.	( )	( )	( )	( )	( )
26	Genellikle insanlara güvenirim.	( )	( )	( )	( )	( )
27	Karşı cinsten biriyle iletişim kurduğumda rahatsızlık duyarım.	( )	( )	( )	( )	( )
28	Başkalarını dinlemek mecburiyetinde olmadığımı düşünürüm.	( )	( )	( )	( )	( )
29	Özür dilemek bana zor gelir.	( )	( )	( )	( )	( )
30	Tartışma sonunda, savunduğum düşüncelerin yanlış olduğunu kabul edebilirim.	( )	( )	( )	( )	( )
31	Konuşurken sözümün kesilmesinden rahatsız olurum.	( )	( )	( )	( )	( )
32	İnsanları kontrol etmeye ve istediğim kalıba sokmaya çalışırım	( )	( )	( )	( )	( )
33	İletişim kurduğum kişinin tutumundan daha çok sorununu anlamaya çalışırım.	( )	( )	( )	( )	( )
34	Çevremdeki insanlara karşı ilgisiz kaldığım kanısındayım.	( )	( )	( )	( )	( )
35	Çoğunlukla duygularımdan emin olamıyorum.	( )	( )	( )	( )	( )
36	İletişim kurduğum kimse tarafından anlaşılmaktan mutluluk duyarım.	( )	( )	( )	( )	( )
37	Başkaları ile ilişkilerimi bozacak çıkışlar yapabilirim.	( )	( )	( )	( )	( )
38	Karşımdaki kişiye güvenmek beni mutlu	( )	( )	( )	( )	( )
39	Her insanı olumlu beklentilerle karşılarım.	( )	( )	( )	( )	( )
40	İletişim kurduğum kimselerden bir şeyler alır ve onlara da bir şeyler verdiğimi hissedirim.	( )	( )	( )	( )	( )
41	İnsanlara cevaplama zorlanacakları ani sorular yöneltirim.	( )	( )	( )	( )	( )
42	Beni rahatsız eden duygularımı iletmekte sıkıntı çekerim.	( )	( )	( )	( )	( )
43	Öneride bulunduğum kişinin öneriye açık olup olmadığına dikkat ederim.	( )	( )	( )	( )	( )
44	İletişim kurduğum insanlar tarafından anlaşıldığımı hissedirim.	( )	( )	( )	( )	( )
45	Kendimi karşımdaki kişinin yerine koyarak, duygu ve düşüncelerini anlamaya çalışırım.	( )	( )	( )	( )	( )